MARMOR HISPANIAE
ANTIQVVM
VEXATIONIS
CHRISTIANORVM NERONIANAE
INSIGNE DOCVMENTVM

ILLVSTRATVM

ET

VIRO CELEBERRIMO

ANT. FRANC. GORIO

BASILIC. BAPT. PRAEPOSIT. ET HISTOR. PROF. LYCEI FLORENTINI MERITISSIMO

CONSECRATVM

A

IOANN. ERNESTO IMMAN. WALCHIO.

IENAE,
SVMTV CHRISTIANI HENR. CVNO.
CIↃ IↃCC L.

Digitized by Google

VA1 1509017

Digitized by Google

VIRO CELEBERRIMO

ANTON. FRANCISC. GORIO

S. P. D.

IO. ERNEST. IMMAN. WALCHIVS.

VIGINTI fere menſes ſunt, quum in itinere, quod per Italiam feci, Florentiæ quoque per aliquod tempus commorarer, eum potiſſimum ad finem, vt ad doctiſſimos, qui ibi florent, et de litterarum ſtudiis inſigniter meritos viros, magna nobiliſſimæ huius ciuitatis lumina, aditum mihi patefacerem; inprimis vero Tibi, vir celeberrime, animum, exiſtimationis Tuæ ſtudioſiſſimum, teſtarer Tuamque beneuolentiam mihi omni modo colligerem. Summas quoque habeo rationes, Tuum, quem fere ſingularem expertus ſum, erga me fauorem prædicandi, quum non ſolum comiter atque omni abs Te exceptus ſum humanitate; ſed etiam ſermonibus Tuis gaudendi atque ex illis haud leuiorem percipiendi fructum, vberrimam habui occaſionem. De quo Tuo benigno ac liberali erga me animo vel eo nomine mihi gratulor, quod ſatis experientia didici, quantum iuuet, ab eo amari viro, qui elegantiorum diſciplinarum alumnos fouet atque amplectitur: litteras, quæ ab humanitate nomen ferunt, illuſtres ad veram gloriam duces, magnifice ornat, ac de earum ſalute, euehenda in altius, mirifico cogitat ſtudio. Confirmant hoc egregii illi, quos exercitatiſſimum Tuum ingenium excluſit, fetus, qui nec mei; nec aliorum indigent præconii, quum ipſi ſua ſe

Digitized by Google

præſtantia tuentur: reconditam produnt eruditionem et luculenter demonſtrant, benigniorem fortunam tot ſplendida ac egregia vetuſtatis monimenta Tibi ſoli reſeruaſſe, vt in Te non fautorem ſolum ac patronum; ſed et, quod maius eſt, priſtinæ ſuæ gloriæ ac ſplendoris, in ruinis adhuc ſepulti, vindicem nanciſcantur grauisſimum. Præter Etruſcas, etiam antiquæ Herculanenſes muſæ poſt tot tantaque, quæ ſubierunt, fata ſummum lætandi præ ſe vident argumentum. Quum enim iis illuſtrandis operam Tuam addixiſti, factum eſt, vt, quarum memoria penitus fere ex animis poſterorum effluxiſſe earumque ſplendor vetuſtate pariter ac Veſuuii exhalationibus non contaminatus modo; ſed penitus exſtinctus eſſe, videbatur, nunc ſplendida ornatæ veſte in conſpectum prodeant publicum et ab inferis ad priſtinam quaſi vitam reductæ, inter mortales reuiuiſcant. Ac de hoc Tuo laudabili inſtituto et ego et omnes, qui litteris fauent ac de iis in ſolidum iudicare poſſunt, maxime lætantur: Tuos eruditisſimos rerum Herculanenſium commentarios, quos in doctisſimis ſymbolis litterariis exhibuiſti, ſumma cum voluptate legunt: Tuam eruditionem mirantur, atque reliqua opera egregia, de quibus edendis cogitas, vt optatisſimo conficiantur ſucceſſu, votiuas pro Tua ſalute tabellas in noſtris quoque terris ſuſpendunt. De BERNARDI ORICELLARII libello, manu exarato, de *magiſtratibus veterum Romanorum*, quem fidei meæ commiſiſti, perſuaſus ſis, me, vt primum paullulum otii nactus fuero, omnem curam ad id adhibiturum eſſe, vt iſtud elegans commentariolum, omni ex parte haud ſatis perfectum, induſtria mea expoliatur et in lucem educatur publicam, quod negotium mihi eo gratius ac iucundius eſt, quum Tuis auſpiciis Tuaque auctoritate a me eſt ſuſceptum, et ipſa hæc, ceteroquin breuis, commentatio multa iucunda atque vtilia complectitur.

Quo gratior vero mihi, vir celeberrime, Tuæ erga me benignæ voluntatis eſt recordatio; eo maiori induſtria, quam maxime potero, enitar et contendam, vt et alii, quanti Te faciam, luculentis ſignis intelligant, ne intra meam; aut paucorum tantum conſcientiam ille, quo Te Tuaque merita proſequor, cultus teneatur. Hanc ob cauſſam litteris

his

Digitized by Google

his, tamquam publicis mei in Te animi teſtibus ac nuntiis, commentationem breuem, quam nomini Tuo ſacram eſſe volo, adiungere atque in iſta, pro exigua ingenii mei facultate, antiquæ inſcriptioni lucem accendere conſtitui, qua nefandi atque immanis illius furoris, quo paganus imperator Nero in coetum ſanctiorem ſauiit, mentio facta eſt. Summam mihi facio ſpem, fore, vt ea, quæ iam de hoc argumento commentaturus ſum, quamquam non ſatis polita erunt, pro ſingulari Tua facilitate adprobes, quum his potisſimum ſtudiis Te delectari, ſatis cognitum eſt atque exploratum. Leuiores meos conatus acri Tuo iudicio permitto eosque Tibi tuendos fouendosque trado, ac maximo opere abs Te peto, velis neque ſcriptionis huius nobilitatem, qua caret; neque modum, qui virium prodit imbecillitatem; ſed auctoris voluntatem ſinceram atque offerentis integrum animum reſpicere.

Ipſam inſcriptionem IAN. GRVTERVS *a*) ita exhibet:

NERONI. CL. CAIS
AVG. PONT. MAX
OB. PROVINC. LATRONIB
ET. HIS. QVI. NOVAM
GENERI HVM. SVPER
STITION. INCVLCAB
PVRGATAM

Eadem apud ADOLPHVM OCCONEM *b*) et IOS. IVST. SCALIGERVM *c*) itemque PAVLL. BAVLDRIVM *d*); ſed leuiter mutata, ita deprehenditur:

NERONI. CLAVDIO
CAESARI. AVG
PONT. MAX. OB
PROVINCIAM. LA
TRONIBVS. ET. HIS
QVI. NOVAM. GE
NERI. HVMANO

a) p. CCXXXVIII. *inſcr.* 9.

b) *inſcript. in Hiſpan. repert.* p. XXVI. *inſcr.* 8.

c) de *emendat. tempor. libr.* V. p. 471.

d) *not. ad Lactant. de mortib. perſequutor.* p. 38.

SVPERSTITIONEM
INCVLCARANT
PVRGATAM.

Seruat nobis vetuſtum hoc monimentum memoriam triſtium illorum temporum, quibus imperator Nero crudelisſime in chriſtianos homines ſæuiit. Hoc atrocisſimum eius facinus, tanquam ipſi maxime glorioſum, ſaxo huic inſcriptum videmus. Exiſtimabant enim gentes, verorum ſacrorum expertes, nulla re magis ſe apud poſteros commendare poſſe, quam eiusmodi monimentis, interpretibus ac nuntiis rerum contra religionem chriſtianam, tanquam funeſtam reipublicæ peſtem, optime geſtarum: exſtincti chriſtianorum nominis et conſeruatæ patriæ religionis. His laudibus coeca illa et ſuperſtitioſa gens ſeſe efferebat turpemque hanc gloriam publicis monimentis, tam lapidibus; quam nummis *e*) ſedulo commendandam et ad vltimam poſteritatis memoriam transferendam eſſe, arbitrabatur. Teſtantur hoc duo alia monimenta, Diocletiano, Maximiano et Galerio conſecrata, quæ, ſi deus vitam et otium dederit, itidem ſingulari commentatione illuſtrare, conſtitui. Iſta ita apud GRVTERVM *f*) leguntur: alterum:

DIOCLETIANVS. IOVIVS. ET
MAXIMIANVS. HERCVLEVS
CAES. AVGG.
AMPLIFICATO. PER. ORIEN
TEM. ET. OCCIDENTEM
IMP. ROM
ET
NOMINE. CHRISTIANORVM
DELETO. QVI. REMP. EVER
TEBANT

et alterum:

DIOCLETIAN. CAES
AVG. GALERIO. IN. ORI

EN-

e) vid. EZECH. SPANHEMIVM *de vſu et præſtant. numiſm. vol.* II. p. 227. ANSELM. BANDVRVM *numiſm. imperat. vol.* II. p. 9. 14. 28.

f) p. CCLXXX. *inſcr.* 3, et 4.

ENTE. ADOPT. SVPERS
TITIONE. CHRIST
VBIQ. DELETA. ET. CVL
TV DEORVM. PROPAGATO

Multa eiuſmodi marmora ac tropæa *g*), eum in finem conſtituta, vt oppreſſionem chriſtianorum tanquam præclarum facinus poſteris nuntiarent, vetuſtas deleuit. Tria hæc a me adducta monimenta benignior fortuna nobis, velut exiguas ex naufragio tabellas, per tot ſecula conſeruauit. Reliqua ab ipſis chriſtianis poſt Conſtantini magni potisſimum tempora euerſa atque diruta ſunt.

Hæc inſcriptio, quam illuſtrandam ſuſcepi, in Hiſpania reperta atque effoſſa eſt. Ex hoc intelligimus, ſermonem in illa ſine dubio eſſe de durioribus illis fatis, cum quibus ſanctiori coetui in hac regione eiusque finibus ſub Neronis imperio confligandum fuit. De ipſo huius prouinciæ loco, vbi inuentus eſt lapis, nihil certi definiri poteſt. IOSEPHVS IVSTVS SCALIGER *h*) eum *Piſuergæ* erutum eſſe, ſcribit; ipſi

g) vid. PETR. HALLOIXIVM *illuſtr. eccleſ. oriental. ſcriptor. tom.* I. p. 396. vbi ex FRANC. BIVARIO obſeruat, plures columnas Neroni hanc ob cauſſam in Hiſpania dedicatas fuiſſe. Cauſſa, cur tam pauca monimenta, Neroni conſecrata, ad poſteritatem delata ſint, ad ipſos Romanos, plurium numinum cultores, transferenda eſt. Quod enim de abrogatis eius nummis ARRIANVS *Epictet. libr.* IV. *cap.* 5. p. 390. edit. Cantabrig. teſtatur, id et de eius inſcriptionibus dicendum eſſe videtur, ita vt ſine dubio ſenatus, vt LACTANTIVS de *mort perſequut. cap.* III. p. 53. de Domitiano confirmat, *nomen eius ita perſequutus ſit, vt neque imaginum; neque titulorum eius relinqueret vlla veſtigia*, id quod etiam EVSEBIVS *libr.* III. *hiſt. eccleſ. cap.* 20. de eodem imperatore, praeter SVETONIVM, AVRELIVM VICTOREM et MACROBIVM, tradit ac teſtatur, *vbique imperatoris huius titulos eraſos eiusque omnem memoriam abolitam fuiſſe.* Conferas, quae præter IVSTVM LIPSIVM, ex XIPHILINO, DIONE CASSIO aliisque, ad memoratum Lactantii locum doctisſimi eius interpretes, STEPH. BALVZIVS, GISB. CVPERVS, IOANNES COLVMBVS adferunt, et addas, quæ a MVRATORIO *tom.* I. *inſcript.* p. CCXXVII. ad *inſcript.* 4. et IO. BAPT. CAPPONIO *diſquiſit. de marmor. Auguſtal.* apud CAROL. CAES. MALVASIAM *marmor. Felſin. ſect.* III. *cap.* 4. p 121. adnotata ſunt. Ita quoque apud GRVTERVM aliosque inſcriptionum collectores marmora, vbi nomen imperatoris eraſum eſt, occurrunt, quæ commode ad Neronem referuntur.

h) de *emend. tempor. libr.* V. p. 471.

Digitized by Google

ipſi vero contradicit PETRVS HALLOIXIVS, *i*) qui cum IAN. GRVTERO *k*) pagum Marqueſiam, in Luſitania ſitum, nominat, quod nomen SCRIVERIVS *l*) emendat et *Maraueſar* legendum eſſe, contendit. Diſſenſus hic nullius eſt momenti et parum refert, vtrum ſaxum iſtud in hoc; an in illo Hiſpaniæ loco effoſſum ſit. ADOLPHVS OCCO *m*), qui laudabili diligentia in Hiſpania repertas inſcriptiones collegit, lapidem hunc Piſuergæ vindicat: *Piſoræ*, inquit, *quæ nunc Piſuerga*, inſcriptio ſcilicet hæc inuenta eſt; vel exſtat. ANT. PAGIVS *n*) teſtatur, eam adhuc in Hiſpania cerni; locum vero ipſum non deſignat. Verba ipſa in lapide diſtincte exhibentur, ita vt non neceſſe ſit, de eorum vera lectione, vt in aliis vſu venire ſolet lapidibus, fuſe diſputare ac multo labore ſingulas litteras conquirere. Voces tamen paullo exeſas in hoc lapide eſſe; ita tamen, vt commode legi potuerint, haud immerito ſuſpicatur HALLOIXIVS. Ex eo variantem lectionem in voce INCVLCABANT ortam eſſe, credo, pro qua SCALIGERVS INCVLCARANT ponit. Litteræ enim B et R in eiusmodi antiquis ſaxis, litteras non admodum diſtinctas exhibentibus, quas, vt acute dixit HENR. NORISIVS *o*), vetuſtas, perinde ac amanuenſium ſcripta pro arbitrio, mutare ſolet, facile confundi poſſunt; vtraque vero lectio ſeſe defendit, quum ſenſus neutra corrumpitur. Præterea verſus vltimi in hoc marmore penitus oblitterati ſunt, id quod GRVTERVS haud obſcure ſignificat. Sine dubio in iſtis nomina expreſſa fuerunt eorum, qui monumentum hoc tyranno ponendum curarunt. Per ordinem enim in eiusmodi lapidibus, quibus principi pro beneficiis, in ciues collatis, gratiæ peractæ ſunt, ii indicantur, qui illa ſtatuenda curauerant. Ita ſæpisſime in huius generis inſcriptionibus verba leguntur: COLLEGIVM AVGV-

RVM

i) *illuſtr. eccleſ. oriental. ſcriptor. tom.* I. p. 299.

k) *loco excitato.*

l) apud EDVARDVM HOLTHENVM in *corrigend. et animaduert. ad Gruterum* p. CCCXXVI.

m) *inſcript. in Hiſpan. repert.* p. XXVI. *inſcr.* 8.

n) *crit. in Baron. tom.* I. p. 49.

o) *epiſtol conſular.* p. 93.

Digitized by Google

RVM *p*): AENEATOR. *q*) ORDO. P. Q. NEAPOLIT. *r*) BENACENSES *ſ*): SVESSANI *t*): COLONIA LIBISSOSANORVM *u*): TRIBVS SVCCVSANA *x*): CVLTORES DOM. AVGVST. *y*): MAGISTRI VICORVM *z*): MINTVRNENSES *a*): COLONIA OSTIA *b*), ſcilicet: PONENDVM CVRAVIT; vel: CVRAVERVNT IMP. CAESARI cet. Quot marmora priuatorum debemus pietati, quorum nomina adcurate in huius generis monimentis exprimuntur? Inprimis ciuitates ſæpenumero imperatoribus ſuis debitum hoc modo præſtabant cultum, vt pro beneficiis, in ipſas collatis, publice gratias agerent, et in eiusmodi monimentis merita imperatorum ſummis efferrent laudibus eorumque præclara facta poſterorum commendarent memoriæ. Patet id ex quamplurimis exemplis, quæ huc adducere, ſuperuacuum foret. Præ ceteris duo marmora memoratu digna ſunt, Aſtæ inuenta, et a IAC. SPONIO *c*) exhibita. In eorum altero ciuitatis huius mentio quidem haud facta eſt; memoratus tamen SPONIVS haud ex vano coniicit, Aſtenſes monumentum hoc imperatori conſtituiſſe, idque ex eo ipſi haud improbabile videtur, quoniam id in dicta vrbe effoſſum atque erutum ſit. Quid? ſi idem de noſtro monimento, Neroni conſecrato, ſtatuamus ac dicamus, id vel a ciuibus huius loci; vel ab eorum magiſtratu poſitum eſſe.

Antequam ad alia progredior, res ipſa poſtulare videtur, vt de fide atque antiquitate huius lapidis quædam commemorem. Multi, præclara eruditionis laude præditi, viri illius quidem fecerunt mentionem, inter quos præter IAN. GRVTERVM, IOS. IVST. SCALIGERVM et ADOLPH. OCCONEM, CAES. BARONIVS *d*), ANTONIVS PAGIVS *e*), PETRVS

p) vid. GRVTERVM p. CCLXIV. *inſcr.* 5.

q) ibid. *inſcr.* 1.

r) p. CCXLIV. *inſcr.* 4.

ſ) p. CCXLII. *inſcr.* 4.

t) ibid. *inſcr.* 7.

u) p. CCLX. *inſcr.* 3.

x) p. CCXXXIX. *inſcr.* 3.

y) p. CCXLVI. *inſcr.* 9.

z) p. CCLXIX. *inſcr.* 8.

a) p. CCLII. *inſcr.* 9.

b) p. CCXLIX. *inſcr.* 7. adde OCTAVIVM RVBEVM *memor. Breſcian.* p. 254. 255. Adde SCALIGERVM *indice ad Gruter. cap.* XV. p. 67. ſq.

c) *miſcellan. erudit. antiquit.* p. 265.

d) *annal. ad ann. chr.* LXIX. *num.* 46. p. 739.

e) *critic. in Baron. annal. tom.* I. p. 49.

Digitized by Google

TRVS HALLOIXIVS *f*), FRID. SPANHEMIVS *g*), GVIL. CAVEVS *h*), IOS. BINGHAMVS *i*), IO. CLERICVS *k*), IO. LEONH. BVCHTA *l*), NICOL. GVRTLERVS *m*), THEODORVS HASAEVS *n*), THOM. ITTIGIVS *o*), CHRIST. KORTHOLTVS *p*), CHRIST. CELLARIVS *q*), SAL. DEYLINGIVS *r*) et venerandus pater *s*) nominandi ſunt; ſed, vbi de marmoris huius auctoritate quæritur, in duas potiſſimum abeunt ſententias. Nonnulli, vt GRVTERVS, OCCO, BARONIVS, HALLOIXIVS, PAGIVS, CAVEVS, KORTHOLTVS de eius fide et antiquitate minime dubitant, quam contra ea alii ſuſpectam reddere, ſibi ſumunt. Ita SCALIGER *t*), poſtquam ſaxi huius mentionem fecerat, *ſiquidem vera eſt illa*, inquit, *inſcriptio, nam dubito*, et SCRIVERIVS *u*) ad lapidem hunc ſequentia adnotat: *titulum ſic emendat Scriuerius: in ruinis pagi Marauesar, in Luſitania: ſuſpectum mihi.* Ad Scaligeri ſententiam PAGIVS ita reſpondet: *dubitat Scaliger, an ea genuina ſit; verum perperam, quum ſuæ ſuſpicionis rationem nullam in medium adferat.* His recte addit, eiusmodi inſcriptiones non modo in Hiſpania; ſed in aliis quoque prouinciis poſitas; a chriſtianis vero poſtea, tanquam fœda monimenta, dirutas ac deletas eſſe *x*), ita vt, ſi hoc perpendatur, nulla prorſus legitima, de fide lapidis huius dubitandi, ratio adſit. Profitetur quoque PAGIVS, ſe, cur tam ſiniſtre de hoc mo-

f) *illuſtr. eccleſ. oriental. ſcriptor.* p. 299.

g) *hiſt. eccleſ tom.* I. *operum*, p. 565.

h) *chriſtianiſm. primitiu.* p. 409.

i) *vol.* I. *origin. eccleſiaſt.* p. 21.

k) *hiſt. eccleſ ſec.* I. ad *ann. Chr.* LXIV. §. 10. p. 429.

l) *diſſ.* I. *de numer. cruent. verit. teſt.* §. 5.

m) *ſyſtemat. theol. prophet.* p. 401.

n) *ſchilimento ad Heumanni diſſ. de Theophilo*, quæ exſtat *biblioth. Bremenſ. claſſ* IV. p. 529.

o) *ſelect. hiſt. eccleſ capit ſecul* I. p. 323.

p) *pagan. chriſt. obtrectat. cap.* I. §. 1. p. 2. et *cap* XIV. §. 3. p. 240. et *de perſequut. eccleſ. primæuæ* c. I. §. 24. p. 43.

q) *diſſert. academ.* p. 619.

r) *obſ. ſacris, part.* II. p. 545.

s) *hiſt. eccleſ. nou. teſt. ſec.* I. p. 549. Addita quod eſt hæc inſcriptio editionibus SVETONII Oxonienſi et illis, quas GRAEVIVS et PITISCVS curarunt.

t) *loco memorato.*

u) apud EDVARDVM HOLTHENVM in *varior. corrigend. et animaduertend. ad Gruter.* p. CCCXXVI.

x) *critic. in Baronii annal. tom.* I. p. 49. Adde NICOLAVM NOVRRIVM *adparat. ad biblioth. max. patr. tom.* II. p. 1463. vbi ex DIONE pariter ac PLVTARCHO probat, ipſos paganos homines Neronis monumenta diruiſſe.

Digitized by Google

monimento iudicauerit SCALIGER, cauſſam neſcire. Quodſi diuinare licet, easdem ob rationes vir doctus ita ſenſiſſe videtur, quæ alios quoque interpretes ad id adduxerunt, vt lapidis huius auctoritatem et antiquitatem in dubium vocarent. Hi præcipuum ſententiæ ſuæ argumentum ex falſa perſuaſione petunt, quod Neroniana vexatio imperii prouincias haud inuaſerit; nec vltra vrbis Romæ pomœria progreſſa ſit *y*). Opinionem hanc, quam HENR. DODWELLVS z) præ ceteris defendendam ac ſtabiliendam in ſe ſuſcepit, non omnes quidem amplectuntur, qui fidem marmoris huius impugnant; nihilominus ſibi perſuadent, chriſtianam religionem Neronis tempore in Hiſpania non ita floruiſſe, vt de eius oppresſione atque interitu tropæum tyranno conſtitui potuerit, quemadmodum cel. SAL. DEYLINGIVS *a*) aliique exiſtimant. Eiusdem ſententiæ patroni ac defenſores quoque ſunt GISB. CVPERVS et NICOLAVS GVRTLERVS *b*), quorum hic ex illius epiſtola quadam, ad ipſum de hoc monimento perſcripta, varia profert argumenta, quibus fidem huius ſaxi labefactare, omni cura ſtudet. Haud abs re me facturum eſſe, exiſtimo, vbi ipſa GVRTLERI verba, quæ CVPERI argumenta complectuntur, hic tranſcripſero: *ſcio*, inquit, *Baronium*, *Pagium*, *alios citare inſcriptionem, ſiue in Hiſpania; ſiue in Luſitania inuentam, qua celebretur Nero ob prouinciam latronibus et his, qui nouam generi humano ſuperſtitionem inculcabant, purgatam. Sed genuinam eſſe, Scaliger dubitauit; neque fidem ei habet illuſtris Cuperus, ciuilis et litterariæ reip. præſidium, cuius rationes, quia grauisſimi momenti quæſtio eſt, ex epiſtola, de hoc et ſimilibus argumentis ad me data, adponam:* I) *Sulpicius Seuerus ſcribit libr.* II. *cap.* 32. *hiſtor. ſacr. ſub Aurelio Antonini filio primum intra Gallias martyria viſa, ſerius trans Alpes dei religione ſuſcepta, quod æquo iure de Hiſpanis, vltra Pyrenæos montes remotis, affirmari posſit*; II) *ſi fuerint in Hiſpania chriſtiani Neronis tempore*; *tamen non extitiſſe tantam eorum multitudinem, vt gentiles propter illorum ſtragem tale ſtatuere tropæum voluiſſent:* III) *Tacitus ac Suetonius non loquitur, niſi de chriſtianis Romæ in-*

B *cenſæ*

y) ſententiæ huius princeps fautor ac patronus exſtitit HENRICVS DODWELLVS *diſſertation. Cyprianic. num.* XI. de *martyrum commemoratione eaque occaſione de martyrum paucitate in primæuis chriſtianorum perſequutionibus* p. 65.

z) *loco iam memorato.*

a) *obſeruat. ſacr. part.* II. p. 545.

b) *ſyſtemat. theolog. prophet.* p. 491.

cenſæ per calumniam inſimulatis: prouinciam meminit neuter: IV) *et Sulp. Seuerus graſſationem Neronis in chriſtianos Roma vrbe concludere videtur, l. 2. c. 29.* V) *ſuſpectum, vltimas lapidis lineas plane deletas:* VI) *Gruterus monumentum vult inuentum in ruinis pagi Marqueſiæ in Luſitania: Scaliger Piſuergæ in Hiſpania:* VII) *verbum inculcare ab illorum temporum eoque et inſcriptionum dictione alienum.* Hæc ſunt præcipua argumenta, quibus GVRTLERVS et CVPERVS fidem huius marmoris infringere, ſibi ſumunt.

Libere; ſed breuiter, quæ mea hac de re ſententia ſit, exponam. Sane perſuaſus ſum, neminem præter GISP. CVPERVM, vocem *inculcare* impugnantem, de qua infra dicturus ſum, in ipſis huius inſcriptionis verbis, ſi ſtilus et tota lapidaria ſcribendi ratio reputatur, quid deprehendere poſſe, ex quo conſtaret, inſcriptionem hanc fictam et ad ſuppoſitarum claſſem transferendam eſſe. Quicunque enim veritatis amicus, ſi modo hoc litterarum genus vel leuiter et primoribus attigit labris, mecum fatebitur, eam ita eſſe comparatam, vt cum aliis huius æui monimentis optime conueniat; nec, quoad ſtilum lapidarium ſpectamus, vllum fraudis veſtigium in illa adpareat. Nemo porro ſaxo huic de auctoritate eius ea de cauſſa detrahere ſibi ſumet, quod in illo imperatori *ob prouinciam, a chriſtianis purgatam*, gratiæ peractæ ſint, quaſi hoc liberationis genus eo æuo pro re nullius momenti putatum et indignum iudicatum fuiſſet, cuius memoria ad poſteritatem transferretur. Quis enim neſcit, imperatores paganos acerbum hoc contra chriſtianam religionem odium ſibi maxime honorificum ac glorioſum duxiſſe, ita, vt haud erubeſcerent, de crudeliſſimis, quibus ſanctiorem cœtum adflixerunt, vexationibus maxime gloriari. Præterea id ſatis demonſtrant nummi, eamdem ob cauſſam cuſi *c*) et ad hæc, ipſa marmora, Diocletiano, Maximiano, et Galerio poſita, vbi dicitur: NOMINE CHRISTIANORVM DELETO, QVI REMPVBLICAM EVERTEBANT: SVPERSTITIONE CHRISTIANORVM VBIQVE DELETA. Ac de horum monimentorum fide tantum abeſt, vt quis dubitauerit; vt ea praeſtantiſſimi viri, ex quibus præter GRVTERVM *d*) BARONIVM *e*) ac fere omnes hiſto-

c) vid. ANSELM. BANDVRVM *numiſmat. imperat. Rom. tom* II. p. 8. et EZECH. SPANHEMIVM *de vſu et præſtant. numiſm. vol.* II. p. 227.

d) p. CCLXXX. *inſcr.* 3. et 4.

e) *annal. ad ann. chr.* CCCIV. p. 330.

hiſtoriæ eccleſiaſticæ ſcriptores, GVIL. CAVEVM *f*) ANSELM. BANDVRVM *g*), EZECH. SPANHEMIVM *h*), ipſum GISB. CVPERVM *i*), IOAN. DOMIN[illegible] BERTOLIVM *k*) nomino, commemorauerint ac pro germanis agnouerint. Ex his igitur ſatis patet, noſtram inſcriptionem ea de cauſſa ad ſpurias non referendam eſſe, quod in publicis paganis monimentis, tropæis, lapidibus ac nummis perſequutionum chriſtianarum haud facta fuiſſet mentio.

Hæc quum ita ſint, facili negotio ad ea argumenta reſponderi poſſe, cenſeo, quibus lapidem noſtrum ſuſpectum reddere, ſibi nonnulli ſumſerunt. Errat DODWELLVS et cum ipſo omnes, qui eius fauent ſententiæ, quando Neronianam perſequutionem vrbis Romæ limitibus ſolum circumſcriptam fuiſſe, contendunt *l*). Vti enim ex TACITO, SVETONIO, LACTANTIO, OROSIO aliiſque maxima cum probabilitatis ſpecie monſtrari poteſt, perſequutionem Neronis latius ſeſe diffudiſſe *m*) ac prouincias quoque inuaſiſſe; ita dudum ſolidis argumentis alii doctisſimi viri DODWELLI argumenta, quæ pro exiguo martyrum numero adtulit et quorum cauſſa perſequutioni Neronianæ tam anguſtos poſuit fines, refutarunt, ex quibus præ ceteris ANTONIVS PAGIVS *n*), NICOL. NOVRRIVS *o*), LVDOV. ANTON. MVRATORIVS *p*), THEODORICVS RVINARTVS *q*), THOM. ITTIGIVS *r*), IO. LAVRENT. MOSHEMIVS *s*) ſunt, quamuis non negandum

B 2 ſit,

f) *primit. chriſtianism.* p. 409.

g) *numism. imp. Rom. tom.* II. p. 8.

h) *libro excitato* p. 527.

i) *not. ad Lactantium part.* II. p. 126. ed. BAVLDRII.

k) *in antichità d'Aquileia profane e ſacre*, p. 287.

l) idem fere ſentiunt: IO. CLERICVS *hiſt. eccleſ. ſec.* I. p. 428. IOACH. LANGIVS *hiſt. eccleſ. nou. teſt.* p. 360. NICOL. GVRTLERVS *ſyſtem. theol. prophet.* p. 491.

m) conferas præter BASNAGIVM, SPANHEMIVM, PAGIVM aliosque infra excitandos: THEOD. RVINARTVM *præf. ad acta primor. martyrum* p. 31. THOM. ITTIGIVM *ſelect. hiſt. eccleſ. capit. ſec.* I. *cap.* 6. §. 31. p. 323. SAL. DEYLINGIVM *obſ. ſacr. part.* II. *obſ.* 46. p. 415. aliosque plures.

n) *critic. in annal. Baron. ad ann. chr.* LXIV. *num.* 3. *tom.* I. p. 48.

o) *adparat. ad bibliothec. maxim. patrum tom.* II. p. 1704.

p) *analect. latin. tom.* II. p. 200.

q) *præfat.* præmiſſ. *actis martyr.* p. XXXI. ſq.

r) *ſelect. hiſt. eccleſiaſt. capit. ſec.* I. p. 322. ſq.

s) *obſeru. ſacr.* p. 155. Plures hac de re ſcriptores a venerando patre *hiſt. eccleſ. nou. teſt. ſec.* I. *cap.* 4. *ſect.* 2. §. X. p. 545. recenſentur. His adde: SAM. BASNAGIVM *annal. tom.* I. p. 562. FRID. SPAN-

Digitized by Google

ſit, quod nonnulli, qui pro inſigni martyrum multitudine pugnant, contra id, quod nimium eſt, hac in re nonnunquam peccare videantur. Quando autem probabiliter ſolum demonſtrari poteſt, perſequutionem Neronianam latius; quam DODWELLVS putauit, progreſſam fuiſſe et ad prouincias quoque penetraſſe, ſatis patet, Neronis æuo in Hiſpania quoque eiusmodi monimenta ac tropæa, quæ imperatoris res, contra ſanctiorem cœtum crudeliter geſtas, ad poſteritatis memoriam propagarent, ſtatui potuiſſe. Hæc vti per ſe clara ac manifeſta ſunt; ita alii, nominatim GISB. CVPERVS *t*) et SAL. DEYLINGIVS *u*), vt fidem lapidis noſtri in ſuſpicionem adducant, obiiciunt, Neronis ætate religionem chriſtianam in hac prouincia non ita floruiſſe, vt de ea exſtincta tropæum poni debuerit tyranno. Sed, quam multa in eiusmodi monimentis, in principum honorem publice conſtitutis, per adulationem dicta cernimus, quæ ab oſtentatione profecta ſunt, vbi adſentatores verba non ex veritate; ſed ex voluntate eorum, quibus blandiuntur, metiri ſolent *x*)? Quot laudibus ſæpe imperatorum res geſtæ, etſi nonnunquam parui momenti fuiſſe, videntur, in huius generis monimentis efferuntur? Ita quoque liberatio prouinciæ a chriſtianis in hoc ſaxo exaggerari et amplificari potuit. Lubens concedam, religionem chriſtianam eo tempore quidem iam in hac prouincia radices egiſſe; eam autem haud longe lateque dilatatam et propagatam fuiſſe; nihilominus in hoc ſaxo res ſupra modum extolli potuit, non aliter; ac ſi tota prouincia a chriſtianis occupata et ab iis purgata fuiſſet. Ponam, numerum chriſtianorum Neronis æuo in hac prouincia perexiguum exſtitiſſe, vnde quæſo probari poteſt, paucos hos chriſtianos nullis vexationibus obnoxios fuiſſe, quum præterea notisſimum ſit, morbum capitis latius ſeſe diffundere et ab aula ciuitates et prouincias proximas; ab his vero remotiores exemplum petere. Quodſi Hiſpani viderunt, in eos, qui nouæ huic religioni addictos ſe

SPANHEMIVM *hiſt. chriſt. tom.* I. *oper.* p.562. SAL. DEYLINGIVM *obſeru. ſacr. part.* II. p 545. CHRIST. KORTHOLTVM de *perſequutionibus eccleſ. primæu. ſub imperatorib. ethnic. cap.* I. p. 11. ſq. CHRIST. CELLARIVM *diſſertat. academ.* p. 619.

t) in *epiſtola* apud NICOL. GVRTLERVM *libr. memorat.* p. 491.

u) *loco excitato.*

x) illuſtre rei huius documentum habes apud MVRATORIVM p. CCXXVIII. *inſcr.* I.

ſe profiterentur, in aliis ſæuiri prouinciis, non probabile eſt, perſequutionem in hac regione fuiſſe intermiſſam, quamuis chriſtianorum cœtus admodum tenuis exſtiterit. Hiſpani, aliarum poſtmodum prouinciarum, vbi plures fuere, chriſto nomen dantes, exemplum ſequuti, tropæum quoque Neroni decernere potuerunt, quamuis religio chriſtiana nondum ita floruerit in hoc tractu ac per conſequens perſequutio non tanta exſtiterit, vt iure meritoque id fieri potuiſſet. Ad hæc accedit, imperatori ſimul gratias peractas eſſe *ob prouinciam* [*a*] *latronibus purgatam.* His adduntur chriſtiani, non quod eo tempore illorum numerus tantus, quantus forſan latronum, fuerit; ſed quoniam vulgus putabat, plurimam latronum horum partem, a quibus regio turbabatur, ex chriſtianis conflatam eſſe. Hæc ſine dubio fuit opinio plebis paganæ, ad quam ab optimatibus ſuis, præcipuis ciuitatis chriſtianæ hoſtibus, perducta erat, qui, vt eo acerbius odium contra illam in plebis animos infunderent, falſos hos rumores in vulgus ſpargebant aliisque malitioſe perſuadebant, chriſtianos principem locum inter latrones, ſicarios ac perditiſsimam populi fecem obtinere. Proinde euenit forſan, vt in hoc monimento vel ea de cauſſa chriſtianorum mentio facta ſit, quoniam plurima captorum latronum pars pro chriſtianis falſo putata eſt. Ex his ergo ſatis patet, tropæum poni potuiſſe tyranno ob exſtinctam in Hiſpania religionem chriſtianam, tametſi iſta eo tempore ſe parum in hac prouincia dilatanit. Eſto quoque, in chriſtianos Hiſpanos eo tempore non ſæuitum eſſe; nihilominus ex eo non certo probari poſſe, mihi perſuadeo, inſcriptionem hanc eſſe fictam et adulterinam. Haud inepte enim PAGIVS y) et ex eo doctus LACTANTII interpres z) obſeruant, *in illa ſine dubio inſcriptione, generalem, quam poſuit, Neronis in omnes vbique chriſtianos crudelitatem idcirco tangi, quod ibi chriſtiana religio ſuperſtitio adpelletur et ex ea itaque deducendum, non tantum in Hiſpaniis eiusmodi de proſtrata Chriſti religione tropæa fuiſſe erecta; ſed et in aliis prouinciis ſimiliter factitatum eſſe.* SVLPICII SEVERI effatum, ad quod GISB. CVPERVS prouocat, non ita eſt comparatum, vt ex eo pateat, aduerſus chriſtianos Hiſpanos Neronis tempore non ſæuitum eſſe, quoniam

y) *crit. in Baron. ad ann. chr.* LXIV. num. 4. p. 49.

z) p. 58. ed. BAVLDRII.

niam ſolum de *martyriis intra Gallias* loquitur. Quando porro idem vir doctus exiſtimat, TACITVM ac SVETONIVM non loqui, *niſi de chriſtianis, Romæ incenſæ per calumniam inſimulatis*, expendere debuiſſet, quod non ſolius incendii; ſed et aliorum criminum culpa in chriſtianos ſit translata, et quod ſola falſa de chriſtianis, tanquam funeſti huius incendii auctoribus, perſuaſio tantum ipſis odium apud prouinciales contrahere potuerit, vt quisque exiſtimaret, eos, veluti pernicioſos ac valde noxios, eſſe exſtirpandos *a*). Nec video, quomodo ex eo, quod vltimæ lapidis lineæ penitus oblitteratæ ſint, et GRVTERVS quoad locum ſaxi huius a SCALIGERO diſſentiat argumentum contra inſcriptionis huius fidem peti poſſit. Quot ad poſteritatem transmiſſa ſunt inſcriptionum fragmenta et quam multa marmora in adulterinorum claſſem eſſent referenda, de quorum loco, vbi inuenta ſunt, nihil certi dici et definiri poteſt? Quando porro CLERICVS *b*) ſtatuit, eam ab homine callido fingi potuiſſe, vt probaretur, Iacobum Zebedæi filium Hiſpanis ſalutarem de Chriſto doctrinam nuntiaſſe, lubricum id eſſe videtur argumentum. Nam ſine dubio homo fraudulentus, ſi qui exſtitiſſet, Iacobi diſerte mentionem feciſſet, quoniam non negatur, primis rei chriſtianæ temporibus Hiſpanis aditum ad ſalutarem de chriſto cognitionem patefactum eſſe; de eo vero diſputatur, vtrum inter hos cæleſtis doctrinæ præcones Iacobus primas ſibi vindicet partes. De vocis *inculcare* ſignificatione, quæ CICERONIS aliorumque probatiſſimorum ſcriptorum auctoritate ſe ſatis tuetur, infra exponam.

Scripſeram hæc de fide ſaxi huius, quum mihi litteræ humaniſſimæ celeberrimi ac de antiquitatum omniumque elegantiorum diſciplinarum ſtudiis meritiſſimi IO. CASP. HAGENBVCHII adferuntur, viri reconditæ eruditionis, qui neminem peritia, antiqua marmora reſtituendi, corrigendi atque explicandi, parem facile habebit. Iſte, de marmore hoc ac duobus aliis, ſupra memoratis, a me, quid ſentiat, ea, qua decet, obſeruantia, rogatus, præter meam ſpem idem de noſtra hac inſcriptione, quod SCALIGER ac SCRIVERIVS, ſentire videtur. *Quod ſcribis*, inquit, *lucubrationibus tuis te deſtinauiſſe explicationem trium*

a) conf. IO. LEONH. BVCHTA *diſſ.* I. de *numer. cruent. verit. teſt.* §. 6.

b) *loco* ſupra *memorato.*

um epigrammatum, *in quibus vexationum*, *quas ab impp. ethnicis chriſtiani ſint perpeſſi*, *memoria reſtet teſtata apud Grut.* 238. 3. 280. 3. 4. *hoc te monendum duco, titulum Gruterianum* 238. 9. quæ duo ſunt monimenta, ſupra recitata, *ſuſpectum viſum eſſe Scriuerio in addendis Holtheni, tom.* IV. p. CCCCCXXVI. *Col.* a. *Neque mitius ego quidem ſentiens de Grut.* 280. 3. *et* 4. *vtrumque* ὀβελίζω. *Merci huic Hiſpanicæ quodnam pretium ſtatuendum ſit, tuum erit diſpicere*, *qui commentationibus de arte veterum critica inclareſcens non neſcias*, *criticorum antiquorum fuiſſe iudicare, quænam eſſent τοῦ ποιητοῦ, quænam παρεμβεβλημένα. Sed falcem in meſſem tuam non debeo inferre.* Sane confiteor, me tanti viri iudicium, a quo nihil; niſi ſolidum et limatum exſpectari poteſt, ab initio, quamuis rationes, cur ita ſtatuat, in ipſis litteris haud indicauerit, incertum ac dubium de hac re reddidiſſe. Quum vero poſtea omnia de nouo rite expendi ac conſideraui, in ipſo monimento, ſiue verba; ſiue res cogitare velimus, nihil eſſe, quod veræ eius antiquitati aduerſetur, in priori ſententia perſiſtere, conſtitui, donec melius ab ipſo edoctus fuero, cuius iudicium de iis exſpecto, quæ ad defendendam marmoris huius antiquitatem breuiter in medium adtuli.

Accedo ad rem ipſam. Nomen ac titulus imperatoris, cui monumentum hoc poſitum eſt, ita exprimitur:

NERONI. CL. CAIS
AVG. PONT. MAX

Varia hic monenda ſunt, quæ pro inſtituti mei ratione adcurate perſequar. Initium faciam nonnullis obſeruationibus orthographicis et grammaticis, quæ tam ad litteras maiuſculas I et T in æquali alias litterarum ductu; quam ad diphtongum Græcam AI in voce CAIS ſpectabunt.

Per ordinem apud veteres Romanos omnes quidem litteræ æquali ſcribebantur ductu; nihilominus nonnunquam factum eſſe, videmus, vt in lapidibus ac nummis nonnullæ reliquis maiores; aut minores effingerentur. De his nolo hic fuſius diſputare, quum eæ ad noſtrum argumentum haud pertinent et ſatis conſtat, has litterarum formas

mas
 aliasque vſurpatas eſſe; vbi lapidis ſpatium ſingulas litteras, diſtincte expreſſas, haud capiebat: littera per artificis negligentiam omiſſa et hoc; vel illud ſcribendi compendium iam ita in vſu erat, vt commode tanquam vſitata figura adhiberi poſſet, quemadmodum id, praeter GRVTERVM, ex THOM. REINESIO *c*), RAPHAEL. FABRETTO *d*), OCTAVIO BOLDONIO *e*), GISB. CVPERO *f*), MARQVARD. GVDIO *g*), HVMPH. PRIDEAVX *h*), IO. DOMINICO BERTOLIO *i*), SCIP. MAFFEIO *k*), CHRIST. CELLARIO *l*), CHRIST. GOTTL. SCHWARZIO *m*), FRANCISCO OVDENDORPIO *n*) aliisque demonſtrari poteſt. De illis litteris, quae in aequali litterarum ſcriptura reliquas magnitudine ſuperabant, obſeruandum eſt, non caſu fortuito; aut pro artificis arbitrio factum eſſe, vt in lapidibus nonnunquam litterae certae reliquis effingerentur longiores; ſed veteres ſine dubio ſuas habuiſſe rationes, cur modo huic: modo illi litterae inter aequales maiorem reliquis adſignarent figuram. Ad litteram I quod ſpectat, obſeruo, ſaepe quidem nos cauſſam diuinare poſſe, cur illi nonnunquam grandiorem reliquis formam dederint antiqui; nihilominus in lapidibus multa deprehendi exempla, vbi ignorantiam hac in re quiuis veritatis amicus libens profitebitur. Tribuerunt Romani huic litterae ceteris maiorem formam:

I. Quando

c) *claſſ.* II. *inſcr.* 14. p. 254.
d) *inſcript. antiqu.* p. 255.
e) *libr.* V. *epigraph.* p. 600.
f) *monument. antiquis*, p. 187.
g) p. CCXXXIV. *inſcr.* 7. adde IAC. PHIL. D'ORVILLII *miſc. obſeruat. crit. nou. in auctor. vet. et recentior. tom.* III. p 106.
h) *marmor. Oxoniens.* p. 93.
i) in *antichità d'Aquileia profan. e ſacr.* p. 358.
k) *ſiglis Graecor. lapidar.* p. 60.
l) *orthograph. latin.* p. 17.
m) *miſcellan. polit. human.* p 24.
n) *breu. monument. a Papenbrockio legator. deſcript.* p. 8. adde quoque *marmora Piſaurenſia* p. 9. itemque *ſyllogen epiſtolar.* BVRMANNI *tom.* I. p. 554. et inſcriptionem Turicenſem, a viro celeberrimo et in hoc ſtudiorum genere omnium doctiſſimo ac verſatiſſimo, IO. CASP. HAGENBVCHIO, illuſtratam ſingulari commentatione ita inſcripta: ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΛΟΓΙΟΝ *Turicenſe*, Turici, MDCCXLVII. Multa quoque huius ſcriptionis exempla ſuppeditantur ab EDVARD. HOLTHENO *var. corrigend.* et *animaduerſ.* ad *Grut.* p. CCCXVIII. ſq. Vide etiam inſcriptiones exhibitas a IAC. TOLLIO *fortuit.* p. 318.

I. Quando littera geminanda; vel alia littera ſupplenda erat. Ita *in marmoribus Taurinenſibus o*) AETERNI pro AETERNIS: in *Piſaurenſibus p*) ARGENTARI et BOARI pro ARGENTARII et BOARII legimus. Multa quoque apud GRVTERVM exempla hanc ſcribendi rationem comprobant, vbi ANTONI pro ANTONII *q*), DEICITO et PROICITO pro DEIICITO et PROIICITO *r*), DIS pro DIIS, COPIS pro COPIIS, FRVMENTARI et OLEARI pro FRVMENTARII et OLEARII aliasque quam plurimas voces, ita expreſſas, cernimus. Sic quoque apud CAROL. CAES. MALVASIAM *s*) PISSIMO pro PIISSIMO et PETR. MARCELLIN. CORRADINVM *t*) FILI pro FILII ſcriptum eſt. Idem de aliis litteris obſeruandum eſt, quas itidem longiores fecerunt veteres, vbi littera vel geminanda; vel alia ſupplenda erat. Hanc in rem apud GISB. CVPERVM *u*) MERCVRo pro MERCVRIO: apud GRVTERVM ENDOVELICO pro ENDOVELLICO *x*): ESE pro ESSE *y*) legimus. Idem nonnunquam factum eſt, vbi vltima vocis littera cum prima ſequentis vocabuli in vnum contrahebatur. Ita apud GRVTERVM legitur: POMPEIVSTI *z*) pro POMPEI IVSTI: FONTANVSIBI *a*) pro FONTANVS SIBI: PRAEFECTIVLIENSIVM *b*) pro PRAEFECTI IVLIENSIVM: CAELIVSENTINIANVS *c*) pro CAELIVS SENTINIANVS. In Græcis inſcriptionibus ſimilem ſcribendi modum BERNARDVS DE MONTFAVCON *d*) obſeruauit; in codicibus vero manu exaratis hoc notarunt HENR.

C NORI-

o) quæ a doctis viris RICOLVIO et RIVAVTELLA *Auguſtæ Taurin.* MDCCXLIII. edita ſunt, *part.* I. p. 13.

p) ab OLIVERIO, Piſauri MDCCXXXVIII. cum erudito commentario editis, p. 44.

q) p. XXX. *inſcr.* I.

r) vide inprimis, quæ de his vocibus, ex *iacio* compoſitis, easque ſcribendi ratione præter alios commentatur GOTTL. CORTIVS *diſſ.* I. de *vſu orthograph. latin.* p. 21.

s) *marmor Felſin.* p. 544.

t) *vet. Lat. profan. et ſacr. tom.* IV. p. 65.

u) *monument. antiq.* p. 187.

x) p. LXXXVII. *inſcr.* 9.

y) p. CCLXXI. *inſcr.* 8.

z) p. CCCCLV. *inſcr.* 10.

a) p. DCCXXXVII. *inſcr.* 6.

b) p. MXC. *inſcr.* 21. adde ALMELOVENNII *adnotation. ad Gruter. inſcr.* 2. p. XCIX. datam ab HOLTHENO *var. corrig. et animadu. ad Grut.* p. CCCXX. et 10. CASP. HAGENBVCHIVM *teſſarakoſtolog. Turic.* p. 554. et p. 557. vbi alia ſcriptionis huius exempla in medium adducit.

c) vid. FABRETTVM *inſcript.* p. 126. *inſcript.* 13.

d) *palæogr. Græc.* p. 169.

NORISIVS *e*) et ante ipſum IO. PIERIVS VALERIANVS *f*), qui id ſpeciatim de littera L, in longius ducta, memorat. Cum his ea comparanda ſunt, quæ de antiquiſſima ſcribendi ratione, præter multos alios et nominatim IAN. MELLERVM PALMERIVM *g*), iam laudatus HENR. NORISIVS *h*) ex columna Duillii roſtrata perhibet, quando tradit, veteres haud geminaſſe litteras *i*); per id vero ſine dubio factum eſſe videtur, vt, quum fortiorem litteræ ſonum exprimere vellent antiqui, eam haud duplicauerint; ſed potius ceteris paullo eminentiorem effinxerint. Pluralem numerum his grandioribus litteris nonnunquam indicatum fuiſſe, voces: AvG et coS vbiuis obuiæ, ſatis demonſtrant.

II. Quando littera I longa erat quantitate *k*): per græcorum EI exprimebatur; aut eius pronuntiatio ad ſimilitudinem huius diphtongi EI accedebat, quippe quam in antiquis monimentis *l*) vſurpâtam; poſtea vero ob debilem litteræ E ſonum abrogatam eiusque defectionem per magnum I indicatam eſſe, deprehendi-

e) *cenotaph. Piſan.* p. 473.

f) ad *Virgilii libr.* I. *æneid.* v. 69. adde IOS. CASTALIONEM *libr.* II. *obſ. cap.* 9. p. 15.

g) *ſpicileg. tom.* IV. *theſ. critici* GRVTERI p. 614.

h) *tom.* III. *oper.* p. 717.

i) ita dicebant ESE pro *eſſe*: OLE pro *illi*: OLIC pro *illic*: MITITOD pro *mittito*, cet. conferantur: AVSON. POPMA *de vſu ant. loquut. libr.* I. c. 8. p. 19. et IO. NIC. FVNCCIVS *de puerit. lat. linguæ cap.* III. §. 6. p. 227. *cap.* V. §. 10. p. 319. et 327. et *comm. ad leg.* XII. *tabular.* p. 19.

k) vide IVSTVM LIPSIVM de *rect. pronunciat, linguæ lat. cap.* VIII. *tom.* I. *operum* p. 21. et inſigne ſcriptionis huius exemplum apud GRVTERVM, pag. CCXXXI. ſq. Ita etiam veteres adcuſatiuum pluralem tertiæ declinationis eorum vocabulorum, quorum nominatiuus et genitiuus ſingulari numero ſunt ſimiles, in IS longum, non in ES, qui ſuetus exitus eſt, formaſſe, PRISCIANVS et ex hoc CELLARIVS *orthogr.* p. 6. docent. Vnde patet, cur in inſcriptione, apud GRVTERVM p. CLXXXIX. *inſcr.* 6. legatur: FINIS TERMINOSQVE STATVI IVSSIT. Haud raro quoque vtramque vocalem, vt diſcrimen τῶ IS longi et breuis pateret, coniungebant, et more græcorum EI diphtongum adhibebant, vt in vocibus CAEDEIS, CIVEIS, FORTEIS, GALLEIS. Immo I longum per ordinem antiquo æuo per EI efferebatur; vt multis exemplis CELLARIVS memorato loco probauit.

l) ita legimus vocabula EIDVS, CAPTEIVEI, GALLEIS, TVRREIS: conf. OCTAV. RVBEVM *memor. Breſcian.* p. 241. CLAVD. DAVSQVEIVM *orthograph. vol.* I. p. 32. IVSTVM LIPSIVM *libro memorat.* p. 21. vbi erudite de Græcorum diphthongo EI, a Romanis vſurpata, diſſerit. Addatur viri celeberrimi IO. BAPT. PASSERII *comm. de Iunonali ſacra menſa Herculanenſium*, quæ exſtat in Tuis, Vir celeberrime, *ſymbolis litterariis*, *vol.* I. p. 207.

hendimus *m*). Placent nobis, quæ hac de re GERARD. IOANNIS VOSSIVS *n*), vir in hoc litterarum genere acutiſsimus, pronuntiauit: *Latini*, inquit, *figuras litterarum ſuarum accepere a Græcis. Quod ſatis apertum in vocalibus* A, E, I, O. *Ex bis* I *duplex occurrit in monimentis antiquis: breuius, vt in* PIVS: *longius, vt in* PIſO *et* OcI. *Longiuſculo vſi, quum* I *ſonaret* vt EI; *vel pro duobus* II *poneretur, velut*: FECIT DE MANIBIs, *id eſt*, MANIBIIS *et* DIs MANIBVS *pro* DIIS. *Breuius in breuibus ſyllabis locum habet, cuius exemplum vidimus in* FECIT MANIBIs *et* MANIBVS. *Interdum etiam inuenitur in huiusmodi* I *longum, quod mirandum non eſt, quando in iisdem* EI *quoque reperitur, vt in vetuſtis agragriis et iudiciariis tabulis apud* FVLVIVM VRSINVM: SEINE *et* QVASEI: *tum etiam in iis, quæ erant ancipitis interualli, vt* SIBEI VBEI. His deinde non ſolum ſequentes AVSONII *o*) verſus addit:

quid, imperite, P *putas ibi ſcriptum,*
vbi locari Iota *conuenit longum*

ſed etiam ad PLAVTVM *p*) prouocat, qui itidem his verbis longæ huius litteræ facit mentionem:

neque quicquam melius eſt mihi,
vt opinor, quam ex me vt vnam faciam longam.

His adiungo aliud haud minus inſigne QVINCTILIANI *q*) teſtimonium: *atque, vt vocales iungantur: aut enim vnam longam faciunt,*

m) lege GER. IO. VOSSIVM *de art. grammat. libr.* I. c. 29. *tom.* II. *operum*, p. 36. HENR. NORISIVM *tom.* III. *operum*, p. 717. OCTAV. BOLDONIVM, *libr.* V. *epigraphic.* p. 601.

n) *loco memorato.*

o) *epigram.* CXX.

p) *aulul. act.* I. *ſcen.* I. v. 38. p. 171. ad hunc locum IVST. LIPSIVS *de recta pronuntiat. linguæ lat. cap.* VIII. *tom.* I. *operum*, p. 21. recte obſeruat, litteræ I ſonum triplicem deprehendi. *Primum* eſſe longam, et vere longam, quia non vt ceteræ, geminetur; aut apice inſigniatur; ſed productior fiat et longitudine velut dupla: exempli cauſſa, PIſO, VIVVS, AEDILIS, QVINQVENNALIS: ideo inter omnes litteras hanc proprie *longam* dictam eſſe, id quod PLAVTVS ſciuerit et iocum captauerit in perſona Staphylæ: *deinde* ſonum litteræ huius eſſe tenuem; ſed acutum, vt in vocibus *igitur, inibi, via, iter*: *denique* ſonum eſſe tenuem quidem; ſed fuſcum, ſubobſcurum, et inter I et V quaſi medium, vt in vocabulis *vir, optimus.* Hæc VOSSIVS. Quæ LVD. CAEL. RHODIGINVS, IOS. CASTALIO, IAN. GRVTERVS, IVL. CAES. SCALIGER, FRID. TAVBMANNVS aliique ad hunc locum adnotarunt, ſilentio transmitto. Adde quoque PROBI *grammatici inſtitut. art. cap. de vocal. litter.* fol. LXII. grammaticorum illuſtrium IO. THEODOR BELLOVACI.

q) *libr.* I. *inſtitut. orator. cap.* 4.

Digitized by Google

ciunt, *vt veteres ſcripſere*, *qui geminatione earum velut apice vtebantur; aut duas.* TERENTIVS SCAVRVS *r*) idem tradit, ac *ſuper* I *litteram*, inquit, *apex non ponitur*, *melius enim* I *in longius producetur: ceteræ vocales*, *quia eodem ordine poſitæ*, *diuerſa ſignificant*, *apice diſtinguuntur*, cum quo effata VELII LONGI, VICTORINI, PRISCIANI aliorumque veterum grammaticorum comparanda ſunt, a CLAVD. DAVSQVEIO *s*) memorata. Quando igitur in voce vocalis longa erat quantitate *t*); aut eius pronuntiatio ad ſimilitudinem græcæ diphtongi EI accedebat *u*), ipſi reliquis litteris longiorem adſignabant figuram.

III. Exiſtimant quoque nonnulli veterum grammaticorum, litteram I, maiori præditam forma, ad diſtinguendos caſus adhibitam eſſe; IVL. CAES. SCALIGER autem *x*) credit, nonnumquam litteram I in longius ductam eſſe decoris et ornatus gratia. Hæc obſeruatio quodammodo probabilitatem habet, nimirum in iis vocibus, vbi tres litteræ I concurrebant. Ita PRISCIANVS *y*) obſeruat, in vocibus, vbi gemino I tertium additum et exempli cauſſa pro POMPEII, POMPEIII ſcriptum fuerit *z*), mediam litteram nonnunquam reliquis grandiorem factam fuiſſe; hoc vero veteres ornatus ſolum cauſſa ita feciſſe, non ſine veritatis ſpecie creditur. Idem ſtatuendum eſt de inſcriptione apud PETRVM GRATIOLVM *a*), vbi hæc verba leguntur: SPELAEVM VIIGNIS ABSVMTVM pro VI IGNIS ABSVMTVM. Præter eiusmodi exempla, vbi tres litteræ I concurrunt,

SCA-

r) de *orthograph.* p. 2264. *collection. grammaticorum veterum*, *edit.* ELIAE PVTSCHII.

s) *orthogr. vol.* I. p. 31.

t) præter alia illuſtre rei huius exemplum habemus in inſcriptione, quam IOSEPHVS MENATTI commentationi ſuæ præmiſit, qua Curtii Sabini hiſtoriam ex antiquo opere cælato marmoreo, quod ipſe Romæ vidi, illuſtrauit, Romæ, MDCCXLIV. Eamdem inſcriptionem LAVR. BEGERVS *ſpicileg. antiquit.* p. 104. GRVTERVS p. CCCCXLI. *inſcr.* I. MVRATORIVS p. MMXXIV. et HAGENBVCHIVS de *diptycho Brixian.* p. CLXXIII. exhibent.

u) hanc in rem IDVS pro EIDVS ſcripſerunt, cuius ſcriptionis exempla, quum vbiuis obuia ſunt, hic adducere ſuperuacuum foret.

x) de *cauſſis linguæ lat. cap.* XL.

y) *libr.* I. *de octo partib. orat.* p. 5. edit Aldin.

z) nonnunquam in antiquis lapidibus I littera producenda non maiorem accipit figuram; ſed duplicatur. conf. inſcript. apud OCTAV. BOLDONIVM *libr.* V. *epigraphic.* p. 602. et DAVSQVEIVM *orthograph. vol.* I. p. 31.

a) de *præclar. Mediolanenſ. ædificiis cap.* VI. p. 77. vbi inprimis verba CATELLIANI COTTAE, quæ auctor ex manuſcripto eius libro adfert, digna ſunt, quæ legantur.

SCALIGERI regulam haud adplicandam eſſe, cenſeo. Videmus enim in inſcriptionibus, nullum litterarum longiuſcularum ordinem ſeruatum; nec litteris ſingulis pro earum ſitu maiorem granditatem datam eſſe; quod tamen ſine dubio Romani feciſſent, vbi litteras ornatus ſolum cauſſa reliquis eminentiores formare voluiſſent.

Hæc licet ita ſint; nihilominus totam rem iis, quæ obſeruaui, confici haud poſſe, ſatis conſtat. Multa enim in priſcis lapidibus ſeſe offerunt exempla, vbi ſcriptionis huius, qua in æquali litterarum ductu pasſim I reliquis maiorem habet formam, nulla prorſus oſtendi poteſt cauſſa; niſi ad imperitiam atque ignorantiam eorum, qui litteras lapidibus incidere ſolebant, confugere velimus. Multa enim ſeruata nobis ſunt marmora, vbi in nonnullis vocibus ac ſyllabis I maius vſurpatum eſt; quum tamen id eodem iure et in aliis vocibus et ſyllabis eiusdem poteſtatis adhiberi debuiſſet. Videmus porro, vocalem I nonnunquam promiſcue in ſyllabis tam longis; quam breuibus maiorem habere figuram, *b*) et veterum ſcribendi rationem hac ex parte ſibi disſimilem fuiſſe, ita vt iſta, quoad vſum litterarum harum longiuſcularum ſpectamus, ad certas regulas reuocari haud poſſit. Inconſtantiam veterum hac in re ipſa exempla ſatis ſuperque comprobant. Ita non ſolum DIIS et DIS; ſed etiam DIIS, DIS et DIIS: *c*) PIISSIMVS: PIISSIMVS *d*): PIISSIMVS et PIISMVS *e*) DIEBVS et DIEBVS cet. ſcripſerunt, cuius rei quam plurima, vbi neceſſarium foret, ſuppeditare poſſem exempla *f*). Nonnunquam quidem cauſſa diuinari poteſt, cur vo-

 ces

b) conf. GRVTERVM, p. CCXXX. vbi fragmentum Ancyræ, a IVST. LIPSIO notis illuſtratum, exhibetur: OCTAV. RVBEVM *monum. Brix. tom.* I. *theſ. Ital.* GRAEVII et inprimis OCTAV. BOLDONIVM *libr.* V. *epigraph.* p. 601.

c) vid. OCTAV. BOLDONIVM *libr.* V. *epigraph.* p. 601. et GRVTERVM, qui vbiuis fere eiusmodi adfert exempla, ex quibus probari poteſt, veterum orthographiam hac ex parte inconſtantem fuiſſe. Huic adde MARANGONIVM *act. Victorini*, p. 166. CAROL. CAES. MALVASIAM *marmor. Felſin.* p. 305. et 527. ac FRANC. OVDENDORPIVM *deſcript. monumentor. a Papenbrockio legator.* p. 28.

d) hæc ſcribendi ratio omnium eſt frequentisſima. Inter alios lapides, quos ex Italia mecum tuli, legitur quoque in altero eorum: D. M. L. ARR. MOSCHO V. A. XIX. D. V. ATTALVS ET HELENE PARENTES FILIO PIISSIMO ET SIBI FECERVNT.

e) vid. OCTAV. BOLDONIVM *loco excitato.*

f) conf. FRANC. OVDENDORPIVM *loc. memorat.* p. 28. 34. et 46. IO. MARAN-

ces eaſdem diuerſa ratione ſcripſerint; ſed id de omnibus in vniuerſum adfirmari haud poteſt *g*). Placent nobis quodammodo, quæ de toto hoc, litteram I in longius producendi, modo iudicauit OCTAVIVS BOLDONIVS *h*): *quando*, inquit; *aut quamobrem hoc ſeruetur, adhuc eſt incompertum. Siquidem illorum exiſtit futitis opinio, quod* I *cadatur procerius, quum eſt longa vocalis quantitate: quando etſi in Piſanis illis facile id obſeruetur; in aliis nihilominus apud Gruterum, qui transmiſſa per amicos exempla pleraque certe integra fide incorruptaque ſancte retulit, quum aliter obſeruemus, in contrariam ſuperiori ſententiam ire cogimur.* Recte iudicat BOLDONIVS, cauſſas huius ſcriptionis et quando litteram I in longius duxerint veteres, adhuc eſſe incognitas, quando id non in vniuerſum de omnibus, quæ occurrunt, exemplis intelligit; ſed in eo errat, quod eorum ſententiam futilem eſſe, cenſeat, qui exiſtimant, veteres, quoad vſum longiuſculæ huius litteræ ſpectamus, quantitatis rationem habuiſſe. Exempla enim, quæ in contrariam adferuntur ſententiam, hac in re nihil probant, quum vſus litterarum et ſcribendi modus cum tempore mutatur et ſatis cognitum eſt, opifices, qui lapidibus litteras inciderunt, ſæpe numero ab artis elegantiæque regulis aberraſſe. Semper monimenta, publica auctoritate poſita et ſumma cum diligentia et facta et ſcripta, a priuatis diſtinguenda ſunt. Hæc non tantam, quantam illa, fidem et auctoritatem ſibi conciliant.

Vt in noſtro marmore in voce NERONI littera I; ſic in ſequenti vocabulo PONT. littera T maiorem ſibi præ reliquis vindicat figuram. Mirandum ſane eſt, tot viros, qui in illuſtrandis priſcis monimentis operam ſuam poſuerunt, quæſtionem hanc de longiori T in æquali litterarum ductu ſilentio præteriiſſe. Optaſſem, vt cel. HAGENBVCHIVS *i*), quum de voce COMPITALARVM apud GRVTERVM *k*) ſcribit: *Tò T, eminen-*

RANGONIVM *in memorie del anfiteatro Flauio volgarmento detto il coloſſeo*, p. 76. OCT. RVBEVM *monum. Brixian. tom.* I. *theſ. Italiæ* GRAEVII, p. 191. alioſque plures.

g) ita cauſſa, cur mox DIS: mox DIIS ſcripſerint veteres, oſtendi poteſt, vbi dicitur, eos in voce DIIS ſolum quantitatem vltimæ ſyllabæ expreſſiſſe; quum vero DIS ſcripſerint, indicare voluiſſe, litteram I non ſolum geminandam; ſed etiam producendam eſſe.

h) *libr.* V. *epigraphic.* p. 601.

i) *teſſarakoſtolog. Turic.* p. 553.

k) p. CLXXIX. *inſcript.* 3.

nentioris licet formæ, nihil ſingulare ibi habet; niſi formam ipſam, ſententiam ſuam de hoc lapidariæ ſcriptionis momento addidiſſet. Ad me quod adtinet, perſuaſus ſum, antiquos, adcuratæ orthographiæ ſtudioſos, ſine omni dubio rationes præ ſe habuiſſe, cur iſti nonnunquam maiorem; quam reliquis litteris adſignarent formam; poſteros vero eorum negligentiores hac in re exſtitiſſe, quumque diſcrimen hoc, quod maiores inter litteram T paruam et magnam eſſe, voluerunt, haud intellegerent, promiſcue in inſcriptionibus modo hanc: modo illam litteræ huius formam adhibuiſſe. Illud ex eo patet, quod mox his: mox illis litteris in æquali ſcriptura maior figura ac forma minime data ſit; ſed præcipue litteris F inprimis, vbi pro PH adhibita eſt: I, L, P, Q, R, S, T et Y *l*); hoc vero ex eo cognoſcitur, quod vna vox in diuerſis inſcriptionibus, immo ſæpe in eodem marmore, diuerſo modo ſcripta deprehendatur, ita vt iſta promiſcue mox cum magno: mox cum paruo T compareat. Ad hæc accedit, nonnunquam litteram T in vno eodemque lapide, quoties in illo occurat, ſibi præ ceteris litteris maiorem vindicare formam; aut eam ita adhibitam eſſe, vt in eodem haud immerito apud alias ſyllabas ac voces eiusdem poteſtatis ac cônditionis fieri potuiſſet *m*), id quod multis ex GRVTERO comprobari poteſt teſtimoniis. Sic in inſcriptione apud CAROL. CAES. MALVASIAM *n*) hæc verba leguntur: PONTIFICIS MAXIMI TR. POT. Nonne vero eodem iure etiam littera T in voce PONT. in longius duci potuiſſet, quemadmodum id in noſtro lapide factum eſt? In eadem Malvaſiana inſcriptionum collectione *o*) duo ſibi ex omni parte fere ſimilia marmora, ab vno, vt MALVASIA iudicat, artifice fabricata, occur-

l) ita quoque A litteram, in longius ductam, videbis in monumento muſei Papenbrockiani, quod Lugduni Batauorum eſt, illuſtratum vna cum aliis inſcriptionibus *tom.* I. *miſcellan. obſeruation. criticar. nou. in auct. vet. et recent.* p. 101.

m) vid. GRVTERVM p. CCXXVII. *inſcr.* 4. et inprimis p. CLXXVII. *inſcr.* 7. Idem etiam de littera L obſeruandum eſt. Vide SMETIVM p. CLVI. *inſcr.* 18. et EDVARD. HOLTHENVM *varior. corrigend.* et *animaduert. ad Gruter.* p. CCCXXI.

n) *marmorib. Felſin.* p. 136. adde IOANN. DOMINIC. BERTOLIVM *antichit. d' Aquileia*, p. 166. IAN. GRVTERVM p. CCXXVIII. *inſcr.* 6. et LAVR. BEGERVM *ſpicil. antiquit.* p. 112. 113.

o) p. 160. et 162. et THOM. TEMANZAM in *raccolta di antiche inſcrizioni, che ſi ritrouano nella città di Rimino*, addita eius libro inſcripto *delle antichità di Rimino, Venet.* MDCCXLI.

Digitized by Google

occurrunt, quæ, vbi inter ſe comparantur, luce clarius conſtabit, litteram T maiuſculam ſæpe ad eorum arbitrium, qui in lapides litteras incidebant, vſurpatam eſſe. Ita quoque in vna inſcriptione, quæ in *marmoribus Piſaurenſibus p*), ab OLIVERIO editis, exſtat, nomen SEXTIVS tribus repetitis vicibus legitur, ita vt bis cum magno; ſemel cum paruo T ſcriptum ſit. Simile exemplum in iisdem *marmoribus q*) deprehenditur, vbi in altera inſcriptione verba: ET CONSERVATORI occurrunt, quæ in altera, iuxta illam poſita, ita ſcripta ſunt: ET CONSERVATORI. Videatur modo inſcriptio Piſana ſatis longa et ab OCTAV. BOLDONIO *r*) exhibita, in qua omnes litteræ T in ſingulis vocibus æqualem cum ceteris habent magnitudinem, ſi vnicum vocabulum POST exceperis. At quis nobis dicat, cur non in aliis vocibus magnum T adhibitum ſit, vbi id eodem iure fieri debuiſſet *s*)? Haud abs re erit, quæ memoratus OCTAV. BOLDONIVS *t*) hac de re pronuntiauit, hic transſcribere: *quæ quidem omnia bene perpenſa, quidni ambiguam reddant huiusce litteræ coloſſicæ rationem? Præſertim, quum etiam conſonans* T *ſuſtolli eodem modo cernatur alias, vbi ſyllaba truncata intelligitur eſſe quantitate longa, vt apud* GRVTERVM, *pag.* CCCCXXV. *num* 6. *in voce* PRAEFECT. pro PRAEFECTO: *alias, vbi expreſſe corripitur, vt ibidem num* 5. VIXIT ANNIS *cet. Quin etiam conſonans* L *ſimiliter vt pag.* CCCXLI. *num.* 7. *in* EPVLVM et F *pag.* CCCLIII. *num.* 2. *in voce* PRAEFECTI *et* AFRICAE *et alibi.* Ex his eius verbis luculenter patet, nihil certi hac in re definiri, totamque hanc, quoad litteras has maiuſculas in æquali alias litterarum ducta ſpectamus, ſcribendi rationem, ad certas regulas reuocari haud poſſe *u*). Longa vocalis I in voce

NERO-

p) p. 47. *inſcr.* 104.

q) p. X. *inſcr.* 23. et 24.

r) *epigraphic. libr.* II. p. 58.

s) vid. quoque GRVTERVM *inſcript.* p. CXCIX. *inſcr.* I.

t) *libr. memorato*, p. 602.

u) ſæpe quoque litteram T eam ob cauſſam in longius duxerunt veteres, vt linea transuerſa reliquis quaſi imponeretur at per id ſpatii anguſtiæ conſuleretur, quod, vt in lapidibus haud raro; ita quoque in Brixiano diptycho Boethii conſulis obſeruabis, quod auſpiciis, iuſſu et ſumtibus eminentisſimi ANGELI MARIAE cardinalis QVIRINI a IO. CASP. HAGENBVCHIO commentario illuſtratum, Turici hoc ipſo anno editum eſt. Præterea ſæpe in lapidibus altera littera alteram magnitudine ſuperat, quoniam ſculptor æqualem earum ductum vel ob artis imperitiam; vel ob feſtinationem haud obſeruauit, id quod luce clarius ex nonnullis lapidibus, quos Romæ collegi, cognoſcere potui.

NERONI ſine dubio ſyllabæ quantitatem indicat; cur vero in voce PONT maius T adhibitum; in vocibus contra: LATRONIB. et SVPERSTITION. hoc neglectum ſit, de eo malo ignorantiam profiteri; quam vanis coniecturis tempus abſumere.

Satis iam dixiſſe mihi videor de litteris longis I et T in vocibus NERONI. et PONT. obuiis. Accedo ad diphtongum AI, quam Græcorum more in voce CAIS vſurpatam eſſe, cernimus. De hac obſeruandum eſt, eam, vt alias Græcorum diphtongos, antiquis Romanorum temporibus in nummis pariter ac lapidibus frequenter adhibitam eſſe *x*), etiam poſt introductum Romanæ diphtongi vſum, vt multa teſtantur in inſcriptionibus exempla. Acceperant eam Romani a Græcis, id quod vti per ſe manifeſtum eſt ac ſatis conſtat, diphtongi AI vſum apud Romanos floruiſſe, antea, quam ipſis AE diphtongus, quæ in illius locum poſtea ſuccedebat, cognita erat; ita cognatio quoque litterarum E et I *y*) haud parum ad id contribuebat, vt Romani etiam iis temporibus, quibus lingua eorum ad altiſſimum fere elegantiæ et nitoris faſtigium adſcenderat, et omnes græcismi

x) lege GELLIVM *libr.* XIII. *noct. Attic. cap.* 24. p. 498. Omnibus cognitum eſt, alium antiquiſſimo æuo litterarum tam conſonantium; quam vocalium fuiſſe vſum, et ſcribendi rationem, horum temporum propriam, ab ea, quæ primorum Romanorum tempore vſitata fuit, multum diſtare. Quo cultior in dies reddebatur lingua latina, eo magis quoque a græcismis orthographicis purgabatur. Id luculenter quilibet videbit, quicunque columnam Duillii roſtratam cum inſcriptionibus de re agraria: de iudiciis; aut finibus regundis, hasque cum monimentis, imperatorum Romanorum tempore poſitis, conferre velit.

y) litteræ cognatæ ſæpiſſime inter ſe permutatæ ſunt, ad quarum claſſem non ſolum B et V, C et G, C et T, C et K, F et PH; ſed etiam præ ceteris E et I ac eamdem ob cauſſam diphtongos AE et AI referre debemus: conf. MARC. ANTON. MVRETVM *libr.* VI. *variar. lect. cap.* IV. *tom.* II. *theſ. crit.* GRVTERI p. 978. IVST. LIPSIVM *antiqu. lection. tom* II. *operum.* p. 327. IOS. IVST. SCALIGERVM *indic.* GRVTER. *cap.* XIX. p. 83. interpretes QVINCTILIANI p. 89. ed. BVRMANNI; GER. IO. VOSSIVM *de art. grammat. tom.* II. *operum.* p. 36. ſq. CLAVD. DAVSQVEIVM *orthograph. vol.* I. *ſect.* 3. p. 33. ſq. p. 49. ſq. ALD. MANVTIVM *orthograph.* p. 610. THOM. REINESIVM *inſcript. claſſ.* I. p. 100. BERNARD. DE MONTFAVCON *palæograph. Græc.* p. 169. HENR. NORISIVM *cenotaph. Piſan. diſſ.* IV. *cap.* 4. ſq. p. 736. CHRIST. SIGISM. LIEBIVM *Gotha nummar.* p. 455. et 265. EZECH. SPANHEMIVM *de vſu et præſtant. numismat. vol.* I. p. 115. GOTTL. CORTIVM *diſſ.* I. *de vſu orthograph. latin.* p. 16. IO. NICOL. FVNCCIVM *leg.* XII. *tabular.* p. 21. ac de litteris B et V. præ ceteris cel. IO. CASP. HAGENBVCHIVM *epiſt. epigraph. de diptycho Brix.* p. XX. XXI.

Digitized by Google

ciſmi orthographici proſcripti erant, haud penitus a græcæ huius diphtongi vſu abſtinerent. His deinde alii accedebant, qui antiquæ orthographiæ, ſpreta elegantiore, fauebant; aut litterarum plane imperiti erant, ita vt imperatorum quoque Romanorum æuo Græca hæc diphtongus ex Romanorum lapidibus haud penitus exterminata fuerit, in iis præcipue ſaxis, quæ a priuatis poſita fuerant, et in quibus ſermonis caſtitas et adcurata ſcribendi ratio non ita obſeruari ſolebat *z*); ac in monimentis publicis, quæ vt in omnibus; ita etiam hac in re maiorem ſibi vindicant fidem et auctoritatem. Anno poſt conditam vrbem CCLXXI. diphtongum AE apud Romanos nondum cognitam; ſed eius loco Græcam AI adhuc vſurpatam fuiſſe, HENR. NORISIVS *a*) et ex eo IO. DOMINIC. BERTOLIVS *b*) obſeruant. Multa habemus apud veteres, grammaticos inprimis, de diphtongi huius vſu teſtimonia, vt QVINCTILIANI *c*), TERENTIANI MAVRI *d*), VELII LONGI *e*), TERENTII SCAVRI *f*), MARII VICTORINI *g*), FESTI *h*), aliorumque, quibus multa ex antiquis marmoribus exempla, a GRV-

z) varia tamen publica auctoritate conſtituta et imperatorum Romanorum tempore facta marmora eximenda ſunt, vt in quibus antiqua orthographia politiori antelata eſt. In priuatis ſaxis hoc non mirari debemus, quum, qui iis inſcribebant, eſſent homines indocti, adcuratæ orthographiæ plane ignari, qui præter hæc inconſtantiæ ac negligentiæ vbiuis fere manifeſta edebant ſpecimina. Patet id ex variis inſcriptionibus apud GRVTERVM p. CCXXXVI. *inſcript*. 9. RAPH. FABRETTVM *inſcr*. p. 336. OCTAV. BOLDONIVM *libr*. IV. *epigraph*. p. 459. OCTAV. RVBEVM *monum*. *Brixian*. *tom*. I. *theſ*. *Ital*. *Græuii*, p. 155. PHIL. A TVRRE *monument*. *vet*. *Antii*, p. 395. IO. DOMINIC. BERTOLIVM in *antichità d' Aquileia*, p. 196. vbi promiſcue in vno eodemque lapide diphtongus tam latina AE; quam græca AI adhibita eſt.

a) *cenotaph*. *Piſan*, *diſſ*. II. *cap*. 4. p. 384.

b) *antichit*. *d' Aquileia* p. 196. adde IOS. MARIAM BELLINVM in epiſtola apud CAROL. CAES. MALVASIAM *marm*. *Felſin*. p. 449.

c) *libr*. I. *inſtitut*. *orat*. *cap*. VII. p. 89. ed. BVRMANNI: adde CLAVD. DAVSQVEIVM *orthogr*. *vol*. I. *ſect*. 5. p. 49.

d) de *ſyllab*. p. 1392. collectionis Putſchianæ.

e) de *orthograph*. p. 2222. eiusd. collectionis.

f) de *orthograph*. ibid. p. 2254. adde ad hunc locum GER. IO. VOSSIVM *de art*. *grammat*. *libr*. II. *cap*. 4. *tom*. II. *operum* p. 59.

g) de *orthograph*. p. 2460. memoratæ edit. PVTSCHII.

h) de *verbor*. *ſignificat*. p. 246. *auctor*. *latin*. *linguæ* GOTHOFREDI: adde CLAVD. DAVSQVEIVM *orthograph*. *vol*. I. *ſect*. 5. p. 49. et ex vetuſtioribus, præter recitatos, PRISCIANVM *libr*. I. p. 562. collectionis Putſchianæ.

GRVTERO, REINESIO, FABRETTO, SPONIO aliisque relata, vt: AGRIPPINAI, AIDILIS, ANTONIAI, AVGVSTAI, BONAI DEAI, COLONIAI, DIANAI, PATRIAI, MEDICAI, QVAISTORES et præ ceteris ex SCALIGERO *i*) magna exemplorum copia addi poſſent; niſi res eſſet omnibus notisſima. Satis quoque conſtat, antiquo æuo pro E geminum II adhibitum ac SIIX, VALIIRIANA, SIIVIIRI, BIINIMIIRIINTI pro *ſex*, *Valeriana*, *Seueri*, *benemerenti* ſcriptum eſſe *k*). Proinde idem in diphtongo AE videmus, cuius loco nonnunquam AII exſtat, vt in vocibus AVRELIAII, GALLAII, PATRONAII cet.

Noſtram inſcriptionem, in qua græcam diphtongum AI cernimus, ad Neronis imperatoris ætatem referendam eſſe, res ipſa declarat. Miratur CHRISTOPH. CELLARIVS *l*), in monimentis, Claudii æuo poſitis, hanc ſcribendi rationem adhuc vſu receptam fuiſſe et, raro eiusmodi ἀρχαιότητα in huius æui ſaxis occurrere, recte perhibet ac per id inſcriptionem quandam Claudii *m*), vbi hæc diphtongus comparet, ad rariores referendam eſſe, putat; plures tamen huius ſortis lapides adferre potuiſſet vir doctiſſimus, a GRVTERO nobis ſuppeditatos. Sunt quoque, qui diphtongum hanc græcam in inſcriptionibus Claudii frequentius; quam in aliis antiquioribus lapidibus adhibitam eſſe, ſibi perſuadent et, quoniam exiſtimant, pertinere iſtam ad illas tres litteras, quas imperator Claudius in vſum adduxiſſe fertur, ſimul ex eo cauſſam oſtendi poſſe, arbitrantur, quare illa in inſcriptionibus, Neroni dicatis, paſſim compareat. Dicunt nimirum, eos, qui litteras lapidibus inſcripſerint, poſt Claudii mortem non ſtatim a noua hac ſcribendi conſuetudine, quibus aſſuefacti ſub hoc imperatore fuiſſent, ad priſtinam reuocari potuiſſe. Sententia hæc ingenium quidem prodit; ſed omni probabilitatis ſpecie deſtituta eſt. Exploratum habemus, Claudium Romanorum litteris tres nouas addidiſſe, id quod ex SVETONIO *n*) et TACITO *o*) luculen-

i) *indic. Gruter. cap.* XIX. p. 84.

k) vide SCALIGERVM *loco excitato*: CLAVD. DAVSQVEIVM *orthogr. vol.* I. p. 32. IVSTVM LIPSIVM *de recta pronunciat. linguæ latin. cap.* VIII. *tom.* I. *oper.* p. 19. IO. DOMINIC. BERTOLIVM in *antichità d' Aquileia profane e ſacre*, p. 337. et PHIL. a TVRRE *monument. vet. Antii*, p. 396.

l) *orthograph. lat.* p. 14.

m) *vid.* GRVTERVM p. CXCIV.

n) *vit. Claud. cap.* XLI. §. 1. p. 517.

o) *libr.* XI. *annal. cap.* 13. p. 159.

ter patet. Scimus porro, earum alteram digamma Aeolicum; *p*) alteram vero PS hac figura: ↄc ſcriptum *q*), fuiſſe; ſed, quæ tertia littera, a Claudio in vſum recepta, fuerit, de eo magna eruditorum eſt diſſenſio. Qui hac in re pro diphtongo AI pugnant, non maiori probabilitatis ſpecie ſeſe commendant; quam illi, qui modo litteram R leniori ſono præditam: modo alias litteras, vt L, X, PH. Ψ Θ Ξ fuiſſe, autumant, quas Claudius ciuitate donauerit *r*). Veteres ſcriptores hac de re ſilent, ideoque nihil certi hac in re definiri *s*); multo minus ex re dubia quid ſolide probari poteſt. Diphtongum AI in illis litteris fuiſſe, quas Claudius in vſum adduxerit, ipſe haud credo. SVETONIVS et TACITVS confirmant, litteras has Claudianas fuiſſe *nouas* formamque earum *nouam* exſtitiſſe. Quomodo vero id de diphtongo AI adfirmari poteſt, quæ priorum Romanorum imperatorum temporibus ſatis vſitata fuit? Libens concedo, in inſcriptionibus Claudii et Neronis *t*) diphtongum AI nonnunquam adhibitam eſſe, etiam in illis lapidibus, vbi Claudii digamma Aeolicum deprehenditur *u*); ſed quid quæſo ex eo conficitur, quum illa quoque diphtongus in Auguſti, Tiberii aliorumque imperatorum marmoribus compareat? Præter hæc diphtongus AE in inſcriptionibus Claudii

p) ſiue duplex Γ alterum alteri ſuperpoſitum, ab Aeolibus deſumtum et vt V pronuntiatum. Occurrit hæc littera in inſcriptionibus, Claudii æuo factis, exempli cauſſa in vocibus: AMPLIAℲIT, TERMINAℲIT CLIℲIVS, RIℲVS VIℲVS DIℲI, OCTAℲIA VIIℲIR cet. Adde QVINCTILIANVM *libr.* I. *inſtitut. orat. cap.* 4. *libr.* XII. *cap.* 10. ex recentioribus: IVSTVM LIPSIVM *not. ad Taciti libr.* XI. *annal. cap.* 14. p. 149. GERARD. IO. VOSSIVM *tom.* II. *operum*, p. 33. ANGEL. ROCCHAM *biblioth. Vatican* p. 141. qui columnam paraſtaticam refert, qua imperator, laurea ornatus et librum, quem videlicet de tribus his litteris conſcripſit, manu tenens, tanquam trium harum litterarum inuentor exhibetur. Supra caput imperatoris cernitur digamma Aeolicum.

q) vid. PRISCIANVM *de octo partib. orat. fol.* X. edit. Aldin.

r) vid. GER. IO. VOSSIVM *de arte grammat. libr.* I. *cap.* 24. p. 33. et inprimis ANGEL. ROCCHAM *biblioth. Vatican.* p. 143.

s) id libere confitentur: HERM. HVGO *de prima ſcrib. origine* p. 34. ed. TROTZII et GER. IO. VOSSIVS *loco excitato.*

t) vid FABRETTVM *column. Traian. cap.* VII. p. 183.

u) conf. præter GOLTZIVM *theſ. rei antiquariæ*: PIGHIVM *annal.* p. 581. SAM. PITISCVM. *not. ad Sueton. vit. Claud cap.* XLI. ANGEL. ROCCHAM *biblioth. Vatican.* p. 141. THOM. REINESIVM *cl.* III. *inſcr.* 80. p. 332. et IO. MARANGONIVM *adpendice ad acta Victorini*, p. 159.

dii et Neronis frequentior eſt græca diphtongo AI, vt ex GRVTERO luculenter conſtat, vbi, quoad ego quidem ſcio, tria modo marmora, Claudii nomine inſignita, occurrunt, in quibus peregrina hæc diphtongus cernitur *x*). Atque in his vnicum tantum publici monimenti meretur nomen. Reliqua a priuatis poſita, ac per conſequens plurimam partem ab indoctis et adcuratæ orthographiæ ignaris artificibus fabricata, non admodum multam fidem ſibi conciliant.

Reſtant adhuc alia, quæ ad ipſum imperatoris nomen pertinent et paullo maioris momenti eſſe, videntur. Ea pari modo, quantum fieri poterit, explicabo et illuſtrabo. In noſtro lapide Nero ſimpliciter, NERO CLAVDIVS CAESAR AVGVSTVS vocatur. Quemadmodum autem imperatores in inſcriptionibus ſplendida maiorum ſuorum, a quibus originem ducebant, nomina ſuo nomini plurimam partem addere: de iis gloriari atque in iſtis haud exiguam gloriæ maieſtatisque ſuæ partem ponere ſolebant, id quod ex multis apud GRVTERVM, REINESIVM, SPONIVM, FABRETTVM, BERTOLIVM, MVRATORIVM cet. exemplis ac teſtimoniis luculenter conſtat; ita quoque ad poſteros delata ſunt marmora, in quibus, vt mos fuit imperatoribus, maiorum Neronis, in quorum familiam per adoptionem deſcenderat, facta eſt mentio *y*). In nummis *z*) pariter ac inſcriptionibus *a*) ſæpe quoque GER-

x) conf. GRVTERVM p. CLXXVI. *inſcr.* I. p. CXCVI. et p. CCXXXV. *inſcr.* 8. adde PIGHIVM et PITISCVM, *locis excitat.* ac CLAVD. DAVSQVEIVM *orthograph. vol.* I. p. 50. In nummo Claudii diphtongus hæc reperitur apud CLAVD. GALLANDVM *epiſt. ad Morell. de nummis conſular* p. 75. De diphtongo hac AI, num a Claudio in vſum recepta ſit; nec ne, diſputant: IVST. LIPSIVS *not.* ad *Tacit.* p. 159. LAEVIN. TORRENTIVS *not. ad Sueton.* p. 517. ed. GRAEVII: GERARD. IO. VOSSIVS *de art. grammat. libr.* I. *cap. cap.* 4. *tom.* II. *operum* p. 33. HERM. HVGO *de prima ſcrib. orig.* pag 34. CLAVD. SALMASIVS *exercit. Plin.* p. 575. ANGEL. ROCCHA *biblioth. apoſtol. Vatican.* p. 140. IVL. CAES. SCALIGER *de cauſſis lat. lingu. cap.* 7. HENR. NORISIVS *cenotaph. Piſan. diſſ.* IV. *cap.* 4. p. 738. SAM. PITISCVS *not. ad Suetonium* aliique.

y) vid. GRVTERVM p. CXVIII. p. CLIV. *inſcr.* 1. 2. p. CLXXXIX *inſcr.* 2. et MVRATORIVM *tom.* I. p. CCCCXLV. *inſcr.* 5. Eamdem hanc inſcriptionem exhibet *tom.* IV. p. MVII. *inſcr.* 3.

z) vid. PITISCVM *not. ad Sueton.* p. 725.

a) conf. GRVTERVM p. CLXXXIX. *inſcr.* I.

Digitized by Google

GERMANICVS vocatur, quod nomen etiam aliis imperatoribus haud inſolens eſt, id quod, præter Neronem Claudium Druſum, de M. Aurelio Antonino DIO CASSIVS *b*) et de Caracalla SPARTIANVS *c*) confirmant, ad quorum numerum Domitianus quoque et Traianus referendi ſunt *d*): conferas præter alios: SERTORIVM VRSATVM *e*) et CAROL. CAESAREM MALVASIAM *f*).

Quum in noſtro pariter ac aliis ſaxis hic imperator nomine gentis CLAVDIVS vocatur; qui tamen ex gente Domitia, cuius duo clariſſimæ exſtiterunt familiæ, Caluinorum et Ahenobarborum *g*), ortum ſuum habuit, ſatis ex eo patet, cauſſam mutati nominis gentilitii ſine dubio in adoptione quærendam eſſe, quum adoptati non ſolum in adoptantis poteſtatem et ſacra; ſed etiam nomen tranſirent. Pater eius Cn. Domitius Ahenobarbus *h*), L. Domitii Ahenobarbi *i*) ex Antonia maiore filius; mater vero Agrippina, Germanici filia *k*), exſtitit. Hac ratione nomen imperatoris a familia, in qua natus erat, L. DOMITIVS AHENOBARBVS fuit, quemadmodum etiam ante adoptionem vocatus eſt, vt ex TACITO *l*), liquet, qui eum DOMITIVM diſerte vocat. Depoſuit vero hoc nomen, cuius rei cauſſam SVETONIVS *m*) nobis his verbis aperit: *eiusdem futuræ infelicitatis*

b) *libr.* LXX. p. 803.

c) eius *vit. cap.* V.

d) vid. QVINCTILIANVM *inſtit. orator. libr.* X. *cap.* I. p. 907. ed. BVRMANNI.

e) *de not. Rom. tom.* XI. *theſ. ant. Rom.* GRAEVII, p. 732.

f) *marmor. Felſin.* p. 114.

g) vide, quæ ex STREINIO, AGOSTINO et VRSATO adfert SAM. PITISCVS *lex. ant. Rom. tom.* I. p. 65.

h) leg. SENECAM *trag. octau.* v. 240. p. 760. ed. SCHROEDERI, vbi pater eius Domitius *diuus* adpellatur, quod etiam apud priuatos ob filiorum erga parentes pietatem factum eſſe, ex nummis probat EZECH. SPANHEMIVS *de vſu et præſtant. numismat. tom.* II. p. 328. De ipſa Neronis adoptione conf. ZACH. HVBERVM *diſſertat. iuridic. et philolog. part.* II. *diſſ.* 5. quæ *de adoptione Neronis* inſcripta eſt.

i) conf. PLVTARCHVM *vit. Antonini*, p. 955. SVETONIVM *vit. Neron. cap.* V. § 1. p. 732.

k) lege SVETONIVM *loc. excitato*, p. 733. DIONEM CASSIVM *libr.* LXI. p. 696. TACITVM *libr.* XI. *annal. cap.* 75. p. 1.

l) *libr.* XII. *annal. cap.* 26. §. 1.

m) *vit. Neronis, cap.* VI. In hoc effato ſermo eſt non de nomine gentilitio, id quod nunquam mutari; aut pro arbitrio infantibus dari ſolebat; ſed de prænomine. Ita vocabulum *nomen*, tam de prænomine; quam cognomine promiſcue vſurpari ſolet, vt ex TACITO *libr.* XII. *annal. cap.* 25. CICERONE *pro Muræn. cap.*

citatis ſignum euidens die luſtrico, qui natiuitatis eius nonus erat, et quo infantibus nomen dabatur, *exſtitit. Nam C. Cæſar, rogante ſorore;* ſiue Agrippina, infantis matre, *vt infanti, quod vellet, nomen,* prænomen ſcilicet, *daret,* et in quibus dandis veteres ſæpe admodum ſuperſtitioſi erant, *intuens Claudium, patruum ſuum, a quo mox principe* NERO ADOPTATVS EST, *eius,* ſcilicet Claudii, *ſe dixit dare; neque id ipſe ſerio; ſed per iocum, adſpernante Agrippina, quod tum Claudius inter ludibria aulæ erat,* quo loco auctor obſeruat, Caii conſilium per iocum; nec ſerio datum, vaticinium, quod euentus ſatis ſuperque comprobauerit, fuiſſe, quoniam Domitius, per adoptionem poſtea in Claudiam gentem translatus, CLAVDIVS quoque vocatus fuerit. Confirmat hanc adoptionem idem ſcriptor *n*) et *e generis,* inquit, *Neronem adoptauit,* itemque alio loco *o*)*: adſciturus in nomen familiæ Neronem, quaſi parum reprehenderetur,* quoniam Romani raro, et forſan in republica libera nunquam alios adoptabant, vbi ipſi liberos habebant, ideoque et Tiberius non, niſi coactus, Germanicum adoptauit, *p*), *quod adulto iam filio priuignum adoptaret, itentidem;* ſed falſo, *diuulgauit, neminem vnquam per adoptionem familiæ Claudiæ inſertum,* quamuis id quoque TACITVS *q*) adfirmare videatur. Nam Tiberius Germanicum adoptauit; niſi quod dicere vellemus, Tiberium eo tempore iam e Claudia in Iuliam gentem migraſſe. His ex eodem ſcriptore ſequens effatum *r*) adiungendum eſt: *vndecimo;* ſiue potius tertio et decimo

cap. XII. *pro Cæcin. cap.* I. MARTIALI *libr.* II. *epigr.* 2. *v.* 1. aliisque patet. Hoc contra ROBORTELLVM *de cogn et adpell. imper. tom.* I. *miſcell. erud. Ital.* GAVD. ROBERTI p. 654. et PANVINIVM *de nomin. Rom. tom.* II. *theſ. ant. Rom. Græuii,* p. 2035. monendum eſt, qui hoc loco de nomine gentilitio agi, exiſtimant. Conf. CASTALIONEM *de pueror. pronomin. in miſcell. erud. Ital. tom.* I. p. 89. SIGONIVM *cap.* XVIII. et XXV. *emend.* et TORRENTIVM *not. ad Suetonium,* p. 529. ed. GRAEVII. Veteres ceteroquin in adſignandis eiusmodi nominibus admodum ſuperſtitioſi erant: vide SCALIGERVM *not. ad Feſtum voc. Lucrinus:* LIPSIVM *not.* ad *Tacit. libr.* IV. *hiſt.* p. 526. et GROTIVM *proleg. ad Phœniſſ. Euripid* p. 20.

n) *vit. Claud. cap.* XXVII. §. 6.

o) vid. SVETONIVM *vit. Claud. cap.* XXXIX. DIONEM *libr.* LV. p. 557. et TACITVM *libr* I. *annal cap.* 3. Adde CICERONEM *pro domo cap.* XIII. et ex recentioribus PERIZONIVM *animaduerſ. hiſtor. cap.* III. et SAM. PITISCVM *not. in Sueton.* p. 714.

p) *vit. Tiber. cap.* XV.

q) *annal. libr.* XII. *cap.* 25.

r) *vit. Neron. cap.* VII.

Digitized by Google

mo anno, quum adoptio hæc anno vrbis conditæ DCCCII. C. Antiſtio et M. Suillio conſulibus fieret; ipſe vero anno DCCI.-XXXIX. natus eſſet, *a Claudio adoptatus eſt*, id quod auctoribus Agrippina et Pallante fiebat, vt DIO *Caſſius s*) et TACITVS *t*) confirmant. Hinc quoque idem annalium conditor imperatorem hunc *inſitum et adoptiuum* adpellat ac de ipſa adoptione, qua lex rogata fuit, *vt Domitius hic in familiam Claudiam et nomen Neronis tranſiret*, varia obſeruat *u*).

Hac adoptione imperator noſter, depoſito priori nomine, NERO CLAVDIVS CAESAR vocatus eſt. Solebant adoptati variis modis adoptantium nomina adſumere. Nonnulli omnibus adoptantium ſuorum nominibus vtebantur; ita tamen, vt ſuum gentilitium nomen plerumque paullo immutatum ſimul retinerent et exempli cauſſa pro *Octauius* Octauianus: pro *Seruilius* Seruilianus: pro *Aemilius* Aemilianus ſcriberent. Alii non gentilitium ſuum priſtinum nomen; ſed vetus cognomen cum recepto adoptantis ſui nomine coniungebant, inprimis, ſi adoptans nullum geſſerat cognomen. Alii porro prænomen et nomen adoptantis vſurpabant et gentilitium nomen; aut cognomen mutabant, id quod potiſſimum fiebat, quando integrum adoptantis nomen ipſis imponebatur. Poſt Auguſti tempora, ii, qui adoptabantur, ſæpe integrum quoque adoptantis nomen ferebant, eique ſuum vetus gentilitium nomen, immo nonnunquam et priſtinum cognomen, addere ſolebant *x*).

Quæ quum ita ſint, facile nominis ratio, quod Nero tulit, conſtat, quum imperatoris, qui eum adoptabat, nomen TIBERIVS CLAVDIVS DRVSVS GERMANICVS eſſet. Gerebat proinde nomen NERONIS, quod antiquum Claudiorum cognomen exſtitit, poſtea, vt ſtatim monſtrabo, in prænomen mutatum. Vtebatur nomine gentilitio eius, qui eum adoptauerat et CLAVDIVS vocabatur: addebat huic glorioſiſſimum CAE-

SARIS

s) *libr.* LX. p. 686.

t) *libr.* XII. *annal. cap.* 25.

u) *loco memorato*, p. 179.

x) plura de hoc argumento exhibent: CAROL. CAESAR. MALVASIA *marmor. Felſin. ſect.* VII. *cap.* 1. p. 391. EZECH. SPANHEMIVS *de vſu et præſtant. numiſmat. vol.* II. p. 77. IVST. LIPSIVS *de nom. Rom. tom.* III. *oper.* p. 1415. ONVPHR. PANVINIVS *de nomin. Rom. tom.* II. *thes. ant. Rom.* GRAEVII. HENR. NORISIVS *cenotaph. Piſan. diſſ.* II. p. 84. RAPHAEL FABRETTVS *inſcr. antiqu. cap.* 1. p. 22. ſq. HENR. DODWELLVS *prælect. Cambden.* p. 551.

SARIS cognomen, atque ad hoc non ſolum DRVSI; ſed etiam GERMANICI cognomen adiungebat. DRVSI nomen et a Claudio vſurpatum, antiquo æuo Liuiorum proprium exſtitit; poſtea vero id, quum fratres Tiberius et Nero Claudii, Liuiæ filii et Auguſti priuigni, in Liuiorum gentem recepti fuerant, cum Claudiis etiam, in quorum gente Nero adoptatus tum erat, communicatum ac eamdem ob cauſſam Neronis quoque nomini additum eſt. GERMANICI nomen, aliis etiam imperatoribus haud inſolens, itidem a Claudio imperatore vſurpatum ac per id ad Neronem quoque translatum fuit *y*). Integrum igitur L. Domitii Ahenobarbi nomen per adoptionem erat: NERO CLAVDIVS CAESAR DRVSVS GERMANICVS. Hoc conſtat ex nummis ſatis luculenter apud FRANC. MEDIOBARBVM *z*) aliosque.

Quamuis vero poſt Auguſti tempora adoptati per ordinem integra adoptantium nomina adſumerent; nunquam tamen, quoad ego quidem ſcio, Nero TIBERII nomen, tanquam Claudii cognomen, geſſit *a*). Adfirmat id quidem ZONARAS *b*); ſed

E ipſi

y) vide, præter inſcriptiones a GRVTERO exhibitas, illas, quæ exſtant apud MVRATORIVM p. CCXXVII. inſcr. 1. 2. 4. In inſcriptione paginæ huius ſecunda Nero bis vocatur GERMANICVS, id quod in hoc marmore non mirandum eſt, vbi omnia confuſa, et ſpeciatim nomina imperatorum fœde perturbata et inter ſe permixta ſunt.

z) *numism. imperat.* voce: NERO, p. 88. vide, quæ ex GOLZIO obſeruat TILLEMONTIVS *hiſtoir. des empereurs, tom* I. p. 413. et adde LVD. ANTON. MVRATORIVM in *den Geſchichten von Italien tom.* I. p. 152. Id tamen obſeruari velim, quod Nero ſolummodo DRVSI nomen geſſiſſe videatur antea; quam ſummam imperii dignitatem obtinuit. Proinde in illis ſolum nummis, in quibus DRVSVS vocatur, CAESARIS; non autem AVGVSTI nomen additum eſſe, videmus, vt præter MEDIOBARBVM, PATINVM aliosque ex *numiſm. imperat. Rom.* IAC. DE BYE, HEMELARII *commentario illuſtratis*, p. 24. ſq. conſtat. Probabile igitur eſt, eum, Cæſarem Auguſtum factum, DRVSI nomen depoſuiſſe. Præterea MEDIOBARBVS *loc. excit.* nonnullas inſcriptiones ad Neronem refert, quæ potius ad fratrem Tiberii, filium natu minorem Liuiæ, ſpectare videntur.

a) ſi vnicam exceperis inſcriptionem apud MVRATORIVM *tom.* I. p. CCCCXLV. *inſcr.* 4. In inſcriptione Græca apud eumdem *tom.* I. p. CCXXVIII. *inſcr.* I. Nero *Iulius* vocatur: Ο ΔΗΜΟΣ ΝΕΡΩΝΑ ΙΟΥΛΙΟΝ ΚΑΙΣΑΡΑ cet. Nunquam hoc in aliis inuenitur marmoribus; nec facile id fieri quoque poteſt, quum Nero non in Iuliam; ſed in Claudiam gentem per adoptionem tranſiit. Igitur aut is, qui lapidi huic literas incidit, errauit; aut ſaxum forſan litteras exeſas habet, ita vt non ΙΟΥΛΙΟΝ; ſed ΚΛΑΥΔΙΟΝ in illo ſcriptum; hoc vero in ΙΟΥΛΙΟΝ inepte mutatum ſit.

b) p. 185. *annal.* adde TILLEMONTIVM

ipſi ſine numismatum et inſcriptionum conſenſu, nulla fides eſt danda. Nec in inſcriptionibus DRVSI cognomen Neroni tributum eſſe, memini; GERMANICI contra ea eo ſæpius, vt ſupra obſeruaui. Leguntur quidem in nummis et vetuſtis ſaxis nonnunquam verba: NERO CLAVDIVS DRVSVS GERMANICVS *c*); ſed deſignant iſta niſi omnes rationes me fallunt, fratrem Tiberii, filium natu minorem Liuiæ, Auguſti priuignum. Præter hæc adoptati quoque, vt modo memoraui, priſtinum ſuum gentilitium nomen vna cum antiquo ſuo cognomine nouo, per adoptionem ipſis dato, nomini addere ſolebant; id vero a Nerone factum eſſe, nullibi legimus; nec vllum huius nominis, Neroni huic adtributi, veſtigium in nummis adparet, quemadmodum etiam in marmore noſtro ſolum NERO CL. CAESAR vocatur. Non vſus eſt ſuo priſtino et cognomine et gentilitio nomine, contra iſtius æui morem et conſuetudinem. Recuſabat non ſolum AHENOBARBORVM cognomen, ita, vt, teſte SVETONIO *d*), Britannicum fratrem, quod is ipſum poſt adoptionem AHENOBARBVM ex conſuetudine ſalutaſſet, vt ſubdititium apud patrem arguere conaretur ac maxime doleret *e*), ſe malum citharoedum ac pro Nerone AHENOBARBVM vocatum eſſe; ſed etiam gentilitium ſuum nomen, id quod haud obſcure ex his eiusdem ſcriptoris verbis *f*) colligi poſſe exiſtimo: *et nomen quidem gentile, quod ſibi per contumeliam exprobraretur, reſumturum ſe*, ergo poſt adoptionem id non vſurpauit, *profeſſus eſt, depoſito adoptiuo.* Recte et erudite igitur EZECH. SPANHEMIVS *g*) *adpellatur*, inquit, NERONIS *nomine, quod ille a Claudio imperatore, a quo fuerat adoptatus, acceperat, citra vllam, adoptatorum ceteroquin apud Romanos more, Domitiæ gentis, ex qua ortus erat, ac vnde Domitius ante adoptionem, vt de eo Tacitus; aut vero Ahenobarbi, quod parens eius naturalis*

TIVM *libro memorato* p. 415. IO. VASAEVS *Hiſp. chronic. tom.* I. *Hiſpan. illuſtrat.* p. 636. Neronem itidem *Tiberium* vocat; ſed vnde id acceperit, plane neſcio.

c) vid. GRVTERVM p. CCXXXVI. *inſcr.* 6. et SPANHEMIVM *de vſu et præſtant. numismat. tom.* II. *operum* p. 36. Scio, varios eruditos hac in re deceptos eſſe, quum eiusmodi marmora de Nerone Cæſare Auguſto interpretarentur. Impegit quoque MVRATORIVS *tom.* II. p. MLXXXIX. *inſcr.* 3.

d) *vit. Neron. cap.* VII. *§.* 4.

e) *ibid. cap.* XLI. *§.* 2.

f) *cap. eod. §.* 3.

) *libro indicato,* p. 37.

turalis tulerat, ac filius auerſabatur, cognominis adpellationem. Proinde ſatis cauſſam videmus, quare etiam in noſtro lapide et DOMITII et AHENOBARBI nomen omiſſum ſit. Nihilominus PLINIVS eum DOMITIVM NERONEM vocat, quoniam conſuetudo ita ferebat eo æuo, vt adoptati ad nouum adoptantis nomen gentilitium ſuum nomen adiungerent: *in noſtro æuo*, inquit, *circa veneficium, quo Claudius Cæſar imperium reliquit* DOMITIO NERONI *h*); alio vero loco *i*): *perfodere nauigabili alueo anguſtias tentauere Demetrius rex: dictator Cæſar, C. princeps*, DOMITIVS NERO et paullo poſt *k*): *vniuerſæ Achaiæ libertatem* DOMITIVS NERO *dedit.* Neronis nomen in his effatis, quamuis id prænomen Domitii fuerit, poſt gentilitium nomen ponitur, id quod in antiquis ſcriptoribus haud raro fieri ſolet, qui prænomina in cognominum; hæc vero in illorum locum transferre ſolent.

In antiquis igitur monimentis imperatoris nomen aut ita exprimitur: NERO. CLAVDIVS. DIVI. CLAVDII. FILIVS. GERMANIC. CAES. NEPOS. TIBERII. CAESARIS. AVGVSTI. PRONEPOS. DIVI. AVG. ABNEPOS. CAESAR. AVGVSTVS. GERMANICVS; aut ſimpliciter: NERO CLAVDIVS CAESAR, mox addito: mox omiſſo cognomine GERMANICI, quemadmodum id quoque in noſtro marmore obſeruatur. Ac de his tribus nominibus, prænomine, nomine ac cognomine, quatenus illa imperatori huic tribuuntur, ſpeciatim quædam dicenda ſunt.

Nomen NERONIS hic prænominis locum obtinet; quod tamen in Claudia gente alias tanquam cognomen vſurpatum fuit. Teſtatur id SVETONIVS *l*) ac *inter cognomina*, inquit, *et Neronis adſumſit patricia gens Claudia, quo ſignificatur lingua Sabina fortis ac ſtrenuus*, quoniam Græci, quorum lingua a Sabina parum diuerſa fuit, hominem bonis lacertis νευρώδη vocare ſolebant. Idem etiam comprobant exempla Druſi Neronis, Tiberii filii: Tiberii Claudii Neronis, patris Neronis Claudii Druſi in hac gente aliorumque. Hoc vt recte intelligatur, obſeruandum eſt, in diuerſis gentibus; immo quoque ſæpe in eadem gente pro diuerſa temporis ratione vnum nomen ſæpe tam prænominis; quam cognominis vices ſuſtinuiſſe. Teſtatur

 hoc

h) *libr.* II. *hiſt. natur. cap.* 25. p. 38.
i) *libr.* IV. *cap.* 5. p. 192.
k) *libr.* IV. *cap.* 6. p. 197.

hoc nomen PAVLLI, quod Lepidorum, Fabiorum et Aemiliorum prænomen; horum vero quoque cognomen exſtitit. Nomina VOLVSI et POTITI in gente Valeria itidem diuerſo modo mox vt prænomina: mox vt cognomina vſurpata ſunt. Apud Cornelios nomen COSSI tanquam cognomen vſitatum fuit, quo prænomine Lentuli vſi ſunt. Eadem eſt ratio nominum POSTVMI et PROCVLI, quæ in gentibus Aebutia, Cominia, Seruilia, Gegania ac Virginia prænominum; poſtea vero et cognominum locum obtinuerunt, quemadmodum id de gentibus Seruilia et Plautia compertum habemus, quarum illa nomine POSTVMI; hæc vero nomine PROCVLI tanquam cognomine vſa eſt. Idem de prænominibus AGRIPPA, MAMERCVS, TVLLVS dicendum eſt, quorum hoc in Mæcilia et Volcatia: illud in Pinaria: iſtud in Luria et Vipſania gente in cognomen mutatum fuit *m*). Atque ad horum nominum cenſum iure meritoque NERONIS quoque nomen referri debet. Patet id quoque ex noſtro

l) *vit. Tiberii, cap.* I. §. 6. adde GELLIVM *libr.* XIII. *noct. Atticar. cap.* 22. et ex recentioribus ONVPHR. PANVINIVM de *nom. Rom. tom.* II. *theſ. ant. Rom. Græuii*, p. 1029.

m) conf. EZECH. SPANHEMIVM *de vſu et præſtant. numism. vol.* II. p. 35. IAC. PERIZONIVM *animaduerſ. hiſt.* p. 111. de cognomine Neronis, in prænomen mutato, conſulantur: ONVPHR. PANVINIVS *de nomin. Rom. tom.* II. *theſ. ant. Rom. Græuii*, p. 1029. SERTORIVS VRSATVS *de not. Rom. tom.* XI. eiusd. *theſaur.* p. 872. et RAPH. FABRETTVS *inſcr. antiqu* p. 26. Nec omittendum eſt, in antiquis ſcriptoribus haud raro nomina inter ſe confundi ac nomina gentilitia prænominibus; aut cognomina nominibus gentilitiis anteponi. Ita apud DIONYSIVM *Halicarnaſſenſem* Πίσων Λεύκιος et Γέλλιος Γναῖος pro L. Piſo et Cn. Gellius occurrunt. DIO CASSIVS haud ſemel nomina eiusmodi contra vſum transpoſuit, et *Claudium Appium*, *Domitium Lucium*, *Galbam Seruium* pro: Appius Claudius, Lucius Domitius, Seruius Galba dixit. De hoc argumento SPANHEMIO *laudato opere* nemo adcuratius ac diligentius diſputauit, qui cognominum, nominum et prænominum in antiquis ſcriptoribus transpoſitionem exemplis Piſonis Calpurnii, Tuberonis Aelii, Varronis Terentii cet. demonſtrauit, in medium adlatis egregiis Latinorum ſcriptorum VELLEII, LIVII, TACITI, NEPOTIS teſtimoniis, vbi Catonis Porcii, Lepidi Aelii, Balbi Cornelii, Druſi Liuii, Druſi Neronis, Collatini Tarquinii, Capitolini Quinctii, Priſci Heluidii cet. mentio facta eſt. Atque ad eiusmodi exempla forſan etiam nummum quendam Neronis apud CAROLVM PATINVM *numism. imperat Roman* p. 119. referendum eſſe, duco, vbi imperatoris nomen ita expreſſum legimus: ΑΥΤ. ΚΑΣΑΡ ΚΛΑΥ. ΝΕΡΩΝ ΣΕΒ. IMPERATOR CAESAR CLAVDIVS NERO AVGVSTVS. Vides hic Neronis nomen ad cognominum locum translatum; quod tamen alias in hoc imperatore prænominis vices ſuſtinuit.

ſtro marmore, cum quo alia omnia conſpirant. His igitur haud refragatur nummus apud PATINVM *n*), in quo Neronis nomen more antiquo cognominis vices ſuſtinet, et imperator noſter CLAVDIVS NERO AVGVSTVS vocatur. Nonnunquam enim nomina in eiusmodi monimentis, præſertim in antiquis ſcriptoribus, transpoſita et inter ſe confuſa ſunt.

CLAVDII nomen, in noſtro marmore litteris CL. ſcriptum, fuit gentis proprium, in quam Nero per adoptionem transiit. Ipſa Claudia gens origine Sabina, duplex, altera patriciorum, altera plebeiorum fuit. Patricii in quatuor ſtirpes, cognominibus Regillenſium, Pulcrorum, Centhonum et NERONVM diſtinctas, diuiſi fuere. Vti in vtraque gente omni tempore ornatisſimi ac de republica optime meriti exſtiterunt viri; ita Actius Clauſus, poſtea Appius Clauſus dictus, genti originem et meritis ſuis in rempublicam egregiis ſplendorem ac dignitatem dedit. Omni tempore gens hæc amplisſima fuit, ita vt ab Appio Clauſo vsque ad Neronem, ſi Tiberium, Germanicum adoptantem, exceperis, nemo per adoptionem in hanc gentem translatus ſit. Vide de iſta differentes, præter RICH. STREINIVM, FVLV. VRSINVM, ANTON. AVGVSTINVM, CAROL. PATINVM, IO. VAILLANTIVM aliosque familiarum Romanarum ſcriptores: ONVPHR. PANVINIVM *o*), CAROL. SIGONIVM *p*), IO. BAPT. FERRETIVM *q*), auctores doctisſimos *marmorum Taurinenſium*, RICOLVIVM et RIVAVTELLAM *r*), EZECH. SPANHEMIVM *s*), SAM. PITISCVM *t*), IOANN. DOMINIC. BERTOLIVM *u*) aliosque. Ne mireris quoque, nomen hoc Neronis gentilitium binis modo litteris CL. ſcriptum eſſe. Veteres Romanos in nominibus exprimendis haud raro ſcribendi compendiis vſos eſſe, omnes norunt. Factum id eſt non ſolum in prænominibus; ſed gentilitiis quoque nominibus ac cognominibus; in his tamen rarius; quam in reliquis, ne, ſi plura virorum; aut feminarum nomina complecteretur marmor, ea inter ſe confunderentur,

n) *numiſm. imper. Rom.* p. 119.

o) *de nom. Rom. tom.* II. *theſ. ant. Rom.* GRAEVII, p. 2005.

p) *de nom. Rom. cap.* IV.

q) *muſis lapidar. libr.* I. *memor.* XXVII. p. 51. et *libr.* II. *memor.* XLVIII. p. 149.

r) *marm. Taurin. part.* I. p. 193.

s) *de vſu et præſtant. numiſm. vol.* II. p. 13. et 37.

t) *lex ant. Rom. tom* II. p. 224.

u) in *antichità d'Aquileia profane e ſacre*, p. 215.

tur, et cognomen vnius pro prænomine alterius ſequentis putaretur. At, quærere quis poſſet, quam ob cauſſam in Neronis nomine non eiusmodi ſcribendi compendium, vt in ſequenti CL. adhibitum ſit? Id ex eo factum eſſe credo, quod imperator NERONIS; non autem Claudii nomine vocatus fuerit, quapropter etiam in omnibus apud GRVTERVM marmoribus, quæ huic imperatori conſecrata ſunt, NERONIS nomen omnibus ac ſingulis expreſſum eſt litteris, quamuis id ad ea nomina referri debeat, quæ pro ſcribentium voluntate, modo integra, modo nonnullis tantum litteris conſignata adparent. Nonnulla enim nomina apud veteres per ordinem *x*) vnica tantum littera deſignabantur, qualia ſunt: A. Aulus: C. Caius: D. Decimus. L. Lucius. M. Manius et Marcus: N. Numerius: P. Publius: Q. Quinctius: T. Titus. Alia binis ſcribebantur litteris, vt: AP. Appius: CN. Cnæus: SP. Spurius: TI Tiberius: OP. Opiter: ST. Statius. Alia porro tribus comparent litteris, ad quorum cenſum MAM. Mamercus: SEX. Sextus: SER. Seruius TVL. Tullius pertinent. Reliqua nomina modo integra; modo diminuta pro ſcribentium arbitrio exarabantur *y*). Atque in horum numero vtrumque imperatoris nomen, tam prænomen; quam gentilitium nomen fuit. Ita apud GRVTERVM in marmore quodam *z*) hæc leguntur verba: SERT. F. NER. CAPIDAS C. F. RVF. NER. BARBIVS, et in alio *a*): NER. EGNATIVS T. F. In nomine CLAVDII idem obſeruabis in inſcriptionibus, quarum multa, vbi neceſſarium foret, adferre poſſem exempla; ſed ſufficit vnicum, ex quo luculenter conſtat, nomen hoc pro ſcribentium arbitrio modo binis: modo pluribus: modo omnibus litteris expreſſum eſſe. En duas has ex IO. DOMINIC. BERTOLIO *b*) inſcriptiones: alteram:

x) ſermo eſt de iis, quæ per ordinem fieri ſolebant. In antiquis enim lapidibus etiam eiusmodi nomina nonnunquam integra exhibita ſunt: conſ. CAROL. CAES. MALVASIAM *Ael. Læl. Criſp. non. nat. reſurg. cap.* X. p. 187.

y) conſ. ONVPHR. PANVINIVM *libro modo memorato*, p. 2023. et CAROL. SIGONIVM *de nom. Rom. cap.* III,

z) p. CLXVII. *inſcr.* 8.

a) p. DXL. *inſcr.* 4.

b) in *antichita d'Aquileia profane e ſacre* p. 215. Adde PHILIPPVM A TVRRE *monum. vet. Antii*, p. 395. qui camdem inſcriptionem; ſed haud adcurate exhibet.

c) adde, ſi placet, inſcriptionem Græcam ap. illuſtr. SCIPION. MAFFEIVM *ſigl. lapi-*

teram: Q. CL. HERCLIANO. CLAVD. MYCALE CONIVGI KARISS. alteram: TI. CLAVDIO. SALVIANO cet. Alia exempla, quæ GRVTERVS fuſe ſuppeditat, libens ſilentio transmitto *c*).

Claudii nomini additur ſplendidum CAESARIS AVGVSTI nomen in noſtro marmore. Poſt Octauianum, quem, in gentem Iuliam adoptatum, CAESAREM et ob diuinas ſuas virtutes, vt et diuinum quid nomini ineſſet, ex ſenatus conſulto AVGVSTVM adpellatum eſſe *d*), ſcimus, omnes per ordinem imperatores CAESARES AVGVSTI vocati ſunt. CAESARIS equidem nomen ſucceſſionem ſtirpis *e*); AVGVSTI vero adpellatio maximum dignitatis gradum indicabat; nihilominus ii, qui poſt Neronem ſummum obtinuerunt imperium, illud quoque vna cum Auguſti nomine geſſerunt, quamuis ex Iulia gente originem ſuam haud ducerent.

Hac ratione Octauianus, a magno ſuo auunculo adoptatus, in gentem Iuliam ac nomen CAESARIS tranſiit *f*). Poſtea id, deficiente prole maſcula, ad nepotes ex filia Iulia, adoptatos eius filios, Caium et Lucium: item ad priuignum et quidem generum ſimul ac filium adoptatum Tiberium *g*) ac denique ad filios tam naturales; quam adoptiuos in familia Iulia translatum eſt. Ita Druſum et Germanicum: ita præter Caium Cæſarem, Germanici filios, Neronem ac Druſum: et Claudii filios, tam naturalem, Britannicum; quam adoptiuum NERONEM ſplendido hoc CAESARIS titulo ornatos videmus. De Claudio, in quo principe imperium Romanum a familia Iulia, cuius nomen Cæſaris proprium exſtitit, ad Claudiam peruenit *h*), qui-

lapidar. Græc. p. 53. vbi nomen *Claudiæ* itidem vti in noſtro marmore binis modo litteris ſcriptum eſt.

d) vid. SVETONIVM *vit. Aug.* c. VII. adde *marmora Taurinenſia, part.* I. p. 241.

e) vt DIO *Caſſius libr.* LIII. p. 509. obſeruat, de quo effato vide EZECH. SPANHEMIVM *de vſu et præſtant. numism. vol.* II. p. 346.

f) lege SVETONIVM *vit. Cæſ. cap.* LXXXIII. §. 4. p. 146. DIONEM *libr.* XLVI. p. 321. et adde LAEVIN. TORRENTIVM *ad hunc Sueton. loc.* et CVIACIVM *libr.* XVII. *obſ.* 7. vnde Auguſtus quoque a CICERONE ſimpliciter C. *Cæſar* vocatur *orat. Philip.* V. c. 16.

g) vid. IOANN. DOMINIC. BERTOLIVM *antichit. d'Aquileia*, p. 306.

h) conf. TACITVM *libr.* I. *hiſt. cap.* 16. TILLEMONTIVS *hiſt. des empereurs, tom.* I. p. 306. ſcribit: *depuis, qu'il fut empereur, il prit auſſi les noms de Ceſar et d'Auguſte, quoi qu'il ne fut point de la maiſon d'Auguſte et des Ceſars, ni par*

quidem compertum habemus, eum Germanici nomen antea; quam Auguſtus factus fuit, geſſiſſe; ſatis tamen ex nummis conſtat, eum poſtea CAESAREM quoque vocari voluiſſe, inprimis ea de cauſſa, quoniam ceteri ante ipſum imperatores ita adpellati fuerant, ſibique ipſe perſuaſerat, neſcio quid de dignitate eius, recuſato hoc Iuliæ familiæ proprio nomine, detrahi; aut triſte portendi omen. Ad hæc, vt nonnulli obſeruant, Liuiæ, Auguſti coniugis, in familiam nomenque IVLIAE adſcitæ, nepos erat, ita, vt etiam ob adfinitatem ac coniunctionem cum Auguſto, quamuis ex familia Iulia originem ſuam haud duceret, nomen hoc quodammodo poſtulare videretur. A Claudio per adoptionem NERO cognomen hoc accepit, qui præterea genus maternum ab Auguſto eiusque filia Iulia, cuius neptis mater Agrippina exſtitit, ducebat. Quod priores imperatores geſſerunt dignitatis ac reuerentiæ plenum CAESARIS nomen, tanquam Iuliæ familiæ cognomen *i*), id et ſequentes, poſt exſtinctum Auguſti genus, retinuerunt, quamquam ex Iulia familia originem haud habuerunt. Quid, quod ipſi iſtud ſuis quoque tam natura; quam adoptione filiis, imperii futuris heredibus, non aliter; ac PRINCIPIS IVVENTVTIS titulum adſignarent, non tamquam familiæ cognomen; ſed quoniam id primi imperatores geſſerant, ipſique ſibi perſuaderent, eſſe iſtud honoris ac reuerentiæ pleniſſimum ac cum ſummo imperio·

par adoption comme ſes predeceſſeurs, ni par naiſſance, ne leur etant parent, que par les femmes; ANTON. PAGIVS contra ea in *epiſtola ad Noriſium* adfirmat, Claudium Auguſtum *gente*, non *ambitione* Cæſarem fuiſſe. Hoc quodam modo verum eſt, vbi Liuiam ſpectamus, quamuis ipſe mihi perſuadeam, Claudium nomine hoc vſum fuiſſe honoris et boni ominis cauſſa, quoniam in Iuliam gentem haud adſcitus erat. In eo a veritate aberrat PAGIVS, quod ibidem Claudium Germanici filium fuiſſe, dicat. Claudius enim Germanici frater; filius autem Neronis Claudii Druſi fuit. Solus Germanicus in Iuliam gentem per adoptionem tranſiit. Recte hæc et alia HENR. NORISIVS Pagio reſcripſit; vid. *tom.* IV. eius *operum* p. 756.

i) SPANHEMIVS *loc. citato*, CHRIST. CELLARIVS *program.* p. 20. aliique ſtatuunt, priores ſex imperatores hoc nomine tanquam familiæ Iuliæ cognomine vſos eſſe. Sed quoniam Claudius ex familia Iulia haud fuit; nec in eam adoptatus eſt, haud ex vano iudico, ſolummodo quatuor priores imperatores a Cæſare vsque ad Claudium, Cæſaris nomen, tanquam cognomen familiæ adſumſiſſe. Reliqui poſtea imperatores vsque ad Traianum eodem nomine honoris, vt ita dicam, et boni ominis cauſſa, vna cum filiis ſuis vſi ſunt. Poſt Traianum nomen hoc in nomen dignitatis mutatum eſt.

perio Auguſteo coniunctum, quod præter ipſos nemini; niſi futuris imperii candidatis, filiis quippe tam natura; quam adoptione, honoris et boni ominis cauſſa habere liceret. Hoc contra HARDVINVM inprimis obſeruandum eſt, qui et ſequentes poſt Caligulam imperatores hoc nomine tamquam familiæ cognomine vſos eſſe, contendit hancque in rem probare; ſed falſis innixus argumentis, ſibi ſumſit, et reliquos poſt memoratum imperatorem Cæſares auguſtos ex Auguſti ſtirpe deſcendiſſe *k*). Sed erroneam eſſe HARDVINI ſententiam, luculenter oſtendi poteſt. Sic Galba, ſimulac nuntium de occiſo Nerone accepit, quamuis ex gente Sulpitia ortus eſſet, CAESAREM ſe vocauit *l*) ac idem honorificum nomen Piſoni, tamquam adoptato ſuo filio et futuro ſucceſſori, adſignauit *m*). Idem dicendum eſt de Othone, qui, quamuis in familiam nouam nouum inferret imperium; *n*) attamen Cæſaris nomen, quaſi id ab imperatoris nomine haud ſeiungi poſſet, ad nomen ſuum adiunxit. Vitellius quidem id recuſauit *o*); Veſpaſianus ve-

k) IOANN. HARDVINVM pro more ſuo, id eſt ſolide et erudite, confutauit SPANHEMIVS *de vſu et praſtant. numiſm. diſſ.* XIII. *vol.* II. p. 343. ſq.

l) conf. SVETONIVM *vit. Galb. cap.* XI. §. 2. et TACITVM *libr.* III. *biſtor. cap.* 58. §. 5. PITISCVS ad memoratum Suetonii locum credit, ab hoc tempore *Cæſaris* nomen dignitatis nomen fuiſſe. Vide, quæ ſupra diximus.

m) teſtibus FLORO *libr.* III. *cap.* 4. et TACITO *libr.* I. *biſtor. cap.* 29. 30.

n) vid. TACITVM *libr.* II. *biſt. cap.* 48.

o) lege SVETONIVM *vit. Vitell. cap.* VIII. TACITVM *libr.* I. *biſt. cap.* 62. *libr.* II. *cap.* 62. et PLVTARCHVM *Galb* p. 1063. SVETONIVS, nomen hoc Vitellium *in perpetuum* recuſaſſe, perhibet; ſed TACITVS *libr.* III. *biſt. cap.* 58. §. 6. *Vitellius Cæſarem*, inquit, *ſe dici voluit, adſpernatus antea; ſed tunc ſuperſtitione nominis et quia in metu conſilia prudentium et vulgi rumor iuxta audiuntur.* Vitellium hac in re ſequutus eſt Maximinus: *nuncupato*, inquit LACTANTIVS, *Licinio imperatore Maximinus iratus, nec Cæſarem ſe; nec tertio loco nominari volebat*, et paullo poſt: *tollit*, ſcilicet Galerius, *Cæſarum nomen et ſe Liciniumque Auguſtos adpellat, de morte perſequut. cap.* XXXII. p 217. Recuſauit Cæſarum nomen Maximinus, quoniam Auguſtus vocari ſuumque nomen ante Licinii nomen collocari volebat. STEPH. BALVZIVS *not. ad hunc locum* p. 80. recte obſeruat, Galerium non penitus abolere Cæſarum nomen; ſed eius vſum imperii candidatis amplius haud permittere voluiſſe, vt per id Maximinus a ſucceſſione excluderetur. In alia omnia abiit ANT PAGIVS *diſſ. hypat.* p 138. et verba hæc ad Galerium Maximinum, cognomento Daiam, referenda eſſe, cenſet, cui IOANNES COLVMBVS *obſeruat. ad Lactant.* p. 304. ed. BAVLDRII merito contradicit ac auctoris verba de Galerio Maximiano accipit. His inprimis addantur, quæ GISB. CVPERVS ad hæc LACTANTII verba erudite com-

ro more maiorum adſumſit, idque præter receptam conſuetudinem nomini ſuo antepoſuit, vt et nummi teſtantur. Ipſo adhuc ſuperſtite eius filii, tamquam imperii candidati, itidem nomine hoc vſi ſunt, id quod præter nummos, non ſolum ex marmore apud GRVTERVM *p*); ſed etiam ex TACITO ac IOSEPHO patet, quando Titum et Domitianum CAESARES vocant. *q*). Similem morem in Domitiani filio obſeruabis, qui tenera adhuc ætate, tamquam Auguſti filius ac imperii ſucceſſor, CAESAR ſalutatus eſt, vt ex nummis matris Domitiæ ſatis conſtat. *r*). Traianum poſtea Nerua vt futurum poſt ſe imperatorem ſibi adſciuit *s*), eumque per id CAESARIS titulo ornauit *t*). Vſque ad Neruam nomen CAESARIS non tamquam familiæ cognomen; ſed potius boni ominis cauſſa atque in honorem quaſi priorum quatuor ex Iulia familia imperatorum vſurpatum eſt; poſtea vero nomen iſtud paullo alio ſenſu accipi coepit, quum id deſtinatis imperii ſucceſſoribus tribueretur. Mutabatur id in nomen dignitatis, et non promiſcue Auguſtorum filiis, vti exempla filiorum Germanici et Veſpaſiani teſtantur; ſed ei tantummodo adſignabatur, qui in partem imperii adminiſtrandi adſumtus, proximo dignitatis gradu ab Auguſto diſtinctus et ſucceſſor imperii deſtinatus ac conſtitutus erat *u*). Tum Cæſaris nomen non amplius ob naſcendi conditionem; ſed ad imperatorum arbitrium concedi ſolebat. Hoc modo, vt paucis me expediam, Traianus *x*) Adrianum *y*), Adrianus L. Ael. Verum *z*), M. Aurelius Commodum *a*), Commodus Albinum *b*), Seuerus Au-

mentatus eſt, p. 200. Obſeruat enim, ex eo, quod Maximinus ſecundum locum occupare ſuumque nomen ante Licinii nomen collocare voluiſſet, oſtendi poſſe cauſſam, quare in edicto apud EVSEBIVM *libr.* VIII. *hiſt. eccleſiaſt. cap.* 17. Maximini nomen omiſſum ſit.

p) *inſcript.* p. CCXLIV.

q) vid. IO. DAN. SCHOEPFLINVM *comment. hiſtor. et crit.* p. 38. adde ex veteribus DIONEM CASSIVM *libr.* LXVI. p. 749.

r) adde EZECH. SPANHEMIVM *loco iam memorato.*

s) conf. SPARTIANVM *vit. Adrian. cap.* II.

t) vid. PLINIVM *paneg. cap* VI. et VIII.

u) hoc fuſe et erudite comprobauit GEORG. LAVRENTIVS HAVSERIZIVS *commentar. de Cæſare, deſignato ſucceſſore imperii antiqui*, Norimbergæ MDCCXXXVII.

x) vid. RAPH. FABRETTVM *column. Traian.* p. 269. ſeq.

y) vid. SPARTIANVM ei. *vit. cap.* IV.

z) teſte SPARTIANO *vit. Ael. Ver. cap.* I. et II.

a) lege CAPITOLINVM *vit. Ant. phil. cap* VII.

b) vid. SALMASIVM *ad Spartiani vit. Seuer.* p. 599.

Auguſtus filium natu maiorem Basſianum *c*), hocque imperii participe facto, Getam *d*), Carus imperator filios Carinum et Numerianum *e*), Diocletianus Galerium ac Conſtantium Chlorum CAESARIS honorifica ornarunt adpellatione eosque per id futuros Auguſteæ maieſtatis heredes conſtituerunt. Poſtea a Conſtantino et Licinio tres deſignati ſunt Cæſares, Criſpus, Conſtantinus, Conſtantini filius, et Licinianus, filius Licinii. Victo deinde occiſoque Licinio et exſtinctis quoque Criſpo et Liciniano, Conſtantius et Conſtans, filii Conſtantini natu minores, Cæſares facti ſunt *f*).

Ex his igitur ſatis patet, quænam nominum AVGVSTI et CAESARIS exſtiterit differentia *g*). Auguſti nomen ſolis imperatoribus tributum; Cæſaris vero cum iis quoque communicatum fuit, qui imperii heredes deſignati et in certam imperii ſpem ab imperatoribus adſumti erant. Decipiunt vero ſeſe, qui primam huius conſuetudinis originem ad Traiani, Adrianum adoptantis; aut L. Aelii Veri tempora referendam eſſe, arbitrantur. Sententiæ huic Piſonis et Veſpaſiani exempla aperte contradicunt. AVRELIVS VICTOR *h*), SPARTIANVS *i*) et CAPITOLINVS *k*) adfirmant quidem, quod Cæſaris nomen Traiani; aut Adriani temporibus imperii candidatis primum

da-

c) SPARTIANVS *vit. Seueri imperat. cap.* X.

d) vid. eumdem *vit. Getæ cap.* V.

e) conf. VOPISCVM *vit. eius cap.* VII.

f) conf. EVTROPIVM *libr.* X. *cap.* 4. et de ipſo *Cæſaris* nomine eiusque vſu: doctos LACTANTII interpretes *de mort. perſequut. part.* I. p. 156. *part.* II. p. 52. 140. 181. ed. BAVLDRII: HENR. NORISIVM *tom.* II. *oper.* p 1041. et *tom.* IV. p. 756. et 804. EZECH. SPANHEMIVM *de vſu et præſt numism. diſſ* XII. *vol.* II. p. 341. ſq. CHRIST. CELLARIVM *programmat.* p. 20. IO. HENR. BOECLERVM *adnot. ad Herodian.* p. 408. HENR. DODWELLVM *prælect. Cambden.* p. 573. ſq. IAC. GVTHERIVM *de officiis dom. Aug.* p. 278. 478 ſq. et ALB. MAZZOLENVM *numism. ær. ſelectior. maximi moduli e muſeo Piſano animaduerſ.* II. doctos *marmorum Taurinenſium* interpretes RICOLVIVM et RIVAVTELLAM *part.* I. p. 241. SAM. PITISCVM *lex. ant. Rom. tom.* I. p. 314. et IO. DAN SCHOEPFLINVM *commentation. hiſt. et criticis* p. 38.

g) vid doctos LACTANTII *interpretes* p. 157. ed. BAVLDRII et iam laudatum HAVSFRIZIVM p. 71. vbi monet, differentiam in inæquali potentia et diſpari nomine, poſt Traiani videlicet tempora, quærendam eſſe. Si rem adcurate intuemur, cæſares, vt nudi cæſares, nullam poteſtatem; niſi ex auguſtorum ſingulari mandato ac permisſione, habuerunt.

h) *de cæſar. cap.* XIII. p. 255.

i) *vit. Ael. Veri, cap.* I. p. 222. *ſcript. hiſt. Aug.*

k) *vit. L. Veri cap.* I. p. 407.

Digitized by Google

datum ſit; ſed loquuntur de nomine Cæſaris, quatenus id Traiani tempore tanquam dignitatis nomen vſurpatum et eo ſenſu, quem ſupra monſtraui, adhibitum eſt. Vide de his effatis differentes EZECH. SPANHEMIVM *l*) et, præter alios, CL. SALMASIVM *m*). Nec ii omnis expertes erroris ſunt, qui Cæſares antiquo æuo poteſtate atque imperio inſtructos fuiſſe, autumant. Dignitas eorum ſatis quidem ampla fuit, vt ex Commodi imperatoris ad Clodium Albinum epiſtola *n*), et ex eo inprimis patet, quod imperatoris inſignibus, vt pallio coccineo et purpura; ſed ſine auro *o*) et ſine diademate, *p*) itemque *nobiliſſimatus* titulo *q*) vſi ſint ac præterea, alia eximia priuilegia et iura habuerint *r*); nihilominus plerumque nullum ipſis conceſſum fuit imperium, inprimis antiquo æuo. Id ex DIONE CASSIO *s*) patet, qui de imperatorum titulis diſputat atque obſeruat, *Cæſaris adpellationem nihil peculiaris potentiæ; ſed tantum ſucceſſionem ſtirpis deſignare.* Idem ex TACITO probatur, qui Domitianum *Cæſarem* poſt Vitellii necem ſalutatum eſſe *t*) ac *nomen ſedemque Cæſaris* accepiſſe *u*), perhibet; poſtea vero addit *x*): *prætura Domitiano et conſulare imperium decernuntur*, quoniam videlicet ſola illa Cæſaris adpellatio ipſi nullum

l) *de vſu et præſt. numiſm. vol.* II. p. 352.

m) *not.* ad *Spartiani locum memorat.* p. 223. adde CASP. BARTHIVM *not. ad Claudian.* p. 596. et IO. HENR. BOECLERVM *adnot. ad Herodian.* p. 408.

n) apud CAPITOLINVM *vit. Clod. Albini*, p. 685.

o) vid SALMASIVM *not. ad Spartian. vit. Seuer.* p. 612.

p) conf. ZOSIMVM *libr.* VI. *cap.* 13. Poſt Conſtantinum magnum quoddam diadematis genus Cæſaribus vſitatum fuiſſe, nonnulli ſtatuunt, adducti variis Criſpi et Conſtantini, filiorum Conſtantini magni, nummis.

q) is datur Licinio Valeriano in marmore Vindobonenſi: Carino ac Numeriano in aliis vetuſtis monumentis: item Seuero et Maximino: *leg.* 1. *cod. de feriis*, Criſpo Conſtantini magni filio, in nummis et in *panegyrico Nazarii.* Sic frequens etiam de Gratiano Valentiniano nota NB. P. *nobilis* vel *nobiliſſimus puer* in codice Theodoſiano occurrit: vide IO. DAN. SCHOEPFLINVM *comm. hiſt. et crit.* p. 39. et adde BERGIERIVM *de viis militar. libr.* III. *cap.* 41. §. 9. *marmora Taurinenſia*, p. 244. GEORG. LAVRENT. HAVSFRIZIVM *commentar. de Cæſare deſignato ſucceſſor. imperii antiqu.* p. 33. ſq. et præ cæteris EZECH. SPANHEMIVM *de vſu et præſtant. numiſm. vol.* II. p. 357.

r) vid. HAVSFRIZIVM *loc. excitat.* p. 72. ſq.

s) *libr.* LIII. p. 509.

t) *libr.* III. *hiſt. cap.* 86. §. 6.

u) *libr.* IV. *cap.* 2. §. 1.

x) ibid. *cap.* 3. §. 6.

lum imperium conciliabat *x*). Ita quoque Commodus, ceteroquin Cæſar, ante imperium proconſulare omni prorſus imperio deſtitutus erat, id quod et de reliquis cæſaribus, auguſtorum filiis et imperii candidatis obſeruandum eſt. Quod ſi vero ipſis imperium tributum eſt, id non tanquam Cæſares; ſed tanquam proconſules; aut expeditionibus bellicis præfecti habuerunt. *y*) Abunde quoque notum eſt, Cæſares in vrbe haud raro muneribus conſulum, prætorum, tribunorum plebis et pontificum perfunctos eſſe.

Ex his igitur ſatis patet, qua ratione Neroni in noſtro marmore atque aliis monimentis CAESARIS nomen tribuatur. Simulac a Claudio adoptatus eſt, Cæſaris nomen ſibi arrogauit, id quod ex lapidibus ac nummis luculenter demonſtrari poteſt *z*). Vſurpauit id quoque, quum poſtea imperator auguſtus fieret, vt abunde eius nummi ac inſcriptiones docent, in quibus pariter ac in noſtro marmore CAESAR AVGVSTVS dicitur. Hæc quum ita ſint, merito quæritur: quo iure iſtud amplisſimum nomen ſibi Nero vindicauerit? EZECH. SPANHEMIVS *a*), quando adfirmat, ſex priores imperatores hac adpellatione, tamquam familiæ Iuliæ cognomine, vſos eſſe, exiſtimat per id, Neronem etiam ad Iuliorum gentem referendum eſſe, nomenque hoc tamquam familiæ; non autem tamquam dignitatis nomen gesſiſſe. Hoc ex eo probari poſſe, autumat, quod Claudii adoptione filius maternum genus ab Auguſto eiusque filia Iulia, cuius neptis mater Agrippina fuit, duceret. Idem præter ceteros CHRIST. CELLARIVS *b*) ſtatuit, qui *familiæ*, inquit, *olim* CAESARIS *cognomenta erant, poſtea, quum alii alios adoptaſſent, fa-*

x) vid. NORISIVM *tom.* II. *operum* p. 1041. et CVPERVM *præfat. ad Lactant. de mort. perſequutor.*

y) hæc ſequiori tamen æuo mutata eſſe videntur, quum cæſares ad id quoque eligerentur, vt adiumento eſſent imperatoribus, id quod ſine concesſione poteſtatis ſieri haud poterat. Hoc in Auguſtorum ſolummodo voluntate poſitum erat. Ita Carus Carino amplisſimam dedit poteſtatem, vt in occidente bellum gereret: vid. VOPISCVM *ei. vit. cap.* VI. Digna ſunt, quæ de hoc argumento legantur verba HENR. NORISII *epiſt. ad Cuperum tom.* IV. *operum* p. 804. et *epiſt. ad Anton. Pagium eod. tom.* p. 756. Adde ſupra laudatum HAVSFRIZIVM *comm. de cæſare deſignato ſucceſſore imperii antiqui, cap.* IV. p. 121.

z) conf. GEORG. LAVR. HAVSFRIZIVM *laudato libro,* p. 11. et vide inprimis nummum apud CAROLVM PATINVM *numiſm. imperat. Roman.* p. 117.

a) *de vſu et præſtant. numiſm. vol.* II. p. 344.

b) *programm.* p. 20.

factum eſt, *vt exſtincta in Nerone cæſarum familia*, *retineretur idem nomen ominis et auſpicii cauſſa.* Sed, quum Claudius, qui Neronem adoptauit, in familia Iulia haud fuit; Nero vero per adoptionem in gentem nomenque Claudiorum; non Iuliorum tranſiit: quum præterea in nominibus generis materni nulla prorſus ſine adoptione per ordinem ratio habita eſt; ex eo autem ſequeretur, Neronem, vbi ob maternum genus CAESAREM ſe adpellare voluiſſet, etiam ante adoptionem ita vocari debuiſſe; quod tamen nunquam inuenimus, nullo modo hac in re SPANHEMIO aliisque adſentiri poſſum. Nero ſibi potius nomen hoc eadem ex cauſſa vindicauit, quæ adoptantem ante ipſum ad id adſumendum induxerat. Fiebat id videlicet a Claudio vsque ad Neronem boni ominis et auſpicii cauſſa, quoniam priores quatuor imperatores nomen hoc geſſerant. Traiani demum temporibus nomen hoc in dignitatis nomen mutatum eſt, vt iam ſupra obſeruaui.

Nero non ſimpliciter CAESAR; ſed CAESAR AVGVSTVS vocatur, de qua adpellatione pauca addo. Satis notum eſt, Octauianum poſt tot res, præclare geſtas, ſancto hoc et religioſo nomine, quod antea adfectauerat, a ſenatu ornatum eſſe. *Auguſti nomen*, inquit SVETONIVS *c*), *adſumſit*, *Munatii Planci ſententia*, *quum quibusdam cenſentibus*, *Romulum adpellari oportere*, *quaſi et ipſum conditorem vrbis*, *præualuiſſet*, *vt Auguſtus potius vocaretur*, *non tantum nouo; ſed etiam ampliore cognomine*, *quod loca quoque religioſa et in quibus augurato quid conſecratur*, *auguſta dicantur ab auctu*; *vel ab auium geſtu guſtuue d*). Sane ex his

c) *vit. Auguſt. cap.* 7. adde IOSEPH. ROCCVM VVLPIVM *vet. Lat. profan. et ſacr. tom.* IV. p. 110.

d) ex hoc efiato patet, IOS. SCALIGERVM, CHRIST. BECMANNVM, IO. REINH. ROBBIGIVM, MATTH. MARTINIVM aliosque errare, quando Auguſtum ab *augendo* dictum eſſe, autumant. Sententiæ huius fautores ipſi inter ſe haud conueniunt. Alii eum ita vocatum eſſe, ſtatuunt, quod imperium *auxerit*: alii, quod nouis *auctus* ſit honoribus: alii denique vocabulum *augere* in ſacris pro *immolare*, *adolere*, *mactare* vſurpatum ac hoc ſenſu Auguſto tamquam ſacrum nomen vindicatum fuiſſe, credunt. Sed certe triſte hoc fuiſſet Auguſto omen; vbi ab *immolando* dictus fuiſſet. Alii ergo rectius ab *augur* vocabulum hoc deducunt. Nam vti ex arbor *arbuſtum*: ex angor *anguſtus*: ex onus *onuſtus*: ex robur *robuſtus*: ex honor *honeſtus*; ſic ex augur *auguſtus* factum atque id eo ſenſu vſurpatum eſt, quo alias id de locis ſacris, cultui diuino conſecratis, dicitur: conf. IOS. CASTALIONEM *explicat. ad inſcription. Auguſt. tom.* IV. *ant. Rom. Græuii*, p.

Digitized by Google

his patet, ſenatum Octauiano ſplendidum et venerandum hoc nomen eum ad finem dediſſe, vt ipſi per id quoddam ſanctitatis genus, quæ diis conuenit, adſignaret ac nomine hoc, eo adhuc ſuperſtite, ipſi diuinos impertiretur honores, ob diuinas et præclaras res geſtas eiusque virtutes, quibus Quiritium amorem ac cultum ſibi conciliauerat. Vocabulum enim AVGVSTVS in nomine, Octauiano dato, eodem accipi ſenſu, quo alias de locis ſacris adhibetur, luculenta probant veterum ſcriptorum teſtimonia. DIO CASSIVS *e*) ſcribit: *ἀλλὰ Αὔγουστος, ὡς καὶ πλεῖόν τι ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὢν ἐπεκλήθη· πάντα γὰρ τὰ ἐντιμότατα καὶ τὰ ἱερώτατα αὔγουστα προσαγορεύεται*, *Auguſtus*, *quaſi hominis natura amplior ipſe, cognominatus eſt. Auguſta enim ea, quæ honore dignisſima et ſanctisſima ſunt, dicuntur.* FLORVS *f*): *tractatum etiam in ſenatu, an quia condidiſſet imperium, Romulus vocaretur; ſed ſanctius ac venerabilius viſum eſt nomen Auguſti, vt ſcilicet iam tum, dum colit terras, ipſo nomine et titulo conſecraretur.* APPIANVS *g*) idem fere refert; OVIDIVS *h*) vero canit:

ſancta vocant Auguſta patres: auguſta vocantur
templa ſacerdotum rite dicata manu

Id confirmant quoque inſcriptiones, in quibus ſæpe AVGVSTI nomen diis tribuitur. Ita exempli cauſſa in illis apud GRVTERVM legimus: APOLLINI AVGVSTO *i*). CERERI AVG *k*). DIANAE AVG *l*). HERCVLI AVG *m*). ISIDI AVG *n*). IVNONI AVG *o*). MARTI AVG *p*). MERCVRIO AVG *q*). MINERVAE AVG *r*). NEPTVNO AVG *s*). VENERI AVG *t*). VVLCANO AVG *u*). IOVI AVG.

1858. LAVRENT. THEODOR. GRONOVIVM *not. et obſeruat. ad marmoream baſin Coloſſi, Tiberio Cæſari erecti, tom.* VII. *theſ. ant. Græc.* GRONOVII p. 460. EZECH. SPANHEMIVM *de vſu et præſtant. numiſm. vol.* II. p. 371. PETR. ZORNIVM *biblioth. antiquar. exeget. tom.*I. p. 287. PHIL. A TVRRE *monum. vet. Antii*, p. 263. et WILH. BAXTERVM *gloſſar. antiquit. Roman.* voc. *Auguſtus*.

e) *libr.*LIII. p. 507.

f) *libr.* IV. *cap.* 12. §. 66. adde VELLEIVM PATERCVLVM *libr.* II. *hiſt. cap.* 91.

g) *libr.* I. *de bell. ciuil.* p. 352.

h) *libr.* I. *faſtor.* v. 609.

i) GRVTER. p. XXXVI. *inſcr.* 7. 8. ſq. et p. MLXVI. 5.

k) p. XXVI. 9.

l) p. XL. 13. ſq.

m) p. XLV. 2.

n) p. LXXXIII. 4. ſq.

o) p. XXIV. 12. XXV. 2.

p) p. LVII. 3. ſq. p MLXVIII. 8. 9.

q) p LIII. 12. 13. ſq.

r) p. LXXXI. 4. ſq.

s) p. LXI. 6. LXII. 1. 3.

t) p. MLXVIII. 10.

u) p. CCCLVI. 3.

Digitized by Google

AVG *x*), vbi AVGVSTVS idem eſt ac in aliis inſcriptionibus SANCTVS, VT: DIIS SANCTIS: DIANAE SANCTAE: HERCVLI SANCTISSIMO *y*). Ex his abunde patet, priſcis Romanis nomen hoc fuiſſe ſanctum ac religioſum, id quod et Græci confirmarunt, quum id per σέβαστον, *adorabile*, *venerabile* ſermoni ſuo redderent, vt ex nummis aliisque monimentis abunde liquet. Sine dubio id haud voce σέβαστος expresſiſſent Græci, vbi AVGVSTI nomen ab *augeo* formatum fuiſſet; ſed potius per αὐξητὸν, αὐξητικὸν, αὔξιμον cet. Hæc luculenter quoque confirmant, nomen hoc minime familiæ Iuliæ cognomen fuiſſe, ad Auguſti poſteros propagatum, id quod nunquam deprehendimus; ſed potius ſummi imperii inſigne, iis tantum tributum, quibus poſt Auguſtum ſuprema imperatoris poteſtas tradita et commiſſa erat. Exſtitit id dignitatis nomen ita, vt ſolemnis quaſi primi faſtigii titulus eſſet, qui minime cum imperii candidatis *z*), prout CAESARIS nomen, legitime communicari ſolebat, et quo imperatoribus ſumma poteſtas non conferebatur; ſed confirmabatur. Atque ex hoc intelligimus, quare DIO *a*) ſcribat, Auguſti nomen nullam poteſtatem ſingularem dare; ſed ſolummodo τὴν τῦ ἀξιώματος λαμπρότητα *ſplendorem dignitatis* ſignificare. Qui plura de hoc argumento deſiderat, adeat IOSEPH. CASTALIONEM *b*), LAVR. THEODOR. GRONOVIVM *c*) SAM. PITISGVM *d*), HENR. NORISIVM *e*), IO. HARDVINVM *f*), EZECH. SPANHEMIVM *g*), PHIL. A TVRRE *h*) editores *marmorum Taurinenſium i*), CONR. SAM. SCHVRZFLEISCHIVM *k*) IO. CHRIST.

x) p. XVII. 10. adde THOM. REINESIVM *ſyntagm. inſcript.*, p. 88. et *epiſt.* 69. *ad Rupertum*, p. 654. et EZECH. SPANHEMIVM ſæpius laudato egregio opere *de vſu et præſt. numismat. vol.* II. p. 371. IAC. SPONIVM *recherch. d'antiquit. diſſ.* XXIX. p. 481.

y) vid. REINESIVM *claſſ.* I. *inſcr.* 64. 65. 108. et 148.

z) Gratianus patre ſuperſtite primus fuit, qui *Auguſti* accepit titulum: conf. anonymi *expoſit. nummorum Gratiani in memor. Triuoltin.* an. MDCCII. *mens. octobr.* p. 290.

a) *libr.* LIII. p. 509.

b) *explicat. ad inſcript. Aug. tom.* IV. *theſ. ant. Rom.* GRAEVII p. 1858.

c) *not. et obſeruat. ad marmor. baſin Coloſſi Tiberio erecti, cap.* VII. *tom.* VII. *theſ. ant. Græc.* GRONOVII p. 460.

d) *lex ant. Rom. tom.* I. p. 214.

e) *cenotoph. Piſan. diſſ.* II. *cap.* 8. *tom.* III. *oper.* p. 283.

f) *ſelect. oper.* p. 477.

g) *de vſu et præſt. numism. vol.* II. p. 371.

h) *monument. vet. Antii*, p. 263.

i) *part.* I. p. 241. ſq.

k) ſingulari *de titulo Auguſti diſſ.* Vitemb. MDCXCIX.

CHRIST. BECMANNVM *l*), MATTH. BERNEGGERVM *m*), IO. LIMNAEVM *n*), IO. FRID. PFEFFINGERVM *o*), CHRIST. CELLARIVM *p*), ALB. MAZZOLENVM *q*), PETR. ZORNIVM *r*) aliosque plures. Nomen hoc, dignitatis ac reuerentiæ plenisſimum, poſtea ad omnes imperatores, qui poſt Auguſtum ſummum obtinuerunt imperium, transiit *s*), immo, quum duo poſtea crearentur imperatores, vterque, licet auctoritate diſpari, ſplendido hoc ornatus eſt titulo, qua de re multa, vbi id inſtituti ratio permitteret, dici atque explicari poſſent; taceo vero de iis; nec conſtitutos mihi limites transgredior.

Hæc quum ita ſint, facile patet, cur Nero quoque poſt adoptionem CAESARIS et poſt Claudii mortem AVGVSTI nomen ſibi vindicauerit. Proinde in nummis pariter atque inſcriptionibus CAESAR AVGVSTVS, vti in noſtro lapide, vocatur. Plane neſcio, quid IVL. CAESAREM BVLENGERVM *t*), virum alias doctum, qui id præ aliis ſcire debuiſſet, induxerit, vt adfirmaret, AVGVSTI nomen a Tiberio, Caio, Nerone, Galba aliisque reiectum: a Pio et Pertinace adſumtum: poſtea iterum, ANTONII nomine ab imperatoribus adhibito, omiſſum, ac deinde denuo receptum et poſt Maximinum demum in vſum ſolemnem adductum eſſe. Nolo hac de re fuſius diſputare, quum et nummi et inſcriptiones, in quibus AVGVSTI nomen omnibus his memoratis imperatoribus diſerte tribuitur, aperte doceant, BVLENGERVM errorem haud leuem commiſiſſe, quem ſine dubio euitaſſet, vbi præter veteres ſcriptores, quos adiit, nummos quoque et marmora inſpexiſſet. De Tiberio quidem ac Vitellio notum eſt, quod ille AVGVSTI nomen in litteris; niſi ad reges; aut ad dynaſtas ſcriptis, haud vſurpauerit *u*); hic vero primis imperii ſui annis eo

G quo-

l) *diſſ.* II. *ſyntagmat. dignit. illuſtr. cap.* 1. §. 5. p. 101. ſq.

m) *not. ad Sueton. vit. Aug. cap.* VII. §. 4.

n) *libr.* II. *iur. publ. cap.* 1. §. 30. p. 4 ſq.

o) *Vitriar. illuſtrat.* p. 297.

p) *programmat. num.* IV. p. 20. ſq.

q) *numiſm. ær. ſelectior. maximi moduli e muſeo Piſano, tom.* I. *animadu.* 4.

r) *biblioth antiquar. exeget.* p. 284. adde IO CHR. OLEARIVM *epiſtol. de nummo M. Aurelii Antonii conturniato*, Ienæ, MDCXCVI. p. 5. 6.

s) vide LAMPRIDIVM *vit. Alexandr. Seueri, cap.* X.

t) de *imper. Rom. libr* I. *cap.* 12.

u) vide SVETONIVM vit. *Aug. cap.* XXVI.

Digitized by Google

quoque vti noluerit *x*); nihilominus in nummis pariter ac ſaxis literatis vtrique imperatori hoc tributum eſſe, cernimus. Ita quoque de Nerone omnibus notum eſt, eum et CAESAREM et AVGVSTVM adpellatum eſſe. Docet id noſter lapis: docent apud GRVTERVM marmora: itemque nummi, ita vt nullæ adſint rationes, hac de re tam notisſima, et in antiquis monimentis tam luculenter confirmata, amplius dubitandi.

Sed quærere quis poſſet: quam ob cauſſam CAESARIS ſplendidum nomen poſt Neronis nomen collocatum; nec iſti, vt in aliis imperatorum monimentis, antepoſitum ſit? Hoc vt diſtincte intelligamus, obſeruandum eſt, tempore priorum imperatorum Cæſaris nomen per ordinem nominibus Auguſtorum additum, non anteposſitum fuiſſe et pro communi ſententia *y*) Veſpaſianum ac Titum primos exſtitiſſe, qui Cæſaris nomen nomini ſuo præmitterent. Id docent nummi, vbi CAESAR VESPASIANVS et, vt in Titi nummis a paternis diſcrimen ſit, CAESARIS nomine, inter prænomen Titi et Veſpaſiani inſerto: T. CAESAR VESPASIANVS; vel T. CAESAR IMP. VESPASIANVS ſcriptum eſſe, videmus. Ceteri deinde principes eumdem morem; ſed, quod probe notandum eſt, non continuo imitati ſunt; proinde vero ſitus horum nominum in nummis pariter ac inſcriptionibus exſtitit diuerſus. Sic quoque de Traiano: de Adriano *z*) deque aliis imperatoribus notum eſt, in eorum nummis CAESARIS nomen nominibus eorum an-

x) lege eumdem *vit. Vitellii cap.* VIII. et compara cum eius verbis ea, quæ TACITVS *libr.* III. *hiſtor. cap.* 58. §. 6. memorat.

y) SPANHEMIVS, quando *diſſ.* XII. de *vſu et præſt. num. vol.* II. p. 351. contendit, Veſpaſiani demum ac Titi temporibus ſitum nominis huius mutatum ac tamquam prænomen Auguſtorum nominibus antepoſitum fuiſſe, ſimul adfirmare videtur, ante Veſpaſianum nunquam id factum fuiſſe. Sed obſtant nummi aliquot, qui me in aliam transire ſententiam, cogunt. Exhibet illos PATINVS *numiſm. imperator. Rom.* p. 119. quumque ibi legitur: AYT. ΚΑΙΣΑΡ ΚΛΑΥ. ΝΕΡΩΝ. ΣΕΒ. *αὐτοκράτορ καιςαρ Κλαύδιος Νέρων Σέβαστος*, facile patet, iam ante Veſpaſianum nonnunquam CAESARIS nomen ante reliqua imperatorum nomina collocatum fuiſſe.

z) multis hoc probari poſſet exemplis, niſi id et iis quoque, qui vel leuiter vetuſta ſaxa inſpexerunt, foret cognitum. In inſcriptionibus Traiani id frequenter occurrit. Ad ea ſpectat quoque milliarium Adriani, a IO. BAPT. PLANTINO in *Helu. ant. et nou.* p. 253. et *abregé de l'hiſtoire de Suiſſe* p 520. MASSONIO *hiſt. crit. de la republ. des lettres tom.* VI. p. 72. exhibitum, de quo lectu dignisſima ſunt, quæ cel. IO. CASP. HAGENBVCHIVS, in *τεσσαρακοντολογ. Turicenſ.* p. 500. quo egregium Turicenſe monimentum illuſtratur, diſputat.

antepoſitum eſſe, exempli cauſſa: NERVA CAESAR TRAIANVS: T. AEL. CAESAR ANTONINVS PIVS: IMP. CAES. M. AVRELIVS NVMERIANVS. NOB. CAESAR: IMP. CAES. M. AVRELIVS CARINVS; quum contra in aliis horum ac reliquorum imperatorum poſt Veſpaſianum nummis ac lapidibus, CAESARIS nomen more antiquo collocatum et ad principum nomen adiunctum eſt. Nonnulli exiſtimarunt, in nummis antiquis CAESARIS nomen Auguſtis ac filiis ſimul ita tribui, vt id illis tanquam prænomen; his vero tanquam cognomen additum fuerit. Hoc modo exempli cauſſa Titum, viuente adhuc patre, TITVM VESPASIANVM CAESAREM; poſt traditum vero ipſi ſummum imperium IMPERATOREM CAESAREM TITVM VESPASIANVM AVGVSTVM adpellatum eſſe, crediderunt. Ipſe SPANHEMIVS, quod ſane mirandum eſt, in hac fuit ſententia, quam in veteri editione nunquam ſatis laudandi *de vſu et præſtantia numiſmatum* operis his verbis propoſuit *a*): *adhibitum nempe hoc diſcrimen in iisdem nummis videas, vt quæ Auguſti ſucceſſoribus ad Veſpaſiani tempora cognominis loco cedebat, poſtea mutata ſede, prænominis vicem vt plurimum occuparit ac pro cognomento Auguſtorum liberis; aut apparitoribus, vt eos vocat Ammianus, vulgo ſit relicta b*); eam tamen poſtmodum, et merito quidem, deſeruiſſe, videtur, quum in noua præſtantisſimi huius libri editione, ab ISAACO VERBVRGIO curata *c*), expreſſe adfirmatum ſit *d*), *ſitum nominis Cæſaris in nummis eorumdem aliorumue imperatorum fuiſſe promiſcuum.* Multis hæc probari poſſent exemplis; ſed breuitatis cauſſa tantum prouoco ad Neruæ nummum apud HARDVINVM *e*), cuius inſcriptio eſt: IMPERATOR NERVA CAES. AVG. et ad Domitiani nummos *f*), viuente adhuc patre cuſos et ita inſcriptos: CAES. DOMITIANVS CONS. DES. II. Ex his aperte liquet, ſitum huius nominis poſt Veſpaſiani potisſimum tempora exſtitiſſe diuerſum.

 Nolo

a) *diſſ.* VIII. p. 661.

b) RAPH. FABRETTVS *column. Traiani* p 90. iam quodammodo errorem hunc vidit; ſed non auſus eſt, contrarium adfirmare. Proinde ſcribit: *in his trium nummorum inſcriptionibus Spanhemii obſeruatio locum ſibi vindicat, modo ea certa ſit, nondum ſcilicet Traianum imperium adeptum fuiſſe, quia Cæſaris adpellatio prænominis vicem non occupat: non enim dicitur Cæſar Traianus, vt alias poſt imperium; ſed Traianus Cæſar cognomenti loco.*

c) quæ Amſtelod. duob. voluminibus fol. MDCCXVII. prodiit.

d) p. 355.

e) *oper. ſelect.* p. 745.

f) ibid. p. 733.

Nolo de eo iam fuſius diſputare, quam ob cauſſam in noſtro marmore NERO nec IMPERATOR adpellatus; nec eius tribunitia poteſtas deſignata ſit. Eum, quemadmodum Tiberius fecit *g*), imperatoris titulum recuſaſſe, nullo loco inuenimus. Geſſit potius honorificum hoc nomen, non ſolum tamquam cognomen, iis, qui victis fugatisque hoſtibus glorioſam omnibusque numeris abſolutam victoriam reportarunt, adſignatum *h*); ſed etiam tamquam prænomen *i*), Iulio primum Cæſari: poſtea quoque Auguſto eiusque ſucceſſoribus a ſenatu delatum, vt imperii, auctoritatis ſupremæque poteſtatis eſſet inſigne *k*), Auguſtorum ab initio proprium: deinde quoque a Titi temporibus cum Cæſaribus, imperii candidatis, communicatum. De Nerone id nummi pariter ac marmora confirmant. Illorum SPANHEMIVS *l*) mentionem facit; hæc vero GRVTERVS *m*) exhibet, quæ ita quidem comparata ſunt, vt IMPERATORIS titulus in his non ante Neronis nomen poſitus; ſed ad id tamquam cognomen adiunctus ſit, to-

g) vit. SVETONIVM eius *vit. cap.* XXVI.

h) vid. SVETONIVM *vit. Neron. cap.* XIII.

i) ita hic imperatoris titulus, quatenus is Auguſtis, tanquam regis nomen, datus eſt, diſerte a SVETONIO vocatur *vit. Cæſ. cap.* LXXVI. *vit. Tiber. cap.* XXVI. *vit. Claudii, cap.* XII. Etiam ex nummis apud MEDIOBARBVM p. 88. 89. ſatis patet, Neronem IMPERATORIS prænomen non prius geſſiſſe; quam defuncto Claudio Cæſar Auguſtus ſalutatus fuerat.

k) per ordinem imperatoris vocabulum triplicem habet ſignificationem. Primum idem eſt ac Græcorum ἡγεμὼν et ςρατηγὸς, *adminiſtrator belli gerendi*: conf. CICERONEM *de orator. libr.* I. *cap* 48. Deinde ſignificat victorem, νικήτην, ita vt iis tamquam cognomen daretur, qui res magnas bello geſſerant et decem millia hoſtium occiderant: vid. APPIANVM *de bell. ciuil. libr.* II. p. 455. et DIONEM CASSIVM, *libr.* XLIII. p. 235. Denique nomen hoc principes Auguſti adſumſerunt, tamquam ſupremæ poteſtatis inſigne, idque nomini ſuo antepoſuerunt: exempli cauſſa: IMP. CAESAR DIVI F. AVG. PONT. MAX. COS. XIII. IMP. XX. TRIBVNIC POTEST. XXXVIII. Ita *imperatoris* nomen, tamquam prænomen et cognomen ſimul; ſed diuerſa ſignificatione, geſſerunt: conf. IVL. CAES. BVLENGERVM *de imper. Rom. libr.* I. *cap.* I. CAROL. SIGONIVM *de iur. prouinc. libr.* II. *cap.* 7. p. 228 RAPH. FABRETTVM, *column. Traiani* p. 89. SAM. PITISCVM *not.* ad *Suetonium* p. 127. et *lex. ant. Rom. tom.* II. p. 314. auctores *marmorum Taurinenſium, part.* I. p. 234. aliosque plures.

l) *libro ſæpius laudato, vol.* II. p. 403. adde CAROLVM PATINVM *imperat. Rom. numiſmat.* p. 112. vbi nummus cum hac inſcriptione exhibetur: IMP. NER. CLAVD. CAES. AVG. et pag. 119. in nummo quodam hæc legimus verba: ΑΥΤ. ΚΑΙΣΑΡ. ΚΛΑΥ. ΝΕΡΩΝ. ΣΕΒ. *imperator Cæſar Claudius Nero Auguſtus.*

m) p. CXVIII. p. CLIV. et CLXXXIX.

toties iteratum, quoties aliquid, tam glorioſo dignum nomine, geſtum ac ſuſceptum fuerat *n*); ex eo tamen minime colligendum eſt, Neronem, exemplo Tiberii, ab hoc titulo, ſupremi Auguſtorum faſtigii ſigno, abſtinuiſſe; nec eo ſenſu imperatorem adpellatum eſſe, quo Iulius Cæſar *o*), quo Auguſtus, quo reliqui eius ſuceſſores eum a ſenatu acceperunt. Præterea enim, quod nummi, in quibus IMPERATOR et *αὐτοκράτωρ* dicitur, contrarium doceant, et DIO CASSIVS *p*) diſertis teſtetur verbis, omnibus ſine diſcrimine nomen hoc adſignari, qui ſummum obtineant imperium, id eſt, cæſaribus auguſtis, patet id inprimis ex SVETONIO *q*), qui Neronem poſt Claudii mortem IMPERATOREM ſalutatum fuiſſe hocque nomen eum haud recuſaſſe, luculenter perhibet. Idem ex TACITO *r*) ac PLINIO conſtat, qui imperatoribus non ſolum PRINCIPIS titulum quam ſæpiſſime vindicat ac eodem ſenſu, quo aliis imperatoribus, Neroni tribuit; ſed etiam *cunctos Cæſares* IMPERATORES vocatos fuiſſe, haud obſcure memorat *s*); ex eo vero luculenter patet, omnes promiſcue cæſares auguſtos a Iulio vſque ad Veſpaſianum magnifico hoc titulo ornatos fuiſſe. Eadem ratione et DIO CRYSOSTOMVS *t*) Neronem *τὸν τῶν βασιλέων σφοδρότατον*, *imperatorem vehementiſſimum* adpellat; *βασιλέως* autem non aliter ac *αὐτοκράτορος* vocabulum eodem ſenſu vſurpat, quo apud alios Græcos profanos ſcriptores, Romanus *imperatoris*; vel ſummum imperium tenentis, titulus deſignari ſolebat, vt ex DIODORO SICVLO *u*), APPIANO *x*), HERODIANO *y*), DIONE CASSIO *z*), PHILOSTRATO *a*), EVSEBIO *b*) aliisque *c*) abunde colligitur. Et quid multa? Vnica hæc inſcri-

n) ita quoque hoc apud MVRATORIVM variis locis, nominatim *tom.* I. p. 227. *inſcr.* 1. occurrit.

o) vid. DIONEM CASSIVM *libr.* XLIII. p. 255. et *libr.* LII. p. 808.

p) *libr.* LIII. p. 235.

q) *vit.* eius, *cap.* VIII.

r) *libr.* XII. *annal. cap.* 69. §. 3.

s) *libr.* XV. *cap.* 30.

t) *orat.* XXXI. p. 355.

u) *eclog.* LXXXVI.

x) de *bell. ciuil. libr.* I. p. 414.

y) *libr.* I. *cap.* 6. §. 14.

z) *libr.* XLIII. p. 507.

a) *vit. Soph. libr.* II. p. 163.

b) *libr.* II. *hiſt. eccleſ. cap.* 2. cum quo locus TERTVLLIANI *cap.* V. *apologet.* comparandus eſt.

c) adde IO. DOVGTAEVM *analect. nou. teſt.* p. 63. Pari modo latini ſcriptores, Græcos imitantes, imperatores Romanos *reges* vocant, vt ex CLAVDIANI aliorumque effatis probat EZ. SPANHEMIVS de *vſu et præſt. numiſm. vol.* II. p. 399. Scriptores iudaici eadem ratione nomen מלך vſurparunt, vt ex IO.

ſcriptio, quæ apud THOMAM REINESIVM *d*) legitur et ita incipit: IMP. NERO. CL. CAES. AVGVST. GERMANICVS. PONT. MAX. TRIB. POT. V. IMP. IV. P. P. ſatis a me dicta comprobat. Tribuitur in iſta Neroni titulus IMPERATORIS tamquam *prænomen*, quatenus is, a ſenatu Iul. Cæſari datus, ſupremam poteſtatem ac ſummum imperium ſignificabat. Ad nomen ipſum deinde, tamquam cognomen, adiungitur iterum IMPERATORIS vocabulum; ſed alio ſenſu, quo videlicet duci victori, re optime ac feliciter geſta, adſignari; ab iis vero, quibus id decernebatur, toties repeti ſolebat, quoties aliquid, tam glorioſo dignum nomine, in bello geſſerant, vnde in inſcriptionibus ſæpe legimus: IMP. II. III. IV. V. cet. Quodſi quæritur: quam ob cauſſam in noſtro marmore Neronis quoque nomini imperatoris titulus non additus ſit? obſeruandum eſt, in nummis pariter ac marmoribus nomina imperatorum vna cum ipſorum titulis ſæpe non integra exhiberi *e*). Neminem fore credo, qui hoc negaturus ſit, modo vel leuiter antiqua inſpexerit marmora. Nominatim imperatoris titulus haud raro omiſſus eſt, vt inprimis ex Adriani, Antonini Pii, M. Antonini, Commodi, Seueri aliorumque nummis et inſcriptionibus patet. Præterea nomen hoc, quatenus id, tamquam ſupremæ poteſtatis inſigne, cæſaribus auguſtis, vt per ordinem prænominis vices ſuſtineat, tributum a ſenatu eſt, a prioribus Auguſtis ſæpe vti cognomen, vſurpatum; nec ante nomen poſitum; ſed ad id haud raro adiunctum fuit. Hoc et in Neronis nummis pariter ac inſcriptionibus factum eſt, ita, vt in variis eiusmodi monimentis IMPERATORIS nomen non victorem; ſed regem et ſumma poteſtate præditum principem deſignet, quamuis id, non aliter ac cognomen, nomini proprio additum fuerit *f*).

In noſtro marmore poſt Neronis nomen ſequitur: PONT. MAX.

SELDENO de *iur. nat.* et *gent.* p. 803. liquet. Adde IO. CHRIST. WOLFIVM *cur. phil et crit* in IV. *euang.* p. 977.

d) *claſſ.* VII. *inſcr.* 31. p. 504. adde aliud ſaxum apud MVRATORIVM *tom.* I. p. CCXXVII. *inſcr.* 4.

e) quis neſcit, Neronem in antiquis monimentis haud raro ſimpliciter NERONEM CAESAREM AVGVSTVM, vocari, omiſſis IMPERATORIS, CLAVDII, PONT. MAXIMI, GERMANICI nominibus ac reliquis titulis. Conf. FRANC. MEDIOBARBVM *imperat. Rom. numiſm.* p. 89. ſq.

f) luculentum hac de re teſtimonium perhibet inſcriptio apud MVRATORIVM *tom.* I. p. CCCCXLV. *inſcr.* 4.

MAX. pro quo in aliis lapidibus P. M. PON. MAX. PONTIF. MAX. cet. etiam omnibus litteris: PONTIFICI MAXIMO ſcriptum eſſe, videmus. Significatur per id *pontificatus* huius imperatoris *maximus*, quem tamquam cæſar auguſtus geſſit. Munus hoc fuit omnium religioſiſſimum, quod in nummis pariter ac inſcriptionibus auguſtorum cæſarum nominibus additum eſt. Simulac Iul. Cæſar ſupremam poteſtatem, quam alii iam ante ipſum; ſed infeliciter, ambire ſibi ſumſerant, adfectare ac liberæ reipublicæ euerſionem inferre, tentauit, corruptiſſimorum eorum temporum occaſione, quibus Roma, luxu, otio ac licentia ſopita, iugum imponendum haud ſentiebat, excitatus, ad id potiſſimum ſtudia ſua adhibuit, vt præſtantiora reipublicæ munera, ſine quibus nihil moliri ſe poſſe, recte arbitrabatur, populi præſertim fauore ad ſe raperet, ac per id, vt SVETONIVS *g)* ait, *vnus omnia in republica ad arbitrium administraret.* Sed, quum probe videret, potentiam, ad quam adſpirabat, ſine ſecuritate haud conſiſtere poſſe, religione iſtam quaſi firmandam ſibique religioſiſſimo munere auctoritatem ac venerationem conciliandam eſſe, ratus, adhuc priuatus, tamquam regiæ poteſtatis præſidium, pontificatum maximum petiit, eumque etiam per varias artes anno ab vrbe condita DCXCI. M. Tull. Cicerone et Antonio conſulibus obtinuit. Nihil ſane aptius opportuniusque Iulio contingere potuiſſet; quam ſanctum illud munus, ipſi delatum, quod tanta petiit contentione vt, quum mane ad comitia deſcenderet, matri prædiceret *h)*, ſe domum non; niſi pontificem maximum, reuerſurum. Per id enim poteſtate atque imperio in res ſacras, ac ſimul facultate præditus erat, ſub religionis ſpecie magiſtratuum conſilia dirimendi: quæ ipſi diſciplicebant, irrita faciendi ac cuncta ad arbitrium ſuum diſponendi. Præterea ipſe ſenatui populoque rerum ſusceptarum rationem reddere, neceſſe haud habebat, et ab omni quoque poena liber ſumma cum auctoritate omnia, quæcunque volebat, machinari poterat. Vltimis vitæ annis, quum de imperii ſucceſſore cogitaret, ſenatus ſanciebat, vt eius filius, ſi quem gigneret; aut adoptaret, pontificatum etiam maximum adipiſceretur *i)*, cuius decreti ipſe ſine dubio

g) *vit. cæſ. cap.* XX.
h) vid. eumdem *loc. excit. cap.* XIII.
i) vid. DIONEM CASSIVM *libr.* XXXVII.

bio ſuaſor hortatorque exſtitit. Sed Octauium, adoptatum Cæſaris filium, ſpes fefellit, quum in confuſione rerum et tumultu, opera potiſſimum M. Antonii, M. Lepidus hanc prouinciam interciperet *k*), ita vt, eo demum defuncto, Auguſtus ſumma rerum ſacrarum potiretur, quarum adminiſtrationem viuo adhuc Lepido variis de cauſſis recuſauerat. Poſt Octauium Auguſtum reliqui cæſares Auguſti pontificatum maximum obtinuerunt, ita vt is principum quaſi proprius et cum ſummo imperio coniunctus honos eſſet. Vsque ad Alexandrum Seuerum imperatoribus religioſum hoc munus ſeparatim; nec eo ipſo tempore, quo cæſares auguſti facti ſunt, collatum fuit; poſtea vero vna cum Auguſti titulo aliisque honoribus etiam ipſis vno eodemque die ſummus pontificatus delatus fuiſſe, videtur *l*). Præterea, imperatores etiam pontificis maximi munera ac officia obierunt ac poteſtate, qua is per ordinem præditus eſſe ſolebat, vſi ſunt, id quod non de Nerone quidem diſerte; ſed de Auguſto, Tiberio, Claudio, Vitellio, Domitiano, Traiano, Adriano aliisque ex antiquis monimentis compertum habemus *m*), quamuis iſti hac in re per ſuum arbitrium agere ac multa, quæ ceteroquin a ſummo pontifice obſeruanda erant, intermittere potuerint. Primis temporibus cæſares; ſiue deſignati imperii ſucceſſores, ſolum pontifices exſtiterunt *n*), id quod etiam de Nerone ſcimus *o*); nec ante Alexandrum Seuerum plures imperatores ſimul titulum hunc geſſiſſe, videntur. Conferas de hoc argumento IO. ANDR. BOSIVM *p*) et ad hunc IAC. GVTHERIVM *q*), ONVPHR. PANVINIVM *r*), BVRC. GOTTH. STRVVIVM *ſ*), ANT. VAN DALE *t*),

EZ.

k) conf. LIVIVM *epit.* CXVII. et VELLEIVM *libr.* II. *cap.* 63.

l) conf. præ ceteris IO. ANDR. BOSIVM *exercit. de pontificat. max. imper. cap* I. §. 8. p. 331.

m) vid. eumdem *cap.* II. §. 1. ſq. p. 337.

n) vid. RAPH. FABRETTVM *columu. Traiani* p. 89. Proinde etiam in inſcriptione apud MVRATORIVM *tom.* I. p. CCXXVII. *inſcr.* 2. Nero ſolummodo *pontifex* adpellatur, quum eo tempore, quo monumentum hoc eſt poſitum, tantum *princeps iuuentutis*; ſiue deſignatus imperii ſucceſſor eſſet.

o) conf. SPANHEM. *de vſu et præſt. numiſm. vol.* II. p. 422.

p) *exercitat. de pontificatu maximo imperator. Rom.* p. 321 eius *introduct. in notit. ſcriptor. eccleſiaſtic.*

q) *de vet. iur. pontif. libr.* I. *cap.* II. *tom.* V. *theſ. ant. Rom. Græuii*, p. 22.

r) *libr.* V. *faſt. Rom.* 94. et 330. ſq

ſ) *ſyntagm ant. Rom. cap.* XII. p. 567.

t) *diſſ.* IX. *antiquit. et marmor. illuſtrand. inſeruient.* p. 175.

Digitized by Google

EZ. SPANHEMIVM *u*), BOVHIERIVM *x*), IAC. ELSNERVM *y*) et auctores *marmorum Taurinenſium z*) eruditos aliosque plures adiungas.

Obſeruaui, quod imperatores auguſti non ſolum nomen pontificis maximi geſſerint; ſed etiam iis perfuncti ſint muneribus, quæ iſtius curæ per ordinem committi ſolebant. Ita de Auguſto SVETONIVS *a*) refert, eum fatidicos libros, quorum nulli; vel parum idonei exſtiterint auctores, cremaſſe: annum ad priſtinam formam redegiſſe: ſacerdotum numerum dignitatemque auxiſſe et ex antiquis cerimoniis paullo abolita reſtituiſſe, id quod et, præter alia, a ſummo pontifice curanda, Claudium feciſſe, memorat *b*). Ad ea etiam ſpectant, quæ in flaminis dialis Seruii Maluginenſis cauſſa Tiberius reſpondit, auctore TACITO *c*), qui et de Vitellio tradit *d*), eum, maximum pontificatum adeptum, de cerimoniis publicis edixiſſe. Idem de Domitiano et Traiano compertum habemus, quorum ille, tamquam pontifex maximus, reliquos pontifices in Albanam villam conuocauit et Corneliam Maximillam, virginem veſtalem, damnauit inceſti *e*); hic vero in variis cauſſis, ad ſacra ſpectantibus, interrogatus, more pontificum maximorum ſententiam ſuam dixit *f*), id quod etiam de Adriano SPARTIANVS *g*): de M. Antonino CAPITOLINVS *h*): de Alexandro Seuero et Aureliano LAMPRIDIVS *i*) confirmant. Sine dubio etiam Nero eodem modo ſeſe geſſit, ac officio munerique pontificis maximi nonnunquam ſatisfecit. Ipſam chriſtianorum duriſſimam vexationem, quam tyrannus imperauit, et cuius in noſtro marmore mentio fit, huc quodammodo referendam eſſe, arbitror, ita vt vel ea de cauſſa *pontificis maximi* titulus eius nomini in marmore noſtro additus eſſe, videatur. Ad minimum ſuper-

H ſti-

u) *de vſu et præſtant. numiſm. vol.* II. p. 413. ſq.

x) in *diſſert. ſur le grand pontificat des empereurs Romains*, edit. Diuion. MDCCXIII.

y) *ſchediaſm. crit. quo auctores aliaque antiquitatis monimenta emendantur*, cet. *cap. vlt.*

z) *part.* I. p. 249.

a) *vit. eius, cap* XXXI.

b) *vit.* eius, *cap.* XXII.

c) *libr.* III. *annal. cap.* 59. et *cap.* 71.

d) *libr* II. *annal. cap* 91.

e) vid. PLINIVM *libr.* IV. *ep.* 11. et SVETONIVM *vit. Domit. cap.* VIII.

f) conf. PLINIVM *libr.* X. *epiſt.* 58. 59. adde SPANHEMIVM *loc. cit.* p. 422.

g) *vit. ei. cap.* XII.

h) *vit. M. Anton.* c. XIII.

i) *vit. Alexandr. Seuer. cap.* XII. et *Aureliani, cap.* XXXV.

Digitized by Google

ſtitioſus populus, Neronem pontificis maximi partes per id impleuiſſe, ſibi perſuaſit, quippe quæ in eo quoque poſitæ fuerunt, vt patriam cuſtodiret religionem et peregrina ſacra vrbi inferri, haud pateretur, vbi iſta ita comparata erant, vt Romanorum numinum cultui officerent, id quod iam variis exemplis monſtrabo.

Pro Romanorum inſtituto nefas erat, deos, niſi publica auctoritate conſtitutos, colere. Patet hoc non ſolum ex iis, quæ de Paullo et Sila LVCAS, *k*) actorum apoſtolicorum conditor, nobis memoriæ prodidit; ſed etiam ex TERTVLLIANO *l*), qui *vetus erat decretum*, inquit, *ne quis deus ab imperatore conſecraretur; niſi a ſenatu probatus*, quæ verba EVSEBIVS *m*) ita græce reddidit: παλαιὸν ἦν δόγμα, μηδένα θεὸν ὑπὸ βασιλέως καθιερῦσθαι, πρὶν ὑπὸ τῆς συγκλήτου δοκιμασθῆναι. CICERO *n*) in actione contra Verrem iudices ita adloquitur: *medemini religioni ſociorum, iudices, conſeruate veſtram. Neque enim bæc externa vobis religio; neque aliena, quod ſi eſſet, ſi ſuſcipere eam nolletis, tamen in eo, qui violaſſet, ſancire vos velle, oporteret;* alio vero loco ex *o*) antiqua Romuli lege hæc tradit: *ſeparatim nemo babesſit deos; neue nouos; ſed ne aduenas, niſi publice adſcitos, priuatim colunto.* Ad id etiam hæc Mæcenatis ad Auguſtum verba, quæ DIO *p*) nobis memoriæ prodidit, ſpectant: τὸ μὲν θεῖον πάντη πάντως αὐτός τε σέβου, κατὰ τὰ πάτρια, καὶ τοὺς ἄλλους τιμᾶν ἀνάγκαζε, τοὺς δὲ ξενίζοντάς τι περὶ αὐτὸ καὶ μίσει καὶ κόλαζε, *diuinum illud numen omni modo: omni tempore ipſe cole iuxta leges patrias, et vt alii colant, effice; qui vero peregrinos ritus introducunt, eos et auerſator et punito.* In LIVIO itidem luculenta moris huius veſtigia deprehendimus. Ita narrat iſte *q*), *quum peſtis exorta eſſet Romæ, datum eſſe negotium ædilibus, ne qui, niſi Romani dii; nec alio more; quam patrio colerentur;* alio vero loco tradit *r*), *quum tanta religio et ea magna ex parte externa, ciuitatem inceſſiſſet, vt aut homines; aut dii repente alii viderentur facti; nec iam in ſecreto modo atque intra parietes oblerentur Romani ritus; ſed in publico etiam ac foro Capitolioque mulierum turba eſſet, nec ſacrificantium;*

k) *act.* XVI, 21.
l) *apologet. cap.* V.
m) *libr.* II. *hiſt. eccleſiaſt. cap.* 2. p. 41.
n) *libr.* V. *in Verr. cap.* 57.
o) *libr.* II. *de legib.* cap. 8. p. 1295. *oper.*
p) *libr.* LII. *hiſt.* p. 490.
q) *libr.* IV. *cap.* 30.
r) *libr.* XXV. *cap.* I.

tium; nec precantium deos patrio more, ſenatus conſultum eſſe factum, vt ill s religionibus populus liberaretur, quo edictum fuit, ne quis in publico ſacroue loco nouo, aut externo ritu ſacrificaret. Apud eumdem auctorem *s*) conſules contra Bacchanalia ita loquuntur: *quoties hoc patrum auorumque ætate negotium magiſtratibus datum, vt ſacra externa fieri vetarent, ſacrificulos vateſque foro, circo, vrbe prohiberent, vaticinos libros conquirerent comburerentque: omnem diſciplinam ſacrificandi, præterquam more Romano, abolerent.* Sic quoque de magna Romæ anno vrbis conditæ DLXVI. orta ſeditione, qua tam multi necati et in vincula conjecti ſunt, varia commentatur et cum hac narratione mandatum, conſulibus datum, coniungit *t*): *ne qua bacchanalia Romæ; neue in Italia eſſent*, cuius ſenatusconſulti etiam AVGVSTINVS meminit his verbis *u*): *bacchanalia ſumma celebrantur inſania. Hæc tamen poſtea diſplicuerunt ſenatui ſaniori et ea iuſſit auferri*; alio autem loco *x*): *et tamen*, inquit, *eius dei nomine per immundos dæmones Bacchanalia ſacra; vel potius ſacrilegia inſtituta ſunt, de quorum rabioſa turpitudine poſt tam multos annos ſenatus ſic erubuit, vt in vrbe Roma eſſe, prohiberet.* Addo de hoc Romanorum erga peregrinos ſacros ritus odio ſequens TACITI effatum *y*): *Pomponia Græcina, inſ[illegible]s femina, Plautio, qui ouans ſe de Britanniis retulit, nupta ac ſuperſtitionis externæ rea, mariti iudicio permiſſa.* VALERIVS MAXIMVS *z*) varia de peregrina religione, a Romanis reiecta, nobis memoriæ prodit; SVETONIVS *a*) vero Auguſtum laudat, quod vti veteres receptas religiones ſtudioſe coluerit; ita ceteras contemtui habuerit, adeo, vt nec in peragranda Aegypto paullum a via deflectere ad Apin viſendum voluerit, id quod etiam de Tiberio *b*) tamquam præclarum quid obſeruat eumque celebrat, quod externas contemſerit cerimonias. Et, quis porro neſcit, quam acerbum odium Romanos in Aegyptiorum et Iudæorum ſacra ſpeciatim ceperit? quam in rem luculenta apud

s) *libr.* XXXIX. *cap.* 16.

t) *libr* XXXIX. *cap* 18.

u) *libr.* VI. *de ciu. dei*, *c.* 9. *tom.* VII. *oper.* p. 121.

x) ibid. *libr.* XVIII. *cap.* 13. p. 377.

y) *libr.* XIII. *annal. cap* 32.

z) *libr* I. *cap.* 3. p. 39 ſq. Adde DIONYSIVM *Halicarnaſſenſem ant. Rom. cap.* II. p. 91. Plura de odioſis apud Romanos nouis peregrinisque ſacris teſtimonia collegit CHRIST. KORTHOLTVS *pagan. obtrectat. libr.* I. *cap.* 5. p. 68. ſq.

a) *vit. Aug. cap.* XCIII.

b) *vit. Tiber. cap.* XXXVI.

CICERONEM, TACITVM, SVETONIVM, DIONEM CASSIVM, LVCANVM, IVVENALEM, PERSIVM cet. teſtimonia deprehendimus. Quod de Iudæorum et Aegyptiorum, id et de chriſtianorum ſacris dicendum eſt, quæ, tamquam peregrina, Romani omni conatu abolere ac chriſtianum nomen penitus exſtirpare voluerunt. Hoc antiqua tam chriſtiana; quam profana ingeniorum monimenta abunde confirmant. Sciunt id omnes, et ii etiam, qui vel leuiter fata cœtus ſanctioris, quæ is primis ſubiit temporibus, ſibi cognita reddiderunt.

Quemadmodum autem Romanis peregrina ſacra maxime inuiſa erant; ita inter varia, pontificis maximi officia, quibus perſungebatur, etiam illud haud minimum fuit, quod eum oportuerit non ſolum omnia, quæ ad cultum diuinum pertinent, rite peragendum, explicare atque interpretari; ſed etiam inprimis omni diligentia prouidere, ne patria ſacra eiusmodi peregrinorum numinum cultu turbarentur, ac curare, ne quid religio detrimenti caperet. Numa enim pontifici maximo ſacra omnia exſcripta exſignataque adtribuerat: quibus hoſtiis: quibus diebus: ad quæ templa ſacra fierent atque vnde in eos ſumtus pecunia erogaretur. Cetera quoque omnia publica priuataque ſacra pontificis ſcitis ſubiecit, vt eſſet, quo conſultum plebs veniret, ne quid diuini iuris, negligendo patrios ritus peregrinosque adſciscendo, turbaretur *c*). Id inprimis ex iis patet, quæ de officio pontificum generatim diſſerit DIONYSIVS HALICARNASSENSIS, *d*) ac deinde obſeruat, eos *ἱεροδιδασκάλους, ἱερονόμους, ἱεροφύλακας, ἱεροφάντας, ſacrorum doctores, adminiſtratores, cuſtodes, interpretes* adpellandos eſſe, id quod ſatis oſtendere arbitror, etiam pontificis maximi officium in eo poſitum fuiſſe, vt religionem patriam omni diligentia incorruptam ſeruaret, et peregrinis ſacris ſeſe opponeret. Proinde etiam in antiquis ingeniorum monimentis deprehendimus, pontificem maximum ea, quæ contra ſacrorum ius ac religionem a ſenatu; aut populo decreta fuerant, impediuiſſe *e*) ac, ne patriæ religioni damnum inferretur, libros ſacros inutiles ac

c) vid. LIVIVM *libr.* I. *cap.* 20.

d) *libr.* II. *ant. Rom.* p 133.

e) vid. PLVTARCHVM *vit. Num.* p. 66. et LIVIVM *libr.* IX. *cap.* 46. et *libr.* XXXI. *cap.* 9. SVETONIVM *vit. Vitellii cap.* XI. TACITVM *libr.* II. *hiſt. cap.* 91. CICERONEM *pro dom. cap.* LI. aliosque plures

ac forſitan noxios ſuſtuliſſe, vti hoc præter alios, de quibus iam ſupra dixi, inprimis de Auguſto patet, qui, teſte SVETONIO *f*), *poſtquam pontificatum maximum ſuſcepit, quicquid fatidicorum librorum nullis; vel parum idoneis auctoribus ferebatur, ſupra duo millia contracta vndique concremauit.* Ad ea itidem ſpectat vetus, quod IAC. GVTHERIVS *g*) exhibet, marmor:

PONTIFICI. MAXIM
TRIBVNI. POTESTAT
IMP. XVII. P. P
COS. VII. DESIGN. VIII. CENSORI
CONSERVATORI. CERIMONIARVM
PVBLICARVM

in quo verba: CONSERVATORI CERIMONIARVM ad pontificis maximi officia referenda eſſe, videntur.

Hæc, ceteroquin vulgaria, non ſine ratione in medium adduxi, quoniam iſta quodammodo ad lapidis noſtri illuſtrationem pertinere videntur. Quamuis enim ex antiquis monimentis ſatis cognitum habeamus, Romanis imperatoribus adpellationem et dignitatem pontificis maximi poſt Auguſtum quaſi hereditariam et cum ſummo eorum imperio arcto vinculo ſemper coniunctam omnesque imperatores antiquo æuo, etiam chriſtianos vſque ad Gratianum, ita adpellatos fuiſſe, nulla ſacrorum conſeruatorum; aut emendatorum et patriæ religionis reſtitutæ habita ratione: quamuis item ſatis conſtet, nomina ac titulos imperatorum in inſcriptionibus diuerſa ratione, modo plene: modo breuiter et haud abſolute exhiberi; nihilominus obſeruatu dignum eſt, quod in hoc marmore, in quo principis pagani in cœtum ſanctiorem perſequutio commemoratur, præter CAESARIS AVGVSTI nomen eius pontificatus quoque maximi mentio facta ſit. Sane peropportune hoc loco duo iſta nomina coniunguntur, quatenus ad ea, quæ imperator hic contra chriſtianam religionem ſuſcepit, animum aduertere velimus. Perſequutus enim eſt eos, qui Chriſti ſacris ſeſe addictos profitebantur, non ſolum vt cæſar auguſtus; ſed etiam, vt pontifex maximus. Ipſius enim, vt pagani pontificis maximi, officium fuit, v[illegible]ni modo patriam conſeruaret religionem et per-

f) *vit. eius, cap.* XXXI.
g) de *vet. iur. pontif. libr.* I. *cap.* 12. *tom.* V. *theſ. ant. Rom.* GRAEVII p. 27.

peregrinis ſacris, quæ Romanorum numinum cultui aduerſabantur et ad quorum cenſum etiam chriſtiana doctrina referebatur, ſeſe opponeret, quamquam ipſe vt SENECA *b*) canit: *hoſtis deum hominumque, templis expulit ſuperos ſuis.* Vt cæſar auguſtus auctoritatem et tranquillitatem publicam tuebatur, quam nouis religionibus dirimi ac perturbari, vetus fuit opinio, quum homines ſæpe ſub ſacrorum cauſſa noua moliantur: vt pontifex habebat ius, miniſtros ſacrorum in officio continendi eaque tollendi, quæ ſacris patriis officere videbantur: vt cæſar contra ea auguſtus, cui ſumma poteſtas ſummumque imperium traditum ac commiſſum fuerat, poterat externam quoque vim adhibere ac ſumma cum violentia in cœtum ſanctiorem ſæuire.

Omnia, quæ iam enarraui, ad nomen imperatoris, cui marmor hoc conſecratum eſt, ſpectant. Quæ porro in lapide ſequuntur, ea in ſe continent, quorum cauſſa tropæum tyranno conſtitutum fuit. Satis notum eſt, in eiusmodi monimentis, in principum et aliorum, de re publica optime meritorum, honorem poſitis, res præclare geſtas breuiter commemorari, ob quas illa a populo, collegiis, magiſtratibus, aut aliis ex priuatorum ſorte poſita ſunt. Hanc in rem multas huius generis formulas, exempli cauſſa: OB CIVES SERVATOS *i*): OB AMPLIFICATAM TOTO ORBE REMPVBLICAM *k*): OB DETECTA NEFARIA CONSILIA. *l*) OB IMPERIVM POPVLI ROMANI PROPAGATVM *m*): OB INSTAVRATOS VRBI AETERNAE MVROS *n*): SVBLATO HOSTE PERNICIOSISSIMO POP. ROMANI *o*): QVOD PRIVILEGIA AMPLIAVERIT *p*) et alios ſtili huius lapidarii proprios loquendi modos in antiquis marmoribus deprehendimus. Idem etiam in noſtro obſeruari poteſt. Cauſſa, cur id Neroni poſitum, duplex fuiſſe, dicitur: altera: OB PROVINCIAM LATRONIBVS PVRGATAM: altera: OB PROVINCIAM HIS, QVI NOVAM GENERI HVMANO SVPERSTITIONEM INCVLCABANT, PVRGATAM. Multa hic memoratu digna

b) *octan. act.* I. v. 240. p. 760. ed. SCHROEDERI.

i) vid. GRVTERVM, p. MLXVII. *inſcr.* 8.

k) p. C. *inſcr.* 6.

l) p. CXVII. *inſcr.* 3.

m) p. CCLXV. *inſcr.* 1.

n) p. CLXV. *inſcr.* 1 plura huius generis exempla [illegible]pud REINESIVM *claſſ.* I. *inſcr.* [illegible] 188. *cl.* III. *inſcr.* 42. 87. *cl.* VI. *inſcr.* 3. 13. 32. 39. 67. 84. 122.

o) p. CXIII. *inſcr.* 2.

p) p. CCLXVI. *num.* 7.

digna occurrunt, quæ omnia rite ac pro virium ratione perſequar.

Per ordinem prouinciæ nomen ex loco, vbi ſaxum poſitum atque inuentum fuit, intelligi atque inueſtigari poteſt; proinde vero ſine dubio de Luſitania prouincia in lapide noſtro ſermo eſt, quum iſti Hiſpaniæ regioni, vt iam ſupra indicaui, monimentum hoc omnium conſenſu vindicatur. Solebat plurimam partem nomen prouinciæ haud adſcribi, quando incolæ huius, vel illius tractus eiusmodi marmora ponebant in ea ipſa regione, quam inhabitabant, et de qua in ipſo lapide ſermo erat. Oſtendunt id multa exempla, vbi, vt in noſtra inſcriptione, nomen prouinciæ non additum eſt. Ita, vt ex multis pauca ſolum breuitatis cauſſa commemorem, in Hiſpania Tarraconenſi boues quinque marmorei, ſinguli cum inſcriptionibus inuenti ſunt, in quarum quarta hæc legimus verba: *q*) L. PORCIO. OB. PROV. OPT. ADMINISTRATAM, et in alio lapide *r*): M. FABIO M. F. GAL. PAVLLINO -- ILERDENSES. CIVI. OPTIMO. LOCO. A. PROVINCIA. IMPETRATO. POSTVERVNT, id quod et alia teſtimonia confirmant. Idem fiebat, quando monimentum in eo ipſo loco collocabatur, cuius cauſſa illud poſitum fuerat. Ita Ferentini in muro arcis antiquisſimæ hæc leguntur verba: *ſ*) A. HIRTIVS A. F. M. LOLLIVS. C. F. CES. FVNDAMENTA. MVROSQVE. E. SOLO. FACIVNDA. COERAVER. et Capuæ in Campania in ponte Vulturni fluminis: *t*) IMP. CAES. cet. VIAM. INVNDATIONE. AQVAE. INTERRVPTAM. RESTITVIT: itemque: *u*) IMP. CAES. P. LICINIO. CORNEL. VALERIANO cet. VIA. ET. PONTES. VETVSTA. CONLAPSA. RESTITVTA, cum quo marmore aliud coniungendum eſt, vbi hæc legimus verba *x*): GALLIENVS. IMP. CAES. AVG. VRBE AEDIFICIIS RESTAVRATA cet. HOC ITER VARIE PER PROVINC. INTERRVPT. REFICI CVRAVIT; alii autem ſaxo hæc inciſa ſunt verba *y*): L. OCTAVIVS

q) vid. GRVTERVM, p. CCXXV. *inſcr.* 2.

r) conf. eumdem p. CCCCVII. *inſcr.* 6. inſcriptio hæc quoque legitur in *inſcriptionibus Tarraconenſibus ex hiſtoria Hiſpanica Ludouici Ponti doctoris* additis *tom.* I. *Hiſpan. illuſtrat.* p. 1158.

ſ) p. CLXV. 3.

t) p. CLI. *inſcr.* 4.

u) vid. GRVTERVM p. CLVIII. 8.

x) ibid. *inſcr.* 9.

y) apud IOSEPH ROCC. VVLPIVM *vet. Lat. profan. et ſacr. tom.* X. *part.* I. p. 222.

VIVS L. F. VITVLVS C. RVSTIVS. C. F. FLAVOS IIII. VIR. D. S. S. VIAM INTEGENDAM CVRAVER. quo ſignificatur, L. Octauium Vitulum et C. Ruſtium Flauum, curatores viarum publicarum; vel ſpeciatim viæ Valeriæ; aut Tiburtinæ de ſenatus, aut Tiburtini; aut Romani ſententia viam Valeriam integendam curaſſe. Nec neceſſe fuit, nomen prouinciæ, loci, viæ, vrbis, cet. addere, quum omnes id ex ſitu lapidis diiudicare ac facile coniicere poſſent, de ea prouincia in monumento eſſe ſermonem, in qua iſtud conſtitutum fuerat. Pari modo Romani in priſcis lapidibus ſimpliciter de republica loquebantur, quum omnes ſcirent, vocem hanc, abſolute poſitam, Romanam inferre rempublicam, ac neminem de alia prorſus cogitaturum eſſe, ſi in eiusmodi publicis monumentis exempli cauſſa: *de egregiis*: *de plurimis in rempublicam meritis: de republica conſeruata: optimis legibus et ſanctisſimis inſtitutis reformata: bello ciuili turbata* cet. legerit. Aliter res ſeſe habebat in titulis præſidum ac proconſulum; ſed plurimam tantum partem, et quando res, in inſcriptionibus commemoratæ, ita comparatæ fuerunt, vt ſine addito nomine ab aliis rebus huius generis diſtingui haud poſſent. Proinde pro ſitu ac loco marmorum nomen loci, prouinciæ, templi, aquarum, fluuiorum, pontium cet. addi ſolebat, id quod ex ſexcentis conſtat ſaxis litteratis. Hac quum ita ſint, facile patet, quam ob cauſſam prouinciæ nomen in lapide noſtro expresſum haud fuerit, quoniam videlicet iſte in Luſitania factus ac poſitus erat, eaque commemorabat, quæ ad ipſam, vbi lapis erat, prouinciam ſpectabant.

Recte quoque in lapide noſtro Luſitania *prouincia* adpellatur. Eam enim ſingularem in Hiſpania exſtitiſſe prouinciam, patet non ſolum ex his TACITI z) verbis: *deiicitur familiaritate ſueta, poſt congreſſu et comitatu Otho et poſtremo, ne in vrbe æmulatus ageret, prouinciæ Luſitaniæ præficitur*, itemque a): *ſuſpectum in eadem Poppæa in prouinciam Luſitaniam ſpecie legationis ſepoſuit:* et ex hoc SVETONIS effato: *diducto matrimonio ſepoſitus eſt per cauſſam legationis in Luſitaniam*, et paullo poſt: *prouinciam adminiſtrauit quæſtorius per decem annos.* Sed etiam ex lapide antiquo, quem GRVTERVS b) nobis ita exhibet:

SOLI

z) *libr.* XIII. *annal. cap.* 46. §. 5.

a) *libr.* I. *hiſt. cap.* 13. §. 5.

b) p. XXXI. *inſcr.* 13.

Digitized by Google

SOLI. ET. LVNAE
OEST. ACIDIVS
PERENNIS
LEG. AVG
PROPR. PROV
LVSITANIAE

ad quem duo alia apud eumdem marmora adiungenda ſunt, alterum: *c*)

LABERIAE. L. F
GALLAE. FLA
MINICIAE. MVNIC
EBORENSIS. FLA
MINICAE. PROVIN
CIAE LVSITANIAE cet.

alterum vero: *d*) C. OPPIO cet. LEG. PR. PR. PROVINC. LVSITANIAE. Idem etiam ex his PLINII *e*) verbis haud obſcure colligitur: *Tarraconenſis a Bætica et Luſitania diſtinguitur*, vbi nouam ab Auguſto factam prouinciarum diſpoſitionem tangit, ſecundum quam Hiſpania citerior *Tarraconenſis* accepit nomen; vlterior vero in prouincias Bæticam et Luſitaniam, quam Anas amnis in meridie, Durius in ſeptentrione terminabat, diuiſa eſt, ita, vt tres in Hiſpania conſtituerentur prouinciæ *f*) ac Hiſpania vlterior earum duas in ſe complecteretur, Luſitaniam et Bæticam: hæc populi: illa Cæſaris prouincia eſſet, vt ex DIONE CASSIO, *g*) POMPONIO MELA *h*) et SOLINO *i*) diſcimus, qui diſerte trium in Hiſpania prouinciarum

I

c) p. CCCXXIII. *inſcr*. 7. adde REINESIVM *claſſ*. II. *inſcr*. 93. Eamdem inſcriptionem exhibet quoque præter PANVINIVM *comm. in libr*. II. *faſtor. ſub ann*. V. C. 859. GRVTERVS, p CLXII. *inſcr*. 3. et ADOLPH. OCCO *inſcr. Hiſpan* p. XXIV. *inſcr* 6. ſed paullo perfectiorem; mutato autem verſuum ordine, vt ſæpe fit, vbi plures vnum deſcripſerunt marmor, IOANNES VASAEVS, *chron. ad ann. Chriſti* CVI. *tom*. I. *Hiſp. illuſtrat*. p. 640. qui obſeruat, inueniri monumentum hoc in oppidi Alcantara ponte, a Traiano ſuper Tagum exſtructo, opere ſuperbo et imperatoria maieſtate digno. Eamdem inſcriptionem ſuppeditant quoque PETRVS APPIANVS et BARTHOL. AMANTIVS *inſcriptionib* p. II. ſed corrupte, quoad nomina municipiorum.

d) p. CCCCXLVI. *inſcr*. 4.

e) *libr*. III. *hiſt. nat cap*. 1.

f) adde CL. SALMASIVM *exercit. Plinianis*, p. 195.

g) *libr*. LIII. p. 503.

h) *libr*. II. *cap*. 6.

i) *polyhiſt. cap*. XXIII.

Digitized by Google

rum mentionem facit. Proinde Luſitania in noſtro lapide iure meritoque prouinciæ obtinet nomen, id quod contra STEPHANVM BYZANTIVM *k*) obſeruandum eſt, qui Luſitaniam non ſingularem prouinciam; ſed partem Bæticæ prouinciæ fuiſſe, ſcribit, his verbis: *Λυσιτανία μέρος τῆς Βαιτικῆς. Μαρκιανὸς ἐν περίπλῳ αὐτῆς*, *Luſitania*, *pars Bæticæ*, *Marcianus in eius periplo.* Stephanus aut Marciani verba haud rite intellexit; aut, quod LVCAE HOLSTENIO *l*) magis placet, mendum verbis eius ineſt, ita vt non τῆς Βαιτικῆς, ſed τῆς Ἰβηρίας ſcripſerit. MARCIANVS enim in *Luſitaniæ periplo* non dicit, Luſitaniam partem Bæticæ fuiſſe; ſed eam terminari Bætica a meridie. En eius verba: *Ἡ Λουσιτανία τῶν Ἱσπανιῶν περιορίζεται ἀπὸ μεσημβρίας τῇ προειρημένῃ Βαιτικῇ καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς θαλάσσῃ*, *Luſitania Hiſpaniarum terminatur a meridie prædicta Bætica et mari noſtro.* Error hic geographicus optime ex antiquis inſcriptionibus refelli poteſt. In fragmentis *faſtorum conſularium*, quos vtinam benignior fortuna poſteritati integros reſeruaſſet, hæc legimus verba: L. CORNELIVS L. F. L. N. DOLABELL. A. DCLV. EX HISPANIA VLTERIOR. DE LVSITAN. V. K. cet. ex quibus luculenter patet, Luſitaniam non Bæticæ; ſed Hiſpaniæ vlterioris partem fuiſſe. Clarius id ex hoc marmore conſtat: *m*) P. MAGONIO. Q. F. QVIR. RVFO. MAGONIANO. TRIB. MIL. III. PROC. AVG. XX. ET. TR. PER. HISP. BAET. ET. LVSITAN. vbi diſerte Hiſpaniæ, nimirum vlteriori, duæ partes adſignantur, Bætica et Luſitania, quod non fieri potuiſſet, vbi Luſitania pars Bæticæ fuiſſet. Idem quoque ex ſupra iam adducto GRVTERI lapide *n*) manifeſte probari poteſt, in quo diſerte prouincia BAETICA; ſiue, vt ibi ſcribitur: BAETHICA a prouincia LVSITANIA diſtinguitur.

Hæc prouincia Luſitania a latronibus purgata in noſtro lapide dicitur, qua de re itidem varia monenda ſunt. Antiquo æuo *latronis* vox de militibus conductis vſurpata eſt, qui ita

k) *de vrbib.* p. 427.

l) *not et caſtig. in Holſten.* p. 191. Adde, quæ THOM. DE PINEDO ad memoratum STEPHANI locum de Luſitania memorat, cum quo CHRIST. CELLARIVS conferendus eſt *not. orb. antiqu. libr.* II. *cap.* I. p. 66.

m) p. CCCCXXXIV. *inſcr.* 3.

n) p. CCCCXLVI. *inſcr.* 4.

ita vel a Græco λατρέυειν, *inſeruire;* vel a mercede, quæ græce λάτρον, dicta eſt, vel a latere domini, tamquam ſatellites et corporis cuſtodes, *latrones* adpellabantur. *o)* Ita PLAVTVS *p)* canit:

videtur tempus eſſe, vt eamus ad forum,
vt in tabellis, quos conſignaui hic heri
LATRONES, *ibus dinumerem ſtipendium.*
Nam rex Seleucus me opere orauit maxumo
vt ſibi LATRONES *cogerem et conſcriberem,*

et alio loco *q)* vocabulum *latrocinari* pro *militare* vſurpat:

ſed hæc LATROCINANTVR, *quæ ego dixi, omnia,*

itemque: *r)*

ibit iſtac aliquo in maximam malam crucem
LATROCINATVM, *aut in Aſiam; aut in Ciliciam,*

id quod TERENTIVS *s)* optime ita explicat:

in Aſiam ad regem MILITATVM *abiit, Chreme.*

Taceo de VARRONIS, FESTI, P. VICTORIS, SERVII aliorumque teſtimoniis a THOM. REINESIO, *t)* FRID. TAVBMANNO, *u)* IAN. DOVZA, *x)* SAM. PITISCO *y)* IO. FRID. GRONOVIO *z)* aliisque excitatis, ex quibus abunde ea, quæ dixi, comprobari poſſunt. Poſtea, quum non ſolum barbari reges eiusmodi conductos homines ad id adhiberent, vt aliorum bona diriperent ac ſibi opes colligerent; ſed etiam milites ipſi, de bello reduces, ex cæde *a)* ac rapinis viuerent: ciuitates agrosque vaſtarent atque ex eorum, qui itineribus ſeſe dabant, opibus prædas ſæpe opulentisſimas facerent, factum eſt, vt perinde ac vox hoſtis, quæ antiquo æuo nihil; niſi extraneum ſignificabat, *b)* *latrones* dicerentur, qui in aliorum bona per vim in-

o) vid. GER. IO. VOSSIVM *etym.* voc. *latro*, p. 327. et TIRAQVELLVM *not. ad Alex. ab Alex.* p. 713.

p) *mil. glorios. act.* I. *ſcen.* 1. v. 74.

q) *poenul. act.* III. *ſcen.* 3. v. 91.

r) *trin act.* II. *ſcen.* 4. v. 198. vid. inprimis NONIVM MARCELLVM apud GOTHOFREDVM *auctor. lat. lingu.* p. 560.

s) *heaut. act.* I. *ſcen.* I. v. 65.

t) *libr.* II. *var. lect. cap.* 7. p. 172.

u) *not. ad Plaut.* p. 789.

x) *libr.* I. *cent. ſiue Plautin. explanat. cap.* 24. p. 175. et *libr.* IV. *cap.* 4. p. 434.

y) *lex. ant. Rom. tom.* II. p. 394.

z) *lectionib. Plautin.* p. 285.

a) vid. LACTANTIVM de *mortib. perſequut. cap* XXXVII. et SALVIANVM *libr.* VIII. *de gubernat. dei*, p. 168.

b) vid. CICERONEM *de offic. libr.* I. *cap.* 12.

uadebant. CICERO: *c*) *erat ei viuendum latronum ritu, vt tantum haberet, quantum rapere potuiſſet.* MARTIALIS *d*) canit:

quid ſi me tonſor, cum ſtricta nouacula ſupra eſt
tunc libertatem diuitiasque roget?
promittam: nec enim rogat illo tempore tonſor,
latro rogat

ISIDORVS *e*) *latro*, inquit, *inſeſſor eſt viarum, a latendo dictus; melius autem latro eſt, quaſi latero, qui a latere inſidiatur viæ;* FESTVS *f*) autem: *latrones eos antiqui dicebant, qui conducti militabant; at nunc viarum obſeſſores dicuntur, quod a latere adoriuntur; vel quod latenter inſidiantur.* Poſſem, præter hæc adducta teſtimonia, ad alia effata, nominatim SYMMACHI, IVVENALIS, OPPIANI, CYPRIANI, SALVIANI *g*), qui varia ad hanc rem ſpectantia commemorarunt, prouocare; ſed ſufficiant hæc, ex quibus abunde patet, ſermonem in noſtro marmore eſſe de iis, qui prouinciam Luſitaniam ac forſitam eius quoque fines vexarunt ac populati ſunt.

Sæpe eiusmodi latrones non ſolum priuatorum bona diripiebant: peregrinantes obuios, ſpe prædæ, interficiebant *h*) atque in oppida et pagos impetum faciebant; ſed etiam contra principes ac ſummum magiſtratum noua moliebantur. Immo multi eamdem ob cauſſam latrociniis ſeſe dabant, vt, quum a republica deficerent, omnia turbando, occaſionem nanciſcerentur, praua ſua conſilia exſequendi. Ad ſortis huius latrones inprimis ſpectabant illi, qui per totum fere Neronianum imperium in Iudæa erant, et, vt IOSEPHVS *i*) teſtatur, populum ad defectionem a Romano imperio incitabant, ita, vt fere nunquam penitus exſtingui ac ſupprimi potuerint. Inprimis Luſitani, de quorum latrociniis in lapide noſtro ſermo eſt, principem ſibi hic vindicant locum, vti luculenter hoc ex iis, quæ APPIANVS ſuo de bellis Hiſpanicis libro paſſim me-

c) *orat. Philipp. II. cap* 25.
d) *libr. II. epigr.* 59.
e) apud DION. GOTHOFREDVM *auctor. lat. lingu.* p. 1079.
f) apud eumdem, p. 304.
g) *libr. VII. de gubernat.* p. 150. adde IO. WEITZII *notas* p. 220.
h) vid. GRVTERVM p. CCCCXCV. *inſcr.* 7.
i) *libr. XV. ant. iud. cap.* 22. et *libr. XX. cap.* 6. *ſq. libr. II. de bell. iud. cap.* 12. et EVSEBIVM *libr. II. hiſt. eccleſ. cap* 21. adde SAM. BASNAGIVM *annal. politico-eccleſ. tom. I.* p. 671. 676. 719. 726. 748.

memorat et præſertim ex bello Viriatino, a Viriato, latronum duce, per multos annos geſto, abunde conſtat. Proinde etiam *latronis* vox nonnunquam ita vſurpatur, vt eos ſignificet, qui ſeditiones excitant ac, factionibus dediti, arma ſumunt et ab imperio deficiunt. Teſtantur id hæc Alexandri apud CVRTIVM *k*) ad Hermolaum, eiusmodi factionis caput, verba: *confeſſum enim vltimum facinus; tamen vt nos quoque, non ſolum ipſe, audiretis, expreſſi, non imprudens, quum permiſiſſem huic* LATRONI *dicere, vſurum eum rabie, qua compulſus eſt, vt me, quem parentis loco colere debet, vellet occidere*, et paullo poſt *l*): *nam tuum Calliſthenem, cui vni vir videris, quia* LATRO *es, ſcio, cur produci velis.* Atque hoc modo Lepidus quoque apud SALLVSTIVM *m*) *latro* vocatur et FLORVS *n*) dicit: *magis latrocinia; quam bella faciebant.*

Horum latronum ſæpe magnus exſtitit numerus; ita vt is haud raro multa millia complecteretur, id quod ex iis, quæ CVRTIVS *o*): quæ de Iudæa IOSEPHVS *p*) et de Luſitanis paſſim APPIANVS commemorat, abunde liquet. Habebant quoque eiusmodi perditisſimi ac pernicioſi homines ſuos duces, qui per eminentiam *famoſi latrones* dicti ſunt *q*), quemadmodum Viriatus Luſitanus apud CICERONEM, *r*) APPIANVM *ſ*) et EVTROPIVM *t*): Corocata Hiſpanus apud DIONEM CASSIVM *u*) Tacfarinas Afer apud TACITVM *x*) fuerunt. Ita quoque OROSIVS *y*) Aeliani et Amandi, VOPISCVS *z*) Palfurii, GORDIANVS *a*) Barſatoræ et ſcriptor ſacer MATTHAEVS *b*) Barrabæ mentionem faciunt, ne dicam de aliis, vti de Apuleio pro-

 ſcri-

k) *libr. VIII. cap.* 8. [illegible].
l) *ibid.* §. 19.
m) *libr. I. hiſtor. cap.* 3. §. 4. p. 425.
n) *libr. II. cap.* 3. §. 4.
o) *libr.* VII. *cap.* 6. §. 2. p. 523. ed. SNAKENBVRGII.
p) *libr.* XX. *ant. iudaic. cap.* 6. p. 947. ed. HAVERCAMPI.
q) vid. IAC. GOTHOFREDVM *diſſ. de famoſis latronibus inueſtigandis*, p. 590. ei. *operum iuridic. minorum*, ed. CHRIST. HENR. TROTZII.
r) *libr.* II. *de offic. cap.* 11. p. 224. ed. GRAEVII.
ſ) *de bello Hiſpan.* p. 496. ed. TOLLII.
t) *libr.* IV. *cap.* 16. §. 3. p. 181. ed. HAVERCAMPI.
u) *libr.* LVI. p. 598.
x) *libr.* II. *annal cap.* 52. p. 57. ed. Paris. fol.
y) *libr.* VII. *cap.* 25. p. 525. ed. HAVERCAMPI.
z) *vir Probi, cap.* XVI. *tom.* II. *ſcript. hiſt. Aug.* p. 666.
a) *epiſtol. ad Auxium leg.* 13. *cod. de fideiuſſor.*
b) *cap.* XXVII. v. 16. Adde EVERH. OTTONEM de *tutela viar. publ.* p. 563.

ſcripto, Sexto Pompeio, Spartaco, Claudio, Bula *c*) ceterisque. Quid quod ſæpe totæ gentes ex latrociniis viuebant: iis ſeſe dabant, finitimasque regiones populabantur? id quod de Germanis CAESAR: *d*) de Iſauris STRABO: *e*) de Luſitanis, quorum in noſtra inſcriptione mentio fit, DIO CASSIVS *f*) et memoratus STRABO: *g*) de Cattis TACITVS: *h*) de Mardis CVRTIVS *i*) confirmant, ita vt nemo ſine vitæ periculo per eiusmodi turbatas regiones iter facere poſſet, ac omnibus neceſſitas impoſita eſſet, armis ſeſe contra latronum impetus inſtruendi. *k*) Vti vero per id omni fere tempore optime de ſalute publica mereri videbantur, qui *ſæuisſimorum*, vti in marmore apud GRVTERVM *l*) vocantur, latronum receptacula diſturbare, eos compeſcere ac ciues ab eorum incurſionibus tutos præſtare ſtudebant; ita inprimis Romani laudem hanc ſibi iure meritoque quoad vrbem ac prouincias vindicant. Tenebantur latrones iudicio publico legis Corneliæ: vndiquaque conquirebantur *m*) et maximis pœnis et ſuppliciis prehenſi adficiebantur. *n*) Multa id confirmant veterum ſcriptorum teſtimonia, quorum vnicum ex LIVIO *o*) breuitatis cauſſa hic adducere ſufficiat: *ne prorſus imbellem agerent annum*

c) vid. IAC. GOTHOFREDVM *loc. memorato*.

d) *de bell. Gall. libr. XVII. cap.* 23.

e) *libr.* XII. *geograph.* p. 853. ed. ALMELOVEENII.

f) *libr.* XXXVII. *hiſt.* p. 53.

g) *libr.* III. *geogr. tom.* I. p. 231.

h) *libr.* XII. *annal. cap.* 27. §. 2.

i) *libr.* VI. *cap.* 5. §. 11. p. 417.

k) vide præter alios diuinum ſcriptorem LVCAM *cap.* XXII, 36. vbi ſeruator legatis ſuis triſtia futura fata ita prædicit, vt ea præcipere videatur, quæ per ordinem alii faciunt, qui inſidias latronum et vexationes hoſtium timent; conf. *Ierem.* IX, 17. X, 17. *Amos* V, 16.

l) p. CIX. *inſcript.* 3.

m) ad ea ſpectant, quæ *leg.* 13. *cod. de fideiuſſorib.* vbi de Lyſania, Barſaioram latronem inuenturum ſe, ſpondente, ſermo eſt. Sæpe publice præmia iis promittebantur, qui latrones inueſtigaturi et magiſtratui tradituri eſſent. conf. GOTHOFREDVS *loc. memorat.* p. 594.

n) vid. EVER. OTTONEM *de tutela viar. public. part.* III. *cap.* 9. p. 544. ſeq. et IVST. LIPSIVM *de cruce cap.* XIII. *tom.* III. *oper.* p. 1172. vbi SENECAE, PETRONII, APVLEII et CALLISTRATI effata memorat. Latrones crucis ſupplicio adfectos eſſe, docent etiam oracula diuina, *Matth.* XXVII, 38. *Marc.* XV, 27. Obiiciebantur quoque beſtiis; aut comburebantur. Vide TERTVLLIANVM *de ſpectac. cap.* XXI. AVGVSTINVM *de liber. arbitr. cap.* IX. et SALVIANVM *de gubernat. dei libr.* VII. p. 145. Adde PETR. FABRVM *libr.* II. *ſemeſtr.* p. 25.

o) *libr.* X. *cap.* I. p. 188. ed. CLERICI adde APVLEIVM *libr.* VII. *metam.* p. 112. ed. Plantin.

Digitized by Google

num, parua expeditio in Vmbria facta eſt, quod nuntiabatur, ex ſpelunca quadam excurſiones armatorum in agros fieri. In eam ſpeluncam penetratum cum ſignis eſt et ex eo loco obſcuro multa vulnera accepta maximeque lapidum ictu, donec altero ſpecus eius ore, nam peruius erat, inuento, vtræque fauces congeſtis lignis accenſæ: ita intus fumo ac vapore ad duo millia armatorum, ruentia nouiſſime in ipſas flammas, dum euadere tendunt, abſumta. Quod inſtitutum vt eo melius Romani perficerent latronesque exſtirparent, per ſingulas prouincias cohortes contra latronum incurſiones collocarunt. TERTVLLIANVS *p*) *latronibus*, inquit, *veſtigandis per vniuerſas prouincias militaris ſtatio ſortitur.* Eiusmodi ſtationes *agrariarum ſtationum* genus fuiſſe, videntur, quarum AMMIANVS MARCELLINVS *q*) meminit, ac refert, eas in caſtellis; aut aggeribus publicis conſtitutas fuiſſe, vt partim commeatus tuto aduehérentur; nec diriperentur: partim vt excurſiones repellerentur. *r*) Militum ſtationariorum, qui latrones compeſcebant, et quos APVLEIVS *s*) *militares* vocat *vexillationes*, in hac lege *t*) mentio facta eſt: *ſi quis ſe iniuriam ab aliquo paſſum putauerit, non ad ſtationarios decurrat; ſed præſidalem adeat poteſtatem.* Origo eorum ad Auguſtum merito refertur, qui, teſte STRABONE, *u*) προσέθηκε τῇ καταλύσει τῶν λῃςῶν τὴν κατασκευὴν τῶν ὁδῶν, *latronum excidio viarum ſtructuram adiecit*, et, quod SVETONIVS *x*) refert, *vt graſſatores*

p) *apologet. cap.* V. p. 26. ed. HAVERCAMPI.

q) *libr.* XIV. *cap.* 3. p. 15.

r) vid. VALESIVM *not. ad Ammian. Marcellin. loc. excit.* p. 15. IVST. LIPSIVM *tom.* III. *oper.* p. 293. PETR. BVRMANNVM *de vectigal. pop. Rom. cap.* IX. p. 145. et IAC. GOTHOFREDVM ad *leg.* I. *cod. de compenſat.* Adde IAC. CVIACIVM *libr.* XIX. *obſ.* II. SAM. PITISCVM *not. ad Sueton.* p. 230. et IO. CASP. HAGENBVCHIVM *teſſarakoſtolog Turic.* p. 526.

s) *libr.* VII. *metamorph.* p. 112. Conf. PETR. COLVIVM *not. in Apuleium* p. 84. ed. Plantin.

t) *libr.* IX. *tit.* 2. *leg.* 8.

u) *libr.* IV. *geograph.* p. 141.

x) *vit. Aug. cap.* XXXII. Adde LAEVIN. TORRENTIVM et ISAAC. CASAVBONVM *not. ad Sueton. vit. Aug. cap.* XXXIII. Graſſatores, qui cum impetu nocturno tempore occurrentes inuadunt, et prædas faciunt, *proximi cum latronibus habentur* apud CALLISTRATVM *leg* XXVIII. §. 10 *digeſt. de pœn.* eorumque haud raro mentio fit, nominatim apud CICERONEM *de fat. cap.* XV. GELLIVM *libr.* XX. *noct. Attic. cap* I. SVETONIVM *vit. Cæſ cap.* LXXII. vbi cum ſicariis coniunguntur: *vit. Neron. cap* XVI. *vit. Othon. cap.* II. TERTVLLIANVM *apologet. cap* XXXIII. p. 336. IVVENALEM *ſat.* III. v. 278. 350. Adde PETR. BVRMANNVM *not. ad Petron.* p. 52. et 406. et EVER.

res inhiberet, ſtationes per opportuna loca locauit, quamuis iam ante ipſum, Sulla, teſte APPIANO *y*), idem fere feciſſe, ac, quum militares colonias deduceret, etiam milites opportunis locis, qui Italiam tuerentur et in poteſtate continerent, diſpoſuiſſe videatur. Ad Auguſtum quod ſpectat, recte de eo obſeruat PETR. BVRMANNVS, *z*) præcipuam cauſſam, quæ Auguſtum mouerit, duplicem fuiſſe: alteram, vt ſecuritati ſuæ, de qua dubitabat, conſuleret ac noua contra ſuam dominationem conſilia exploraret: alteram, vt crebras per Italiam cædes ac latrocinia auerteret, ac tranquillitatem publicam tueretur. Tiberius ſtationes has, quæ per prouincias latronum vim infringerent, numero auxit ac, vt SVETONIVS *a*) memorat, *ſolito frequentiores diſpoſuit.* Ita quoque de Antonino pio compertum habemus, *b*) eum irenarchis negotium dediſſe, vt prehenſos latrones *de locis et receptatoribus interrogent et interrogationes litteris incluſas ad cognitionem magiſtratuum mittant.* Inter Aeliam et Hierichum in loco ob latrocinia infami eiusmodi ſtationem poſitam fuiſſe, ex EVSEBIO docet IAC. CVIACIVS *c*) ad quem SIGEB. HAVERCAMPVS *d*) adiungendus eſt, qui APVLEII locum adfert, et ex eo obſeruat, totam quandam latronum factionem hac ratione militarium vexillationum indagatu confectam ac conciſam fuiſſe. Quando in nonnullis Diocletiani nummis eius PROVIDENTIA celebratur, ANSELMVS BANDVRVS *e*) non ſine probabilitatis ſpecie eius ſingularem curam deſignari, cenſet, qua in vltimis imperii finibus caſtra et ſtationes ad latrones conquirendos et coercendos eorum impetus, apte diſpoſuit. In inſcriptionibus itidem harum ſtationum mentio facta eſt, vti in illa, quam IO. BAPT. DONIVS; *f*) ex DONIO vero PETR. BVRMANNVS *g*) LVD. AN-

OTTONEM *de tutel. viar. publicar. pars* III. *cap* 9. p 534.

y) *libr*. I. *de bell. ciuil.* p. 683. ed. TOLLII.

z) de *vectigal. pop. Rom. cap.* IX. p. 145.

a) *vit. Tiberii*, *cap.* XXXVII.

b) vid. IAC. GVTHERIVM *offic. dom. Aug. libr.* I. *cap.* 33. p. 197.

c) *libr.* XIX. *obſeruat. cap.* 11.

d) *not. ad Tertulliani apologet. cap.* II. p. 26.

e) *numiſmat. imperator. tom.* II. p. 11.

f) p. XLVIII. *inſcr.* 136.

g) *libr. excit.* p. 146.

ANTONIVS MVRATORIVS *b*) et IO. CASP. HAGENBVCHIVS *i*); pridem vero IAC. SPONIVS *k*) exhibent:

LARIBVS. SACR
C. IVNIVS. IVSTVS
MIL. COH. VI. PRAET
STATION. TIBVR
L. D. D. D

Præfectos horum ſtationariorum militum *irenarchas l*) dictos fuiſſe, IVL. CAES. BVLENGERVS, *m*) IO. MASSONVS *n*) et ex hoc PETR. BVRMANNVS *o*) obſeruant, qui et recte cum aliis doctis legum interpretibus verba in *digeſtis: p*) *qui ad compeſcendos malos homines mittuntur*, de latronibus *q*) interpretantur. Nec ſolum in prouinciis; ſed etiam in ipſa vrbe eiusmodi ſtationarii milites fuiſſe, videntur, quum ibi pariter ac in agris huius vrbis ac viis publicis latronum haud pauci ſæpe commorarentur, id quod non ſolum ex APPIANO; *r*) ſed etiam ex IVVENALI *s*) ſatis diſcimus. Ac de his, in vrbe ad latronum repellendam vim collocatis, militibus ſtationariis

K ver-

b) *inſcript.* p LXXXV.

i) *libro* ante *laudato* p. 531.

k) *miſcellan. erudit. antiquit.* p. 114. *num.* 14. ſtationum harum commemoratio quoque fit apud PLINIVM *libr.* X. *epiſt.* 16.

l) vid. *leg. vnic. cod. de irenarch.* In hac inſcriptione apud MVRATORIVM p. CLXVII. *inſcr.* 4. *praefecti arcendis latronibus* vocantur:

C. LVCCONI. CO.....
TETRICI. PRAEFECT
ARCEND. LATRO
PRAEFECT. PRO. II VIR
II VIR. BIS. FLAMINI
AVGVST

Quare MVRATORIVS ad hoc marmor obſeruauerit, officium hoc perquam rarum fuiſſe, non video. Hoc enim non tam de officio; quam de eius adpellatione dicendum eſſe, videtur. De ipſis irenarchis vide GVID. PANCIROLLVM *de magiſtrat. municipal. cap.* XVIII IAC. GOTHOFREDVM *diſſ. de famoſis latronibus inueſtigand* p. 593. ei *operum iuridic. minorum.* ed. TROTZII: SERTORIVM VRSATVM *de not. Rom. tom.* XI. *theſ. ant. Rom.* GRAEVII, p. 669. et præ ceteris virum cel. CHRIST. GOTTL. SCHWARZIVM *diſſ. de irenarchis*, Altorf. MDCCXLIV.

m) de *imper. libr.* VII. *cap.* 22.

n) *vit. Ariſtid.* ad an. V.C. DCCCCXXII. §. 13.

o) *loc. memorat.* p. 146. Adde EVER. OTTONEM *de tutela viar. publicar.* p. 540.

p) *leg.* XXXV. §. 7. *digeſt. ex quib. cauſſ. maior.*

q) *leg.* III. *digeſt. de offic. præſid.*

r) *libr.* II. *de bell. ciuil.* p. 727. ed. TOLLII. Adde ISAAC. CASAVBONVM *not. ad Sueton* p. 170. ed. GRAEVII.

s) *ſat.* III. v. 305.

Digitized by Google

verba in fiſtula quadam, a PHILIPP. A TVRRE *t*) exhibita: STATIO. VRBANA. AVG. N. explicanda eſſe, cum Burmanno ſtatuo, qui merito PHILIPPVM A TVRRE refellit, quod inſcriptionem hanc de officina, vbi tubi illi conflati fuerint, interpretatus eſt, quamuis ipſe concedat, ex his verbis, ita ſimpliciter poſitis, nihil certi effici poſſe. Luculentius hoc adfirmare videtur lapis, *u*) Romæ apud arcum imperatoris L. Septimii Veri effosſus, in quo hæc legimus verba: GENIO. EXERCITVS. QVI. EXTINGVENDIS. SAEVISSIMIS. LATRONIB. FIDE. ET. DEVOTIONE. ROM. EXSPECTAT. ET. VOTIS. OMNIVM. SATISFECIT. Atque milites hi, conquirendis latronibus deſtinati, ſunt *latrunculatores*, *x*) quos IVSTINIANVS *y*) *ληστοδιώκτας* et *βιωκωλύτας* adpellat, vt recte CL. SALMASIVS *z*) aliique monent *a*).

Vti vero maxime probabile eſt, eiusmodi ſtationes militum etiam in Luſitania fuiſſe; ita pro latronibus conquiſitis et exſtinctis publice imperatori gratias agunt Luſitani: beneficium hoc celebrant idque dignum iudicant, quod ad poſteritatis transferatur memoriam. Sic quoque in aliis lapidibus latronum conquiſitorum atque exſtinctorum mentio facta eſt. Quem iam ſupra adduxi, lapis *b*), Romæ effoſſus, id abunde teſtatur:

GE-

t) *monument. vet. Antii, part.* I. *de inſcript. M. Aquilii, cap.* VIII. p. 120.

u) vid. GRVTERVM p. CIX. *inſcr.* 3.

x) conf. IAC. DVRANT. CASELLIVM *libr.* II. *variar. cap.* 19. *tom.* III. *theſ. crit.* GRVTERI p. 257.

y) *nouell.* VIII. XXVIII. et XXIX.

z) *not. ad ſcriptor. hiſt. Auguſt. tom.* I. p. 369. Adde eruditos anglos *miſcellaneis obſeruationibus criticis in auctores, vol.* V. *tom.* I. p. 26.

a) prouincia, horum militum ſtationariorum ope latrones inueſtigandi, vt iam obſeruaui, irenarchis commiſſa fuit. Præterea etiam præfectis vrbi, defenſoribus ciuitatum, decurionibus, præſidibus et proconſulibus hoc negotium datum eſſe, legimus. Conf. *leg.* I. *cod. de offic. præf. vrb. leg.* 6. *cod. de defenſ.* et *leg.* 13. de *fideiuſſ.* IOSEPHVM *libr.* XX. *ant. iud. cap.* 7. et 8. IAC. CVIACIVM *libr.* VIII. *obſ.* 21. IVST. LIPSIVM *libr.* III. *epiſt. quæſt.* 18. *tom* I. *operum*, p. 535. SAM. PETITVM ad *leg. Attic.* p 78. PETR. BVRMANNVM *de vectigal.* p. 147. et EVER. OTTONEM de *tutel. viar. publicar.* p. 540. Inprimis videndus eſt IAC. GOTHOFREDVS *diſſ. de famoſis latronib. inueſtigand.* p. 592. ſq. eius *operum iuridic. minor.* ed. TROTZII, vbi de iis, quibus munus, latrones exſtinguendi, mandatum fuit, loquitur atque hanc in rem erudite de decurionibus, ſtationariis, irenarchis, latrunculatoribus, defenſoribus ciuitatum, inquiſitoribus, tribunis et protectoribus commentatur.

b) vid. GRVTERVM, p. CIX. *inſcr.* 3.

GENIO. EXERCITVS
QVI. EXTINGVENDIS. SAEVISSIMIS. LATRONIB
FIDE. ET. DEVOTIONE. ROM. EXSPECTAT. ET
VOTIS. OMNIVM. SATISFECIT

cum quo hæc fragmenti *c*) verba coniungenda ſunt: QVI. IMPER. MAGISTRATVS, ſcil. prouincialis, cui munus latronum conquirendorum et exſtinguendorum, traditum fuerat, SICCARIOS INSECVTVS, vbi ſicarius, vti alibi, idem eſt ac *latro*, qui in rapinis et cæde verſatur.

Hæc quamuis ita ſint; merito tamen quæritur: vtrum etiam, quemadmodum lapis noſter diſerte teſtatur, Neronis æuo et eo inprimis tempore, quo in chriſtianos ſæuitum eſt, in Luſitania contra latrones pugnatum ac prouincia ab iis purgata ſit? Hac de re nemo prorſus dubitabit, quicunque conſiderare velit, gentem Luſitanam antiquis temporibus, etiam priorum imperatorum æuo, latrociniis maxime deditam et fere continuo in hac prouincia a primis Scipionibus vſque ad Auguſtum cruenta bella geſta fuiſſe, ex quibus, vt per ordinem fieri ſolebat, latrocinia, velut ex fonte, emanare quoque ſolebant. Quod Luſitani ex cæde et rapinis vixerint, non ſolum DIO CASSIVS *d*) diſertis verbis, ſupra iam memoratis, confirmat ac teſtatur, apud ipſos latrocinia ſemper in vſu fuiſſe; ſed etiam STRABO: *e*) *οἱ πλείους*, inquit, *αὐτῶν, τὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἀφέντες βίον, ἐν λῃστηρίοις διετέλουν καὶ πολέμῳ συνεχεῖ, πρός τε ἀλλήλους, καὶ τοὺς ὁμόρους αὐτοῖς, διαβαίνοντες τὸν Τάγον. ἕως ἔπαυσαν αὐτοὺς Ῥωμαῖοι, ταπεινώσαντες, καὶ κώμας ποιήσαντες τὰς πόλεις αὐτῶν τὰς πλείστας, ἐνίας δέ καὶ συνοικίζοντες βέλτιον*, *plerique eorum*, loquitur de Luſitanis, *victus e terra petendi omiſſo ſtudio, latrociniis belloque continenter cum ſeſe inuicem, tum, Tago transmiſſo, finitimos infeſtarunt, donec Romani malo iſti finem impoſuerunt, repreſſis eis plerisque, eorum vrbibus in pagos mutatis, nonnullis etiam melius conditis.* Idem etiam ex his IVSTINI. *f*) verbis quodammodo elucet: *corpora hominum ad inediam laboremque: animi ad mortem parati. Bellum; quam otium malunt,*

 ſi

c) conf. GRVTERVM, p CCCCXCVII. *inſcr.* 1.

d) *libr.* XXXVII. p. 53.

e) *libr.* III. *geogr. tom.* I. p. 231. ed. ALMELOVEENII.

f) *libr.* XLIV. *hiſt. cap.* 2.

ſi extraneus deeſt, *domi hoſtem quærunt*, adeo, vt, ſi inprimis STRABONIS verba curatius expendimus, rationes haud longe petendæ eſſe, videantur, quare Neronis tempore in Luſitania eiusmodi latrones fuerint. Gens ipſa, latrociniis dedita, non exteros ſolum; ſed ipſos prouinciæ huius agros populabatur ac in ciuium ſuorum bona inuadebat, et, quamuis Romani eos, in poteſtatem redactos, moratiores ac cultiores redderent; ſatis tamen conſtat, eiusmodi morbum ac peſtem non ita exſtirpari atque exſtingui poſſe, quin reliquiæ remaneant ac ſuperſint, quæ cum tempore demum diſſipari ac tolli poſſunt. Hoc inprimis de Luſitanorum latrociniis veriſſimum eſt, quum eorum regio ſub Auguſto demum imperatore in prouinciæ formam redacta fuit; ex eo vero facili negotio colligi poteſt, latrocinia, quibus gens antea adſuefacta erat, ſequentium imperatorum temporibus minime intermiſſa; aut a Romanis iam ſub Auguſto penitus diſturbata fuiſſe. Quod de Luſitanorum latrociniis ex DIONE CASSIO et STRABONE commemoraui, patet quoque ex iis, quæ hiſtoria Romana de hac gente eiusque fatis ſuppeditauit. Satis notum eſt, quod iam P. Scipio Naſica Luſitanos, peruaſtata vlteriore prouincia cum ingenti præda domum redeuntes, oppreſſerit et quod iſti, eo tempore adhuc liberi, perpetua fere bella cum iis geſſerint, *g*) qui vlteriorem Hiſpaniam inhabitarunt, quippe cuius agros et oppida miſere vaſtabant, populabantur ac nihil aliud; niſi cruentas cædes et latrocinia perpetrabant. Quot miſſi, vt FLORVS *h*) teſtis eſt, illuc duces, qui ferociſſimas gentes, *i*) impatientes iugi, multo labore nec incruentis certaminibus ſeruire docuerunt? Bella hæc Luſitanica per multos annos ſub variis ducibus, inprimis M. Marcello, L. Lucullo et Ser. Galba, geſta ſunt, id quod FLORVS, APPIANVS, EVTROPIVS aliique confirmant ac ſimul diſerte teſtantur, maxime contra latrones, quibus tota regio obſeſſa et impleta erat, certatum fuiſſe. Tradit hoc APPIANVS *k*) ac memorat, Luſitanorum bella et in-

g) conf. CAROL. SIGONIVM de *antiquo iur. prouinc. libr. I cap.* 5. p. 34.

h) *libr.* II. *hiſtor. cap.* 17.

i) vid. STRABONEM *libr.* III. *geo-graph. tom.* I. p. 234. ed. ALMELOVEENII.

k) *de bell. Hiſp.* p. 483.

incurſiones nihil fere; niſi latrocinia exſtitiſſe. Idem dicendum eſt de Viriatino bello, cuius SVETONIVS *l*) aliique mentionem faciunt, et quod itidem contra latrones Luſitanos geſtum eſt. Horum dux Viriatus paſtor exſtitit, qui ex Ser. Galbæ, Luſitanos contra fidem datam opprimentis *m*), manibus incolumis eualerat. *Luſitanos*, inquit FLORVS *n*) *Viriatus erexit, qui ex venatore latro, ex latrone ſubito dux atque imperator, et, ſi fortuna ceſſiſſet, Hiſpaniæ Romulus, non contentus, libertatem ſuam defendere, per quatuordecim annos omnia citra vltraque Iberum et Tagum igni ferroque populatus.* Hunc Viriatum proinde EVTROPIVS *o*) recte *latronum ducem* vocat, cuius quoque CICERO *p*) mentionem facit ipſique principem inter diuites ac potentes latrones adſignat locum. Inprimis de hoc Viriato eiusque contra Romanos rebus geſtis legi meretur APPIANVS, *q*) qui et de aliis latronum principibus, nominatim de Curio, Apuleio et Connoba, contra quos Romani in Hiſpania dimicarunt, varia memoriæ prodidit. Bellum hoc contra Luſitanos latrones, qui ex Viriati ſteterunt partibus, Q. Cæpio abſoluit. Poſt Viriatum alii exſtiterunt prædonum in Luſitania præfecti, quos cum ſuis cohortibus exſtinguere ac compeſcere conatus eſt D. Brutus, et optato quoque ſucceſſu, quum per id Celtiberia, Callæcia et Luſitania in Romanorum poteſtatem redigerentur, vti hoc VELLEIVS *r*), EVTROPIVS *ſ*), FLORVS *t*), SEXTVS RVFVS, *u*) STRABO *x*) aliique teſtantur. Poſt hoc tempus Luſitania latronibus haud vacauit, vt ex Appiano et C. Marii rebus, in Luſitania geſtis, conſtat. *y*) Quod turbas has excepit, bellum Sertorianum ſine omni dubio cum latrociniis ex Luſitanorum parte coniunctum fuit. Ad minimum his temporibus latrones non omnes deleti ac penitus oppreſſi erant, id quod ex iis abunde liquet, quæ de Cæſare, Luſitanorum latronum impe-

l) *vit. Galb. cap.* III.
m) vid. SVETONIVS *loc. excit.*
n) *libr.* II *cap.* 17.
o) *libr.* IV. *cap.* 16. p. 181. ed. HAVERCAMPI.
p) *libr. II. de offic. cap.* 11.
q) *bell. Hiſpan.* p. 495. ſeq.
r) *libr. II. cap.* 5.
ſ) *libr. IV. cap.* 19.
t) *libr. II. cap.* 17.
u) *breuiar. cap V.*
x) *libr. III. geograph. tom. I.* p. 227.
y) vid. APPIANVM *bell. Hiſpan.* p. 535.

petus ac conatus cohibente, DIO CASSIVS z) memoriæ prodidit. Addi poſſent varia, ad hoc argumentum ſpectantia, a IO. VASAEO, a) IO. MARIANA, b) L. ANDR. RESENDIO c) aliisque rerum Hiſpaniæ et Luſitaniæ ſcriptoribus memorata; ſed ſufficiant hæc, quum ex iis abunde confirmantur, quæ de Luſitanorum latrociniis atque hanc ad rem pertinentibus bellis ac turbis commentatus ſum.

Sane ex his patet, quod antiquo æuo Luſitania latronum domicilium ac ſedes fuerit, et quod etiamnum Cæſaris temporibus in prouincia hac haud pauci exſtiterint, qui alios, ad cultiorem vitam perductos, fœde turbarent: eorum bona diriperent agrosque ac vicos miſere popularentur. Quis vero ſibi perſuadebit, a Cæſare omnes latronum turbas ita exſtirpari potuiſſe, vt tota prouincia ab iis purgata exſtiterit; nec quoque Neronis ætate ex hac perditisſimorum hominum fece quid ſuperfuerit? Ad hæc accedit, quod, Luſitani etiam poſt Auguſtum, et ſub Nerone quidem, ab imperio deficerent ac arma contra Romanos ſumerent; quis vero neſcit, quod cum eiusmodi ſeditionibus latrocinia per ordinem coniungi ſoleant, inprimis apud gentem, quæ omni fere tempore ex cæde et rapinis vixit? Seditionem hanc, in Luſitania paullo ante vitæ Neronis finem factam, memorat SVETONIVS d) et quamuis certisſimum ſit, de ea in noſtro marmore ſermonem haud eſſe; ſed de turbis latronum, quæ antea, eo videlicet tempore, quo in chriſtianos ſæuitum eſt; nec vltimis imperii Neroniani annis, acciderunt; attamen ex eo luculenter conſtat, ſub Nerone Luſitanorum ſtatum non admodum tranquillum; ſed ſatis turbulentum exſtitiſſe. Saltem ex his, quæ de Luſitanis eorumque latrociniis memoraui, ita ſunt comparata, vt probabiliter ex iis intelligatur, adhuc Neronis tempore latrones non omnes in Luſitania exſtinctos eſſe potuiſſe, quum Cæſaris adhuc æuo contra iſtos armis pugnatum fuit. Saltem nulla, et ne minima quidem, adferri poteſt cauſſa, cur id negare velimus, ne dicam, maximam adeſſe probabilitatis ſpeciem, quod Neronis tempore in Luſitania latrocinia per-

pe-

z) *libr. XXXVII. hiſt. Rom.* p. 53.
a) *tom. I. Hiſpaniæ illuſtratæ*, p. 572.
b) *tom. II. Hiſpan. illuſtrat.* p. 205.
c) ibid. p. 892.
d) *vit. Neron. cap.* 42.

Digitized by Google

petrata fuerint. Hos prædones Neronem perſequutum eſſe, itidem nemo in dubium vocabit, quicunque ex ſupra dictis conſiderare velit, imperatores in eo omnem ſuam operam collocaſſe, vt latrones in prouinciis exſcinderentur ac incolæ ab eorum incurſionibus funeſtis tutæ eſſent. Hoc inprimis in Luſitania prouincia neceſſarium erat, quam, vt iam expoſitum eſt, omni fere tempore latrones miſere turbarunt.

Nec Luſitania ſolum a latronibus; ſed etiam, quod caput rei eſt, ab iis purgata dicitur, QVI NOVAM GENERI HVMANO SVPERSTITIONEM INCVLCABANT, id quod tanquam ingens beneficium a profano numinum cultui addicta gente prædicatur. Quamuis in his verbis chriſtianorum nominis diſerte mentio haud facta ſit; res ipſa tamen abunde oſtendit, non; niſi chriſtianos per eos, qui *nouam generi humano ſuperſtitionem inculcaſſe*, leguntur, intelligendos eſſe. Egregie hoc docent CAESAR BARONIVS *e*) et GVIL. CAVEVS *f*) atque, vt interpretationem hanc rite tueantur, obſeruant, de nulla alia, niſi de chriſtianorum gente, in hoc marmore ſermonem eſſe poſſe, quum, quæ verba BARONII *g*) ſunt, *nulla Neronis tempore; nec ante diu; vel poſtea alia noua in orbem inuecta eſt religio; quam Chriſtiana; nec certe Nero omnium ſuperſtitioſisſimus aliam quamlibet ſuperſtitionem gentilitiam potuit perſequutus eſſe, qui etiam magicis ritibus addictisſimus erat.* Præterea hoc oſtendit vox *ſuperſtitionis*, quum ſatis conſtet, ita a pagano coetu ſanctisſimam noſtram religionem adpellatam eſſe. Quid multa? ſatis notum eſt, veteres ab eorum nominibus, quorum mores et conditionem perhorreſcebant, vel prorſus abſtinuiſſe; vel iis non, niſi cum execratione vſos eſſe, quemadmodum hoc doctisſimi LACTANTII interpretes, *h*) CHRIST. SCHOETTGENIVS, *i*) IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS *k*) aliique luculenter comprobarunt. His CHRISTIANVS KORTHOLTVS *l*) addendus eſt, qui variis exemplis monſtrauit

e) *annal. eccleſiaſt. ad ann. Chriſti* LXIX. *num* 46. p. 740.

f) *primo chriſtianism.* p. 409.

g) *loco memorato.*

h) *de mort. perſequutor. cap. III.*

i) *notis ad Themiſtoclis epiſtolas,* p. 7.

k) *cur. phil. et criticis in IV. euangel.* p. 625.

l) *pagan. obtrectator.* ſiue *de calumniis gentilium in veteres chriſtianos, cap. XVIII.* §. 1. ſq. p. 712.

Digitized by Google

uit, quam deteſtabile chriſtianorum nomen profanæ ſuperſtitioni addictis gentibus fuerit.

Atque ab his chriſtianis Neronem prouinciam purgaſſe, lapis noſter diſerte perhibet. Pauca hæc in illo verba: OB PROVINCIAM HIS QVI NOVAM GENERI HVMANO SVPERSTITION. INCVLCAB. multa haud leuioris momenti complectuntur. Coniungitur ſanctior cœtus cum ſceleratis atque in vnam claſſem eum latronibus coniicitur: adſignatur religioni noſtræ ſanctisſimæ contumelioſum *ſuperſtitionis* nomen: ſuperſtitio hæc, vti ſalutarem noſtram vocant doctrinam, *noua* adpellatur; de iis vero, qui huic addictos ſeſe profitentur, dicitur, quod iſtam aliis *inculcent;* et quidem, quod probe notandum eſt, non his; vel illis gentibus; ſed toti *generi humano.* Gloriantur porro plurium numinum cultores de interitu ſanctioris ciuitatis in prouincia, quod illa vna cum latronum cohortibus exſtirpata ſit. Quod caput rei eſt, inſcriptio hæc diſerte adfirmat, tempore Neronis ciuitatem chriſtianam in Hiſpania et nominatim in Luſitania triſtia ſubiiſſe fata. Ac de his omnibus varia iam in medium vt adſerantur, necesſitas poſtulare videtur.

Coniunguntur chriſtiani cum latronibus et cum his in vnam transferuntur claſſem, id quod luculenter ex marmore noſtro patet, vbi dicitur: OB PROVINCIAM A LATRONIBVS ET HIS, QVI cet. Chriſtianos a plurium numinum cultoribus in latrocinii ſuſpicionem vocatos fuiſſe, lapis noſter non diſerte adfirmat; quoniam vero cum eiusmodi ſceleratorum hominum turba in hoc monimento conſociantur; facile colligi poteſt, eos, ſi non eiusdem; attamen paris flagitii reos habitos fuiſſe. Nemo hoc mirabitur, quicunque recordari velit, gentes, verorum ſacrorum expertes, pro infenſo ſuo chriſtianæ religioni animo acerrimas contra ſanctiorem cœtum calumnias effudiſſe: eosque horrendorum criminum ac vitæ omnium ſceleratisſimæ inſimulaſſe, quemadmodum id luculenter ex MAXIMI MADAVRENSIS, philoſophi pagani, epiſtola ad AVGVSTINVM *m*) et TERTVLLIANO *n*) conſtat, qui chriſtianum *omnium ſcelerum reum, deorum, imperatorum, legum, morum*

m) *tom. II. operum Auguſtini* p. 15. ed. Antwerp.

n) *apolog. cap.* II. p. 32. ed. HAVERCAMPI.

Digitized by Google

morum, naturæ totius inimicum exiſtimari, diſerte teſtatur. Calumniabantur, quod chriſtiani eſſent athei, creduli, ſtupidi: arguebant eos ſummæ impietatis ac de iis dicere haud erubeſcebant, quod nefandos perpetrarent inceſtus: ab omni cultu diuino exiſterent alieni: trucidarent infantes: carne hominum veſcerentur: malefici, magi, impoſtores, obſtinati et in imperatores iniurioſi eſſent: maieſtatem illorum læderent et omnia diuina ac humana iura turpiter violarent, ita vt fere nullum fuerit facinus tam exſecrandum, tam flagitioſum, cuius culpam in ſanctam chriſtianorum gentem haud transferrent, atque aliis perſuaderent, eſſe chriſtianam religionem colluuionem omnium ſcelerum, eiusque ſectatores fecem perditiſſimorum hominum, ad reipublicæ perniciem coniuratorum *o*). Proinde quiuis, me haud monente, intelliget, quare ipſorum religio a TACITO *p*) *ſuperſtitio exitiabilis*: a SVETONIO *q*) *malefica*: ab aliis hoſtibus apud ARNOBIVM *r*) *exſecrabilis religio*, *infauſta impietatis et ſacrilegii plena* ac per eminentiam *ἀσέβεια* dicta ſit *s*).

Quemadmodum religio chriſtiana per eminentiam *ἀσέβεια*, ſic, latino in græcum verſo, ii, qui huic addictos ſe profitebantur, *impii* dicti fuiſſe, videntur. Teſtimonium rei huius præbet inſigne monimentum, hodie admodum detritum, quod

L Lug-

o) de eiusmodi calumniis agunt ii, qui primis rei chriſtianæ ſeculis veritatem noſtræ religionis aduerſus plurium numinum cultores defenderunt. Ex recentioribus argumentum hoc nemo accuratius ac diligentius perſequutus eſt CHRIST. KORTHOLTO, qui primum edidit *tractatum de calumniis paganorum in veteres chriſtianos ſparſis*, Kilon. MDCLXVIII. 4. deinde alium, *de origine et natura chriſtianismi ex mente gentilium* inſcriptum, an. MDCLXXII. Hunc excipiebat tertius *de vita et moribus, chriſtianis primæuis per gentilium malitiam affictis*, ann. MDCLXXXIII. Tres hæ commentationes iunctim editæ ſunt hac inſcriptione: *paganus obtrectator*; *ſiue de calumniis gentilium in chriſtianos ſparſis*, Kilon. MDCXCVIII. 4. Adde IOS. BINGHAMVM *origin. eccleſiaſt. libr.* I. *cap.* 2. *vol.* I. p. 15 ſq. NICOL. NOVRRIVM *adparat. ad biblioth. max. patr. tom. II.* p. 1471. GOTTL. FRID. GVDIVM *pagan. chriſt. laudat. cap. I.* p. 4. ſq. et ea, quæ e litteris CHRISTFR. WAECHTLERI occaſione opuſculi Bynckershœckiani *de iure occidendi, exponendi et vendendi liberos apud veteres Romanos* exſtant *actis erudit. Lipſ ſupplem. tom. VII. ſect.* 8 p. 369.

p) *annal. libr. XV.* c. 44.

q) *vit. Neron. cap. XVI.*

r) *aduerſ. gent.* p. 13.

s) vid. PETR. HALLOIXIVM *illuſtr. eccleſ. oriental. ſcriptor. tom. I.* p. 402.

Digitized by Google

Lugduni in horto patrum miſericordiæ viſitur, a DOMINICO DE COLONIA *t*) ita ſuppeditatum:

D. M.
ET. MEMORIAE. AETERNAE
SVTIAE. ANTHIDIS
QVAE. VIXIT. ANNIS. XXV
MEN. IX. D. V. QVAE. DVM
NIMIA. PIA. FVIT. FACTA
EST. IMPIA ET. ATTIO. PRO
BATIOLO. CERIALIVS. CALLISTIO
CONIVX. ET. PATER. ET. SIBI
VIVVS. PONENDVM. CVRAVIT
ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT

IAN. GRVTERVS *u*) inſcriptionem hanc, a IOSEPHO IVST. SCALIGERO non adcurate deſcriptam, mendoſe exhibuit. Inuenitur illa quoque apud IAC. SPONIVM *x*) et GILB. BVRNETVM *y*), qui iſtam doctis illuſtrauit obſeruationibus, eamque ſeculo cuidam barbaro; BVRNETVS autem poſt ſeruatorem natum ſecundo tribuendam eſſe, ſtatuit. Sine dubio maritus, verorum ſacrorum expers, vt et memoratus DOMINICVS DE COLONIA iudicat, monimentum hoc vxori ſuæ, chriſtianam fidem amplexæ, poſuit. Vocat illam hanc ob cauſſam IMPIAM et quidem, quod memoratu maxime dignum eſt, talem, quæ ex *nimia pia;* ſiue, vt DOMINICVS DE COLONIA vult, *nimium pia*, id eſt, cultui plurium deorum ſumma cum reuerentia antea dedita, IMPIA, id eſt, chriſtiana facta ſit.

Ex his ſatis patet, quam ob cauſſam chriſtiani etiam in noſtro marmore ad eamdem cum latronibus claſſem relati fuerint. Nam inter eiusmodi fœdas calumnias, quibus religioſam chriſtianorum vitam dilacerare ſtudebant, etiam illa haud infimum occupat locum, quod eos in conſpirationis ac funeſtæ contra magiſtratum factionis crimen adducere, omni modo conarentur. In primis ex ſacris eorum conuentibus, metu inſidiarum ante ſolis ortum habitis *z*), occaſionem rapiebant

t) in *hiſtoire litterair. de la ville de Lyon*, p. 264.

u) p DCCCXXXI. *inſcript.* 6.

x) *recherch. des antiquit. de Lyon*, p. 86.

y) *itinerar. epiſt.* I.

z) hos TERTVLLIANVS *ad vxor.* cap. IV. p. 189. ed. RIGALTII *noctur-*

bant, iis factionis crimen inferendi atque in vulgus diſſeminandi, quod Chriſti ſectatores furum, latronum et coniuratorum more non plena luce; ſed noctu eum ad finem conueniant, vt noua contra rempublicam molirentur, ac de perniciofis, quæ contra alios foueant, conſiliis exſequendis cogitarent. Proinde apud MINVCIVM FELICEM *a*) chriſtianorum cœtus a Cæcilio *deplorata, illicita ac deſperata factio:* itemque *plebs profanæ coniurationis*; apud PRVDENTIVM *b*) vero *plebs rebellis* vocatur, ita vt innocentisſimæ huic genti idem fere, quod ſeruatori noſtro, calumniæ genus perferendum eſſet, *Luc.* XXIII, 5. *Ioann.* XIX, 12. et quod Paullus quoque et Silas *act.* XVII, 6. 7. XXIV, 5. experti ſunt. Hæc quum ita ſint, non mirandum eſt, quod in noſtro marmore chriſtiani cum latronibus coniungantur, quippe qui apud veteres eodem loco, quo factioſi, quo coniurati, haberi et ſummis pœnis adfici ſolebant. Non poſſum, quin heic inſigne adferam effatum ex TERTVLLIANO *c*), quod a me dicta luculenter confirmat: *tot a vobis nocentes variis criminum elogiis recenſentur, quis illic ſicarius: quis manticularius: quis ſacrilegus; aut corruptor; aut lauantium prædo; idem etiam chriſtianus adſcribitur? Aut, quum chriſtiani ſuo titulo offeruntur, quis ex illis etiam talis, quales tot nocentes? de veſtris ſemper metalla ſuſpirant: de veſtris ſemper munerarii noxiorum greges paſcunt. Nemo illic chriſtianus; niſi hoc tantum; aut, ſi et aliud, iam non-chriſtianus.* Ex hoc inſigni teſtimonio luce clarius conſtat, non ſolum, quod chriſtiani non aliter ac ſicarii, lauantium prædones, genus latronum *d*), ſacri-

L 2 legi

nas conuocationes et *de corona cap.* III. p. 121. *cœtus antelucanos*: MINVCIVS FELIX *Octau.* p. 8. ed. OVZELII *nocturnas congregationes* vocant. Adde PLINIVM *libr.* X. *epiſt.* 97. et ex recentioribus IAC. OVZELIVM et GEVER. ELMENHORSTIVM *not.* ad excitatum Minucii Felicis locum: SIGEB. HAVERCAMPVM *not. ad Tertullian. apolog* p. 25. CHRIST. KORTHOLTVM *comm. in Plinii et Traiani epiſtolas*, p. 104. et *tract. de calumniis pagan. in chriſtianos ſparſis*, cap. XVI. p. 125 TOB. PFANNERVM *obſeruat. eccleſiaſticis*, *part.* II. *obſeruat.* 2. p. 97. IOSEPH. BINGHAMVM *origin. eccleſiaſt. vol.* V. p. 329. FRANC. IVNIVM *not. ad Tertullian. libr.* II. *ad vxor. cap.* 4. IVST. HENR. BOEHMERVM *diſſ. de antelucanis chriſtian. cœtibus*, quæ eſt ſecunda eius *diſſertationum iuris eccleſiaſt.* p. 35. aliosque.

a) *Octau. cap.* VIII. §. 3.

b) *periſteph. hymn.* X. v. 62.

c) *apologet. cap.* XLIV. p. 367. ed. HAVERCAMPI.

d) vide, quæ de hoc latronum et furum genere ex PLAVTO, APVLEIO,

Digitized by Google

legi, cet. habiti: cum perditisſima hac plebis fece, etſi in illa ſingularem conſtituerent claſſem, vinculis conſtricti: ad iudices ducti et cum illis damnati; ſed etiam nonnunquam veneficis et ſicariis, quorum ſceleris adfines putabantur latrones, adnumerati fuerint. Docent id expreſſe hæc verba: *niſi hoc tantum; aut, ſi et aliud, iam non: chriſtianus*, ex quibus abunde patet, ſolam chriſtiani nominis profesſionem, ſi non pro maiori; attamen pro eodem flagitio ac ſcelere, quale ſicariorum et prædonum exſtitit, habitam fuiſſe. Nonne vero ex his luculenter conſtat, quam ob cauſſam ſanctior hic cœtus cum latronum turba coniunctus fuerit? Præterea ſine dubio falſi a Nerone de vrbis incendio, chriſtianis tributo, diſſeminati rumores *e*) ad Luſitanos quoque peruenerunt, qui, vt probabile eſt, iſtis adſenſum præbuerunt, ac, exemplum principis ſequuti, innocentes chriſtianos in latrocinii, vt ille in incendii ſuſpicionem, adduxerunt, præſertim quum eos a latronibus hoc æuo vexatos fuiſſe, non ſine probabilitatis ſpecie adfirmatur, vt iam ſupra obſeruaui.

Ipſa chriſtiana religio in lapide noſtro SVPERSTITIO nuncupatur. Idem obſeruabis in illa inſcriptione *f*), quæ vexationis Diocletianæ memoriam ſeruat, vbi hæc leguntur verba: SVPERSTITIONE CHRIST. VBIQ. DELETA ET CVLTV DEORVM PROPAGATO. His reſpondent ea, quæ apud SVETONIVM *g*) et TACITVM *h*) hac de re memoriæ prodita ſunt. Ille, *afflicti*, inquit, *ſuppliciis chriſtiani*, *genus hominum ſuperſtitio-*

CATVLLO, LAERTIO, ARISTOPHANE cet. adfert SIGEB. HAVERCAMPVS *not*. ad memoratum *Tertulliani* locum, p. 368.

e) vid. SVETONIVM *vit. Neronis*, *cap*. XXXVIII. TACITVM *libr*. XV. *annal cap*. 44. SVLPITIVM SEVERVM *libr*. II. *hiſt. ſacr. cap*. 29. p. 239. Quod ſi quæritur: vnde chriſtiani nominis hoſtes occaſionem arripuerint, de ſanctiori cœtu tot calumnias diſſeminandi? obſeruandum eſt, eas nefanda mendacia fuiſſe, eum ſolum ad finem conficta, vt in plebis animos acerbum contra chriſtianos odium infunderetur. Amplisſimam præterea criminandi occaſionem dederunt gnoſtici, impia Simonis magi, Menandri, Marcionis Baſilidisque progenies, vt ex EVSEBIO *hiſt. eccleſ. libr*. IV. *cap*. 7. p. 121. ſatis patet, ne dicam de chriſtianorum ſeruis, metu tormentorum falſa de inſimulatis criminibus teſtimonia perhibentibus, vt idem EVSEBIVS teſtatur. Erudite de hoc argumento exponit GOTTL. FRID. GVDIVS *præfat. de cauſſis odii paganorum in chriſtianos*, præmiſſa eius *pagan. chriſt. laudat*.

f) vid. GRVTERVM p. CCLXXX. *inſcr*. 4.

g) *vit. Neron. cap*. XVI.

h) *libr*. XV. *annal. cap*. 44. §. 5.

tionis nouæ ac maleficæ; hic vero: *repreſſaque in præſens exitiabilis ſuperſtitio rurſus erumpebat.* Ad ea ſpectare quoque videtur aliud TACITI *i*) effatum, vbi de Pomponia Græcina, *ſuperſtitionis externæ rea et mariti iudicio permiſſa*, ſermo eſt *k*); PLINIVS *l*) vero de chriſtianis ſcribit, ſe nihil aliud inueniſſe; quam *ſuperſtitionem prauam et immodicam* et vicos atque agros *ſuperſtitionis* iſtius contagionem peruagatam eſſe. Sic quoque Iulianus apoſtata apud AMMIANVM MARCELLINVM *m*) religionem chriſtianam *muliebrem*, *anilem atque impiam ſuperſtitionem* adpellat. Quodſi vocem *ſuperſtitio* cogitamus, illa perinde ac Græcorum δεισιδαιμονία tam in bonam; quam malam partem in antiquis ingeniorum monimentis vſurpatur, ita vt pro illa ſignificatione religionem qualemcunque; pro hac vero vanum, ridiculum atque ineptum numinum cultum denotet. In *actis apoſtolorum* diuini LVCAE *n*) vocabulum δεισιδαιμονέστερος bono ſenſu adhibitum eſſe, videtur, quam interpretandi rationem etiam vox δεισιδαιμονία in alio ſacri hiſtorici effato *o*) poſtulat, vbi Feſtus Agrippæ narrat, Paulli adcuſatores nihil contra eum adferre; niſi quæſtiones περὶ τῆς ἰδίας δεισιδαιμονίας, *de propria eorum ſuperſtitione.* Nam vix probabile eſt, quod Feſtus, Agrippa præſente, qui Cæſaream, illum inuiſendi cauſſa, venerat, contumelioſe de Iudæorum religione loquuturus fuiſſet. Eamdem ſignificationem vox hæc habet paſſim apud IOSEPHVM, vt NATHAN. LARDNERVS *p*) obſeruat, et in profanis ſcriptoribus haud raro, nominatim apud IVSTINVM *q*), SENECAM *r*) aliosque. In aliis contra effatis vocabulum hoc alteram ſignificandi vim, qua religionem deſignat vanam atque ſtolidam, obtinet *s*), vt ex CICERONE *t*) et in primis ex illis eius effatis, quibus ſuperſtitionem a religione diſtinguit: TACITO *u*), QVINCTILIANO *x*),

L 3 CVR-

i) *libr.* XIII. *annal. cap.* 32. §. 2.

k) conf. THEOD. HASAEVM *bibliotb. Bremens. claſſ.* IV. p. 528.

l) *libr.* X. *epiſt.* 97.

m) *libr.* XXI. *cap.* 13. et 16.

n) *act.* XVII, 16.

o) *act.* XXV, 19.

p) *fid. hiſt. euangel.* p. 338.

q) *libr.* XXXIX. *cap.* 3. §. 9. *libr.* XLI. *cap.* 3. §. 1.

r) *epiſt.* XCX.

s) vid. SERVIVM ad *libr.* VIII. *Aeneid.* v. 187.

t) *libr.* II. *de diuinat. cap.* 60. *libr.* I. *de nat. deor. cap.* 42.

u) *libr.* I. *hiſt. cap.* 11. §. 1. *libr.* V. *cap.* 8. §. 4. *cap.* 13. §. 1. *libr.* I. *annal. cap.* 28. §. 4.

x) *libr.* I. *inſtit. orator. cap.* 3. *libr.* IV. *cap.* 4.

Digitized by Google

CVRTIO *y*), SENECA *z*), SILIO *Italico* *a*) aliisque luculenter adparet. Conf. GOTTFRID. OLEARIVM *b*), CORNEL. ADAMI *c*), RADVLPH. CVDWORTHVM *d*), IAC. GRONOVIVM *e*), NATHAN. LARDNERVM *f*), IO. CASP. SVICERVM *g*), IO. CHRIST. WOLFIVM *h*), ADR. TVRNEBVM *i*), FRID. TAVBMANNVM *k*), IO. FREINSHEMIVM *l*) aliosque plures. Quodſi quæritur, qualem ſignificationem vox *ſuperſtitio* in noſtro lapide habeat, omnes rationes oſtendunt, eam in malam partem pro religione inſana, futili ac ſtolida vſurpatam eſſe. Hoc non ſolum ex ſupra memoratis veterum teſtimoniis, quibus religio chriſtiana *ſuperſtitio praua*, *immodica*, *malefica*, *exitiabilis* vocatur; ſed etiam ex aliis documentis abunde conſtat. Ita a profano numinum cultui addictis gentibus, chriſtianæ fidei capita *præſumtiones* vocata ſunt *m*), id eſt, vanæ perſuaſiones, quæ nulli et ne minimo quidem innituntur fundamento. In alio effato ea *vanitas* et *ſtupor* *n*): apud PRVDENTIVM *o*) *vanitas perſuaſionis* et MINVCIVM FELICEM *inepta perſuaſio* nuncupatur, quibus ea reſpondent, quæ præter Maximini apud EVSEBIVM et PRVDENTIVM teſtimonia, a CHRIST. KORTHOLTO *p*) memorata, LACTANTIVS *q*) de plurium numinum cultoribus adfert, quod doctrinam chriſtianam tamquam *ſtultitiam vanitatem*que deriſerint. Taceo de reliquis ad hanc rem ſpectantibus locis, a laudato CHRIST. KORTHOLTO *r*) et GEVER. ELMENHORSTIO *s*) ſuppeditatis, in quibus ſanctisſima noſtra religio *inſania*, *amentia*, *dementia*, *ſu-*

y) *libr.* IV. *cap.* 10. §. 7.

z) *epiſt.* XII.

a) *libr.* V. v. 126. adde FREINSHEMIVM *not. ad Curtium libr.* IV. *cap.* 10. §. 7.

b) *diſſ. de geſtis Paulli in vrb. Athenienſ.* §. XVIII.

c) *obſeruation. theologico-philolog.* p. 283.

d) *Syſtemat. intellectual.* p. 409. et 473.

e) in *decretis Romanis et Aſiatic. pro Iudæis*, p. 33.

f) *fid. hiſt. euang.* p. 338.

g) *theſaur. eccleſ. tom.* I. p. 828.

h) *cur. phil. et crit. in acta apoſtol.* p. 1260.

i) *libr.* V. *aduerſar. cap.* 22.

k) *not. ad Plaut.* p. 339.

l) *not.* in *Curtium libr.* IV. *cap.* 10. §. 7.

m) vid. TERTVLLIANVM *apolog. cap.* XLIX. p. 423.

n) *libr. de teſtimon. animæ, cap.* IV.

o) *paſſ. Laurent.* v. 332.

p) *pagan. chriſt. obtrectat.* p. 124.

q) *libr* VII. *inſtit. diuin. cap.* 27.

r) *loco memorato.*

s) *not. ad Arnob.* p. 24.

Digitized by Google

furioſa opinio, *anilis muliebrisque ſuperſtitio*, *anile dogma*, *mulierum vetularum fabula*, *ridicula*, *fatua*, *ſtulta*, *pueriliſ* adpellatur; iis vero, qui huic addictos ſe profitentur, *ſtultorum t*), *nimis credulorum u*), *ineptorum*, *irridendorum* nomen tribuitur. Hæc quum ita ſint, facile conſtat, vocem *ſuperſtitionis* in marmore noſtro ita eſſe vſurpatam, vt per iſtam profana gens ſignificaret, chriſtianos profiteri vanam, ſtolidam atque ridiculam religionem *x*).

At vero religio noſtra non ſimpliciter SVPERSTITIO; ſed, quæ et antiquisſima erat, NOVA adpellatur in noſtro ſaxo, quo nomine eam non ſolum a reliquis peregrinorum populorum, numen colendi, modis, nominatim Iudæorum et Aegyptiorum ſacris, diſtinguere; ſed etiam eo odioſiorem reddere conantur Luſitani, quum vulgo perſuaſum eſſet, noua eiusmodi ſacra tranquillitatem turbare publicam, et ſæpe ſub cauſſa ſacrorum mutandorum homines noua machinari. Supra iam probaui, quam inuiſus fuerit Romanis peregrinus ac nouus numinum cultus, quoniam iſte plurimam partem cum contemtu eorum ſacrorum, quibus ipſi ſeſe addictos profitebantur, coniunctus erat, ac ſibi iſti, teſte SYMMACHO *y*), perſuadebant, ex eo cuncta fere incommoda, quæ ipſis perferenda fuiſſent, velut ex fonte emanaſſe. Vti vero hanc ob cauſſam nullo modo permittebant, vt in iis rebus, quæ ad religionem ſpectabant, quid mutaretur; ſed, vt LACTANTIVS *z*) ſcribit, *traditas ſibi a maioribus ſuis religiones pertinacisſime tuebantur ac defendebant;* ita, teſte ORIGENE *a*), in præſens exitii periculum ſeſe coniecerunt, quicunque vulgo *receptos ſacrorum ritus innouare*, conabantur, id quod non ſolum Socratis *b*); ſed etiam legatorum chriſti, nominatim Paulli et Silæ

t) id præter alios, a KORTHOLTO exhibitos, patet ex THEOPHILO *libr.* III. ad *Autolyc.* §. 3. p. 281. ed. WOLFII.

u) de hac calumnia, quod chriſtiani nimis creduli ſint, fuſe agit KORTHOLTVS *pagan. chriſt. obtrect. libr.* I. *cap.* 10. Adde OVZELIVM *not. ad Minuc. Felic.* p. 24.

x) lectu digna ſunt hac de re verba CHRISTOPH. CELLARII in *programmat.* p. 615.

y) *libr.* X. *epiſt.* 54.

z) *libr.* II. *diuin. inſtitut. cap.* 6.

a) *libr.* I. *aduerſ. Celſum, num.* 31. *tom.* I. *operum* p. 549. ed. DELARVE.

b) vid. CORN. ADAMI *obſeruat. theol. philolog.* p. 260. IO. SCHEFFERVM *not. ad Aelian. libr.* II. *var. hiſt. cap.* 13. IO. CHRIST. WOLFIVM *cur. phil. et crit. in act. apoſtol.* p. 1253.

Digitized by Google

læ *c*) exempla abunde docent. Quot deprehendimus in antiquis ſcriptoribus, nominatim CICERONE, LIVIO, DIONE CASSIO, TERTVLLIANO aliisque teſtimonia, ſupra a me iam ſuppeditata, ex quibus luculenter conſtat, quam ſtudioſi Romani patriorum ſacrorum rituum fuerint, et quanto odio nouas religiones ſint proſequuti? Ποίοις οὐκ ἐνδικῶς, dicunt plurium numinum cultores apud EVSEBIVM *d*), ὑποβληθεῖεν τιμωρίαις, οἱ τῶν μὲν πατρίων φυγάδες, τῶν δ' ὀθνείων καὶ παρὰ πᾶσι διαβεβλημένων Ἰουδαϊκῶν μυθολογημάτων γενόμενοι ζηλωταί; πῶς δ' οὐ μοχθηρίας εἶναι καὶ εὐχερείας ἐσχάτης, τὸ μεταθέσθαι μὲν εὐκόλως τὰ τῶν οἰκείων, ἀλόγῳ δὲ καὶ ἀνεξετάστῳ πίστει τὰ τῶν δυσσεβῶν καὶ πᾶσιν ἔθνεσι πολεμίων ἑλέσθαι, *quibus ii non ſubiiciantur pœnis, qui patriorum ſacrorum deſertores peregrinas et omnium traductas vocibus Iudæorum fabulas æmulentur. Quis item hoc ſummæ cuiusdam improbitatis ac temeritatis eſſe non videat, amicorum neceſſariorumque mores atque ritus inconſiderate ac leuiter abiicere ac ſeſe futili quadam nulloque examine probata fide ad hominum impiorum populosque omnes hoſtili proſequentium odio ſectam adiungere;* Cæcilius vero apud MINVCIVM FELICEM *e*): *quanto venerabilius ac melius, antiſtitem veritatis maiorum excipere diſciplinam: religiones traditas colere: deos, quos a parentibus ante imbutus es, timere; quam noſſe familiarius, adorare; nec de numinibus ferre ſententiam; ſed prioribus credere, qui adhuc rudi ſeculo in ipſius mundi natalibus meruerunt deos; vel faciles habere; vel reges.* Solum igitur nouitatis nomen ſatis ſuperque chriſtianæ religioni maximum odium conciliare potuit.

Sæpe numero a veritatis cæleſtis hoſtibus hoc chriſtianis exprobratum et contumeliæ loco poſitum eſt, quod eorum religio noua eſſet; nec ſe, vti aliarum gentium ſacra, antiquitate tueri ac defendere poſſet, vbi ſecundum OVIDIVM, *f*)

- - - *pro magna teſte vetuſtas creditur,*

et vbi *antiquitas cerimoniis atque fanis tantum ſanctitatis tribuere conſueuit, quantum adſtruxit vetuſtatis g*). Apud ARNOBIVM *h*) gen-

c) *act.* XVI. 20. 21.

d) *libr.* I. *præparat. euangel. cap.* 2. p. 5. adde *libr.* IV. *cap.* I. *libr.* VIII. *cap.* 17.

e) *Octau. cap.* 17. §. 1. p. 17. Adde alia huius generis effata, quæ ex ORIGENE, ARNOBIO, EVSEBIO, SYMMACHO, PRVDENTIO, CHRYSOSTOMO exhibet CHRIST. KORTHOLTVS *pagan. chriſt. obtrectat.* p. 78. ſq.

f) *libr.* IV. *faſtor.* v. 203.

g) vid. MINVCIVM FELICEM, *Octau cap.* VI. § 5.

h) *libr.* I *aduerſ. gentes*, p. 13.

gentes, verorum ſacrorum expertes, interitum vetuſti ſui numinum cultus deplorant et *tacent*, inquiunt, *antiquæ deriſui cerimoniæ et ſacrorum quondam veterrimi ritus religionum nouarum ſuperſtitionibus occiderunt;* de noſtra vero religione dicere haud erubeſcunt, quod ſit *execrabilis et infauſta*, *impietatis et ſacrilegii plena*, *cerimonias, antiquitus inſtitutas, nouitatis ſuæ ſuperſtitione contaminans.* SVETONIVS *i*) eodem fere modo loquitur, quum chriſtianos *genus hominum ſuperſtitionis nouæ* adpellat et Aſclepiades, homo paganus, apud PRVDENTIVM *k*) primo celebrat ſacra vetuſta et deinde ſanctiori cœtui *nouellum dogma;* ſiue, vt ARNOBIVS ex mente paganorum hominum loquitur, *nouellam religionem et ante dies natam propemodum paucos*, exprobrat. Cum his conueniunt, quæ de Athenienſibus apud LVCAM, diuinum *actorum apoſtolicorum* conditorem *l*), relata legimus. Quum enim his Paullus cæleſtem de Chriſto doctrinam nuntiaſſet, tantum abeſt, vt iſti ſtatim adſenſum præbuerint, vt diuinum præconem *peregrinorum nuntiatorem diuorum videri*, dixerint: eum prehenſum in vicum Martium traxerint et ita adloquuti ſint: *poſſumus ſcire*, *quæ ſit* ἡ καινὴ αὕτη ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχὴ, *noua illa, quam tu loqueris, doctrina?* Multa hanc in rem inſignia effata ac teſtimonia ex IVSTINO *martyre*, PRVDENTIO, PHILASTRIO, ORIGENE, ISIDORO PELVSIOTA, EVSEBIO, *auctore commentariorum in Paullinas epiſtolas*, qui AMBROSII circumferuntur nomine *m*), aliis-

M que

i) *vit. Neron. cap.* XVI.

k) *hymn.* X. *periſteph.* v. 580.

l) *cap.* XVII, v. 18. 20.

m) adde THEOPHILVM *ad Autolycum libr.* III. §. 3. p. 281. et 327. edit. WOLFII. Ad hæc varia de chriſtianæ religionis nouitate teſtimonia nonnulli aliud ex IVLIO *Capitolino vit. M. Anton. philoſophi, cap.* VIII. *tom.* I *ſcript. hiſt. Aug.* p. 319. adiungunt, ſibique perſuadent, *per pueros et puellas nouorum hominum*, ad frumentariam perceptionem ab Antonino admiſſas, chriſtianos intelligendos eſſe; ſed interpretatio hæc ingenio, non probabilitate ſeſe commendat. Nam, vbi Adrianus hoc beneficium in chriſtianos contuliſſet, ſine dubio a TERTVLLIANO id commemoratum fuiſſet, qui nihil reticuit, quod ad laudes boni huius principis pertinere videbatur; ne dicam, verba *noui homines*, pro *nouæ religionis homines*, in Latio eſſe inaudita; nec ſe auctoritate aliorum huius æui ſcriptorum tueri poſſe. Noui ea cum CASAVBONO *not. ad hunc loc.* de iis explicantur, *qui recens ex lege Pii ciuitatem nacti, ciues quidem erant; ſed conditionis deterioris; quam alii ciues Romani.* Vide de his a me excitatis aliisque veterum ſcriptorum ad hanc rem ſpectantibus teſtimoniis diſſerentes: CHRIST. KORTHOLTVM *pagan. chriſt. obtrect.* p. 3. IO. ANDR. MVNNICHIVM *ſchediaſm. hiſtoric. de nomi-*

Digitized by Google

que excitare poſſem, qui doctrinam chriſtianam *λόγον καινὸν, ſermonem nouum*: *καινήν τινα καὶ παρὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν πολιτείαν, nouam quamdam atque a veteri conſuetudine diſſidentem vitæ rationem*: *λόγον πρόσφατον, opinionem nuperam*: *διδασκαλίαν νεὰν καὶ ξένην, doctrinam nouam ac peregrinam*: *νεὰν καὶ ἐκτετοπισμένην, χθὲς καὶ οὐ πρότερον φανεῖσαν, recentem ac alienam, heri; aut nudius tertius natam*: *ξένην τινα καὶ καινὴν θρησκείαν, peregrinam quandam ac nouam religionem*, eiusque ſectatores *καινὸν γένος, nouum genus, nouellum nomen, genus hominum ſuperſtitionis nouæ, nouellos* cet. adpellarunt; ſed nolo in re, ſatis cognita, iuſto diutius hærere ac tempus conſumere.

Ita vero ſanctiſſima noſtra religio, quæ antiquiſſima et primis noſtris parentibus iam tradita, *gen.* III, 15. a patribus recepta, credita et ad poſteros propagata, *gen.* XLIX, 18. *Io.* VIII, 56. *Ebr.* XI, 13. ab omnibus vatibus diuinis repetita et inculcata erat, *act.* III, 24. X, 43. 1. *Petr.* I, 11. 12. a profanis gentibus pro NOVA putata fuit, quippe quibus *myſterium, æternis temporibus tacitum*, tunc demum patefactum erat, *Rom.* XVI, 25. 26. quæ, vsque adhuc *ab Iſraelitica republica alienæ, fæderibus promiſſionis caruerant*, ac per id ſalutaris de ipſo doctrinæ, *quæ a carne et ſanguine comprehendi non poteſt*, *Matth.* XVI, 17. *Rom.* VIII, 17. expertes fuerant. At quæri poteſt, vnde factum ſit, vt ipſi chriſtiani doctores et, præter alios *n*), nominatim LACTANTIVS *o*), TERTVLLIANVS *p*), EVSEBIVS *q*) et ORIGENES *r*), religionem noſtram *nouam* adpellauerint; quæ tamen eadem fuit cum religione reuelata patriarcharum et Moſaica in ſe ſpectata? Hæc vt rite intelligantur, obſeruandum eſt, eos haud raro ex mente paganorum hominum loquutos eſſe, quo nomine et Paullus *s*) ſalutarem de Chriſto doctrinam *ſtultitiam* adpellauit: rationem ipſos habuiſſe nouæ illius formæ, quam fœdus gratiæ, cum hominibus initum, poſt præſtitam ſer-

nib. quibusd. contumelioſis, quæ chriſtianis olim a gentilib. impoſita ſunt, Lipſ. MDCXC. CORN. ADAMI *obſeruat. theol. philol.* p. 256. IO. CHRIST. WOLFIVM *cur. phil. et crit. in act. apoſtol.* p. 1258. GEV. ELMENHORSTIVM *ad Arnob.* p. 19. *bibliothecam Bremenſem, claſſ.* IV. p 529. et SAM. PITISCVM *not. ad Sueton.* p. 754.

n) conf. CHRIST. KORTHOLTVM *loc. excit.*

o) *de mort. perſequut. cap.* II.

p) *apologet cap.* XXI. et XLVII.

q) *vit. Conſtant. libr.* IV. *cap.* 26.

r) *libr.* I. *contra Celſ. tom.* I. *operum*, p. 549.

s) 1 *Cor.* I, 18. 23.

ſeruatoris noſtri ſatisfactionem accepit, et noui eccleſiarum ipſarum ſtatus. Quamuis enim iſtæ eadem veritate niterentur, quæ ſanctiori cœtui tempore patrum prioris fœderis, Moſis ac vatum diuinorum fundamentum præbebat; attamen illæ, ob corruptum iudaicæ eccleſiæ ſtatum, renouabantur et in rebus, ad ipſam naturam haud pertinentibus, nouam plane atque illuſtriorem formam ac faciem induebant *t*).

Nouam hanc ſuperſtitionem a chriſtianis *generi humano inculcari*, aiunt Luſitani, verorum ſacrorum expertes, ac per id eorum ſingularem curam ac indefeſſum ſtudium, alios ad ſalutarem de cæleſti veritate cognitionem adducendi, luculenter ſignificant. CAES. BARONIVS *u*), *ſed et illud*, inquit, *verborum obſerua:* SVPERSTITIONEM INCVLCAR. *quod chriſtianorum proprium fuit*, *religionem omni ſtudio*, *totis viribus factisque*, *cunctis denique neruis ſuſpiciendam omnibus gentibus ingerere*. Quare GISB. CVPERVS *x*) ſtatuerit, ſignificationem vocis *inculcare*, quæ in noſtro marmore locum obtinet, huius æui ſcriptorum, id eſt probatorum, auctoritate defendi haud poſſe, plane non video. Latinitatis caſtæ princeps ac præſul CICERO *y*) eam ſatis ſuperque tuetur his verbis: *ſatis eſt, ceteris artificiis percipiendis tantummodo ſimilem eſſe hominis et id*, *quod tradatur; vel etiam inculcetur*, *ſi quis forte ſit tardior*, *poſſe percipere animo et memoria cuſtodire.* Quam quæſo vocabulo huic aliam in iſto effato ſententiam tribuere poſſumus; quam ſedulam iterationem ac repetitionem eorum, quæ dicuntur ac docentur, ne alter ea obliuiſcatur; ſed memoria quam diligentisſime cuſtodiat, prout quoque in noſtro lapide occurrit? Cum dandi caſu itidem haud raro et nominatim ab eodem auctore coniungitur: *inculcatum eſt*, ait *z*), *Metello et Vulteio*, *te aratores euertiſſe.* Ex eius ætatis, qua marmor hoc factum eſt, poetis LVCANVM *a*) nomino, ita canentem:

M 2 *ſic*

t) conf. venerand. patrem *hiſtor. eccleſ. ſec.* I. *cap.* 2. *ſect.* 1. *§.* 4. p. 357. et DAVID MARTINVM *not. in Lactant. de mort perſequut. cap.* V. *vol* X. *miſcell. obſeruat. critic. in auctor. vet. et recent. tom.* II p. 227.

u) *annal. eccleſiaſt. ad ann. Chr.* LXIX. *num.* 46.

x) *epiſtol.* apud NICOL. OVRTLERVM *ſyſtem. theol. propliet.* p. 491.

y) *libr.* I. *de. orat. cap.* 28. p. 90. *operum*, ed. GRONOVII.

z) *orat.* III. *in Verr. cap.* 68. p. 334.

a) *libr.* IX. *pharſal.* v. 292. p. 693. ed. OVDENDORPII.

Digitized by Google

ſic voce Catonis
inculcata viris iuſti patientia Martis,

ne dicam de aliis multis effatis, quæ a lexicorum conditoribus plerumque in medium adduci ſolent.

Nec id quoque omitti debet, quod in noſtro marmore ſuperſtitionem hanc inculcari *generi humano*, dicant Luſitani. Verba hæc vniuerſalem, feliciſſimam ac celerrimam religionis chriſtianæ per orbem terrarum propagationem luculenter declarant et diuini legati Paulli effatum confirmant, quo de primis, a Chriſto conſtitutis, doctoribus adfirmat, perueniſſe τὸν φθόγγον αὐτῶν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, *ſonum eorum in omnes terras b*) et euangelium prædicatum eſſe πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν, *omni creaturæ ſub cælum c*), id eſt, diuinam per Chriſtum reparatam gratiam primis poſterioris fœderis temporibus in vniuerſo terrarum orbe gentibus nuntiatam omnibusque hominibus amplam datam fuiſſe occaſionem, ad ſalutarem de Chriſto ſeruatore cognitionem perueniendi. Hæc comprobant, quæ de primis verbi diuini interpretibus ac nuntiis deque eorum conſtitutis ciuitatibus chriſtianis tam ſacræ tabulæ; quam alia chriſtianorum doctorum monimenta docent, ex quibus abunde patet, in omnibus fere totius terrarum regionibus ſacros cœtus exſtitiſſe *d*). Libens quidem confiteor, ea, quæ de originibus plurimarum eccleſiarum, hoc æuo conditarum, earumque conditione narrantur, tenebris aut inuoluta; aut plane incognita eſſe; nec nego, veris narrationibus fuiſſe admixta multa ficta et falſa; æquum tamen harum rerum iudicem decet, non omnia reiicere; ſed certa ab incertis, et fide digna a fabuloſis ſedulo ſecernere. De eo, quod Chriſti legatorum tempore omnibus gentibus aditus ad vera ſacra patefactus ſit: quod diuini hi veritatis cæleſtis præcones in omnibus fere prouinciis religionis noſtræ poſuerint fundamenta: itinera ſaltem ſua ita inſtituerint, vt nulli occa-

b) *Rom.* X, 18.

c) *Coloſſ* I, 23.

d) de originibus eiusmodi eccleſiarum, primis rei chriſtianæ temporibus conſtitutarum, exponunt: PHILIPPVS IACOB. HARTMANNVS. *comm. de rebus geſtis chriſtianorum ſub apoſtolis*, *cap.* IV. ſeq. p. 73. CHRIST. MATTH. PFAFFIVS *originibus iuris eccleſiaſtici*, p. 81. præ ceteris vero IO. ALB. FABRICIVS *ſalutari luce euangelii toti orbi per diuinam gratiam exoriente.* Ceteros excitauit ven. pater *hiſt. eccleſiaſt. nou. teſtam. ſec.* I. *cap.* 2. *ſect.* 3. §. 5. p. 352.

occaſio defuerit, ſalutarem chriſtianæ doctrinæ cognitionem ſibi comparandi et Chriſto nomen dandi, ita vt inſcriptio noſtra verè dixerit, inculcari hunc numinis æterni cultum generi humano, de eo, inquam, nemo veritatis amicus dubitabit. Sed, quæ de ſanctiorum horum cœtuum primis auctoribus, initiis, incrementis, epiſcopis, conditione ac ſtatu traduntur, plurimam partem ita ſunt comparata, vt nullam fidem mereantur; aut ſi non fabuloſa; attamen maxime incerta ſint. Ad iſta exempli cauſſa ſpectant, quando Hiſpanis Iacobus maior; Britannis vero Ioſephus Arimathæus, tamquam verbi diuini nuntii, adſignantur, et quæ de Mariæ Magdalenæ, Lazari, Maximini et Marthæ in Gallias adpulſu *e*) commemorari ſolent.

Quando denique noſtra inſcriptio prodit, prouinciam tempore Neronis *bis, qui nouam generi humano ſuperſtitionem inculcabant*, purgatam fuiſſe, facile adparet, eſſe ſermonem de triſtibus illis fatis, quæ ſanctior Luſitaniæ cœtus in Neroniana vexatione ſubiit. Supra iam obſeruaui, doctos viros, qui de hoc marmore ſententiam ſuam tulerunt, in duas potisſimum abire partes. Nonnulli, qui marmori plenam tribuunt fidem, colligi ex eo poſſe, contendunt, vexationem Neronianam exſtitiſſe grauisſimam ſeſeque et per remotisſimas imperii prouincias longe lateque diffudiſſe: fuiſſe porro Neronis æuo eccleſiarum Hiſpanicarum ſtatum florentisſimum et quæ alia ſunt huius generis. His ſeſe omni conatu opponunt alii ideoque in eo inprimis elaborant, vt fidem ſaxi huius ſi non penitus negare; attamen quoquo modo ſuſpectam reddere posſint.

Sane perſuaſus ſum, ſolam præpoſteram opinionem, quod Nero ſolummodo in chriſtianos Romanos; non autem prouinciales ſæuierit, principem fuiſſe cauſſam, cur marmor noſtrum a nonnullis non in ſpuriorum quidem; attamen in eorum claſſem translatum fuerit, de quorum auctoritate in vtramque partem diſputari posſit. Reliqua argumenta, quæ non tanti momenti eſſe videntur, iam ſupra refutandi, occaſio mi-

 hi

e) conf. EDVARD. STILLINGFLEETVM *originib. Britannic. cap.* I. IACOB. VSSERIVM *Britannic. eccleſiar. antiquitat. cap.* II. et 10. LAVNOIVM *diſſ. de commentitio Lazari, Maximini, Magdalenæ et Marthæ in Prouinciam adpulſu*, Paris. MDCXLI.

hi fuit. Reſtat igitur, vt monſtretur, non ſolum religionem chriſtianam iam primo poſt natum ſeruatorem ſeculo in Hiſpania radices egiſſe; ſed etiam vexationem Neronianam non vrbis mœnibus incluſam; ſed latius progreſſam et ad prouincias quoque, quæ Romanis parebant, propagatam fuiſſe. Quæ duo momenta vbi comprobauero, ſatis ſuperque auctoritatem lapidis huius me defendiſſe, credo. Simulac enim monſtratum fuerit, chriſtianos in prouinciis, vti Romæ, vexatos fuiſſe, non video, quare hoc de Hiſpania negandum eſſet; niſi adferrentur luculenta teſtimonia, ex quibus conſtaret, ciuitatem in hac prouincia chriſtianam optata pace ac tranquillitate vſam fuiſſe; quod vero neminem vnquam probaturum eſſe, certo ſcio.

Accedamus ad primum momentum. Neminem ſane noui, qui eam ob cauſſam de inſcriptionis huius fide dubitauerit, quod nulli plane chriſtiani Neronis ætate in Hiſpania extiterint. Exiſtimant ſolum, qui lapidi huic non fauent, religionem chriſtianam hoc tempore in Hiſpania non ita floruiſſe, vt tropæum tyranno de ea exſtincta poni potuerit; per id vero diſerte adfirmant, chriſtianos iam ibi exſtitiſſe. Et recte quidem ſentiunt, qui eorum ſacra ab ipſis ſeruatoris noſtri legatis ad Hiſpaniam delata fuiſſe, contendunt, quippe quibus expresſis domini verbis illud negotium datum erat, vt irent *εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, in totum terrarum orbem*, *Marc.* XVI, 15. docerent *πάντα τὰ ἔθνη, omnes gentes*, *Matth.* XXVIII, 19. ac teſtes eſſent de Chriſto non ſolum Hieroſolymis et in tota Iudæa ac Samaria; ſed etiam *ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, vsque ad vltimas terras*, in quarum omnes etiam *ſonus eorum exiuit*, *Rom.* X, 18. Quis igitur ſibi perſuadebit, inter tot gentes Hiſpanos ſolos exſtitiſſe, quibus occaſio defuerit, ad chriſtianorum ſacra, relicto ſuperſtitioſo fictorum numinum cultu, accedendi. Probe ſcio, plurimam eorum partem, quæ de Hiſpanorum rei chriſtianæ initiis narrantur, eſſe, vt antea obſeruaui, aut aperte falſa; aut ſaltem ignota, obſcura atque incerta. Libentisſime concedo, ad eorum claſſem referenda eſſe, quæ de Paulli itinere Hiſpanico *f*), quod maxime dubium eſt, traduntur, et quæ de

f) diuinum legatum Paullum iter in Hiſpaniam inſtituere voluiſſe, ex *Rom.* XV, 24. diſcimus; minus autem compertum habemus, vtrum id poſt priora

de Iacobi maioris in hanc regionem aduentu narrantur, pro quo IO. MARIANA, FRANC. MACEDO, FRANC. BIVARIVS, CASP. DE MENDOZA Y SEGOIA, IOSEPH. SAENZ DE AGVIRRE, MANVEL CAIETANVS DE SOVSA *g*) aliique, ceteroquin inermes, pugnant *h*), quum id commentum nullo et ne minimo quidem fundamento fulciri poteſt. Addo porro, falſa eſſe, quæ de ſeptem epiſcopis, a Petro et Paullo ad docendos Hiſpanos miſſis *i*): de Torquato, Cteſiphonte, Indaletio, Cæci-

Romana vincula confecerit; nec ne. Qui hoc adfirmant, nituntur teſtimoniis EPIPHANII *hæreſ.* XXVII. p. 107. *operum:* CHRYSOSTOMI *homil.* LXXXVI. *in Matth. tom. I. operum*, p. 798. HIERONYMI *comm. in Eſai. cap.* XI. *tom.* III. *operum*, p. 103. ed. MARTIANAEI, ne dicam de ATHANASII, CYRILLI *Hieroſolymitani*, THEODORETI, SOPHRONII, epiſcopi Hieroſolymitani, aliorumque effatis. Qui plura hac de re deſiderat, adeat CAES. BARONIVM *annal. ad an. Chr. LXI. num.* 3. p. 676. NATALEM ALEXANDRVM *hiſt. eccleſ. nou. teſt. ſec. I. diſſ.* 15. p. 157. MICHAELEM A SANCTA MARIA, eremitam Auguſtanum, ſingulari de hoc argumento diſſertatione, in *commentar. academ. reg. Vlyſſiponenſis*, an. MDCCXXII. d. 21. Aug. CASP. SANCTIVM *diſp. de S. Iacobi et Paulli in Hiſpaniam aduentu:* SAM. BASNAGIVM *exercitat antibaronian.* p. 512. HENR. WOTTONIVM *not. ad Clem. Rom. epiſt. ad Corinth. cap.* V. p. 25. IO. PEARSONIVM *diſſ. I. de ſucceſſ. epiſcop. Rom. cap* VIII. §. 9. p. 61. IO. ERNEST. GRABIVM *not. ad Irenæum*, p. 46. HERM. WITSIVM *meletem Leidenſ.* p. 215. IO. ALB. FABRICIVM *ſalutar. luc. euangel. cap.* XVI. p. 374. et IO. IVST. SPIERIVM *diſſ. qua teſtimonia patrum quinque prior. ſeculor. de Paulli itinere in Hiſpan. confecto labefactantur*, Vitemberg. an. MDCCXL. Paulli hoc iter defendit quoque EMANVEL FERREIRA DE SYLVA LEGALI *in memoriis ad hiſtor. eccleſiaſt. epiſcopat. Guard. ſpectantibus*, Hiſpanice editis, *part. I. tom. I. cap.* 1.

g) in *diſſ. hiſtoric. critica de expeditione Hiſpanica apoſtoli St. Iacobi maioris*, quæ Vlyſſipon. MDCCXXVII. fol. prodiit. HIERON. CONTADOR D'ARGOTE, IOANN. DE FERERAS, AVGVSTINI DE LA ROIA, et ANDR. DVRANAE ſingulares de eodem argumento commentationes ſilentio transmitto.

h) de memoratis his ſcriptoribus agit IO. ALB. FABRICIVS *ſalutar. luc. euangel. cap.* XVI. p. 375. Ipſi eccleſiæ Romanæ addicti iter hoc ad res commentitias referunt, nominatim CAES. BARONIVS *ad ann. Chriſt.* DCCCXVI. *num.* 51. NATAL. ALEXANDER *hiſt. eccleſ. ſec. I. diſſ.* 15. p. 157. et FRANC. COMBEFISIVS *biblioth. patr. Græco-Latin. auct. nouiſſ.* p. 479. Addatur MANVEL DE FARIA et SOVSA *hiſtor. regni Portugall. part.* II. p. 90. FABRICIVS *ſalut. luce euangel.* p. 382. et IO. RICHARDSONIVS *prælect. eccleſiaſt. num.* XXVIII.

i) vid. GREGORIVM VII. *epiſt.* 64. *ad Alphonſ.* VI. *et Sanctium Hiſp. reg. tom. X. concilior.* LABBEI, p. 53. LVCIVS DEXTER in *chronico* varios Hiſpaniæ epiſcopos, qui omnes commentitii ſunt, percenſet. De Hierotheo, qui in illorum eſt numero et cuius in *menologiis Græcor.* d. IV. *Octobr.* mentio fit, vid. THOM. ITTIGIVM *diſſert. de pa-*

Digitized by Google

cilio, Heſychio, Euphraſio, Geruntio, S. Mancio: de mulieribus Xanthippa et Polyxena in *martyrologio Romano k)* deque aliis verbi diuini præconibus apud IOSEPH. SAENZ. DE AGVIRRE *l)*: de martyribus ante Fructuoſum, qui anno CCLIX paſſus eſt *m)*, et quæ de paganis illis hominibus, qui Io. XII, 20. Ieſum videre voluerunt, quique Hiſpani fuiſſe dicuntur *n)* et de facultate, Hiſpanice ante ipſam linguæ huius originem loquendi, apoſtolis die pentecoſtes conceſſa, referuntur *o)*: libens, inquam, concedo, omnia hæc eſſe partim aperte falſa; partim ita comparata, vt nulli idonei de his rebus teſtes in medium poſſint adduci; nihilominus veriſſimum eſſe, quilibet veritatis amicus mecum confitebitur, quod iam primis rei chriſtianæ temporibus ſanctioris cœtus iacta ſint in Hiſpania fundamenta. Præter ea, quæ ſupra ex ſacris poſterioris fœderis tabulis memoraui, egregie id quoque teſtatur IRENAEVS *p)*, his verbis: *ὔτε αἱ ἐν Γερμανίαις ἱδρυμέναι ἐκκλησίαι ἄλλως πεπιςεύκασιν, ἢ ἄλλως παραδιδόασιν, ὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις, ὔτε ἐν κελτοῖς, ὔτε κατὰ τὰς ἀνατολὰς ὔτε ἐν Αἰγύπτῳ* cet. *neque hæ, quæ in Germania ſunt fundatæ, eccleſiæ aliter credunt; aut aliter tradunt; neque hæ, quæ in Iberis ſunt; neque hæ, quæ in Celtis; neque hæ, quæ in oriente; neque hæ, quæ in Aegypto*, vbi verbis *ὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις*, *neque in Iberis*, Hiſpanorum, non Iberorum in Aſia terras intelligendas eſſe, recte monuit FRANC. FEVARDENTIVS *q)* et ex illo IO. ERNESTVS GRABIVS *r)*. Ad hoc effatum aliud, haud minus inſigne, adiungo ex TERTVLLIANO *s)*: *Ge-*

trib. apoſtol. quam *bibliothecæ patrum apoſtolic.* præmiſit, §. XXXVIII. p. 121. et *ſelect. hiſt. eccleſ. ſec. I. capit. cap. VII. ſect.* 8. §. 9. p. 484.

k) d. XV. *mai.* d. XXV. *aug.* et d. XXIII. *ſept.*

l) tom. I. concil. Hiſp. p. 163.

m) huius, itemque Augurii et Eulogii acta exſtant apud THEOD. RVINARTVM *act. primor. martyr.* p. 219. IO. BOLLANDVM *act ſanctor.* d. XXI. *ianuar.* et MASSVETVM *not. ad Irenæum*, p. 49. De martyribus Hiſpanicis ſcriptores recitat IO. ALB. FABRICIVS *libr. laudato, cap.* XVI. p. 379. Adde *centurias. Magdeburg. cent. II. cap.* 2. p. 6.

n) vid. THOM. ITTIGIVM *ſelect. hiſt. eccleſ. ſec. I. capit. cap. VII ſect.* 5. p. 457.

o) ridiculæ huius fabulæ auctor et defenſor eſt FRANC. BIVARIVS *not.* ad *Lucii Dextri chronicon*, cœco nationis ſuæ amore captus. Conf. STEPH. LE MOYNE *not. ad var. ſacr.* p. 1035.

p) aduerſ. hæreſ. libr. I. cap. 3. p. 46. ed. GRABII.

q) not. ad hunc *Irenæi locum.*

r) not. ad eumdem p. 46.

s) adu. iudæos, *cap.* VII. p. 212. *operum.*

Getulorum, inquit, *varietates et Maurorum multi fines: Hiſpaniarum omnes termini et Galliarum diuerſæ nationes et Britannorum inacceſſa Romanis loca; Chriſto vero ſubdita.* Vterque ſcriptor, quod ipſa orationis connexio omnesque rationes oſtendunt, de doctrina chriſtiana, apoſtolorum tempore in has prouincias delata, loquitur; hæc vero quum ita ſint, luculenter conſtat, iam Neronis tempore ſanctiores coetus in Hiſpania exſtitiſſe. Nolo tamen cum BARONIO *t*) adfirmare, ciuitatis chriſtianæ ſtatum Neronis tempore in ea florentisſimum multitudinemque eorum, qui Chriſto nomen dederunt, ſane maximam fuiſſe. Hoc enim ex inſcriptione noſtra; ad quam tamen hac in re Baronius prouocat, neutiquam colligi poteſt. Nec video, quid obſtet, ſi dicamus, numerum chriſtianorum his temporibus non tantum, quantum forſitan in aliis prouinciis, fuiſſe. Num ergo pauci hi nullis vexationibus obnoxii fuere? At obiiciunt nonnulli, quod tropæum tyranno poſitum haud fuiſſet, vbi chriſtianorum clades in hac prouincia non ingens exſtitiſſet. Nonne Luſitani aliarum prouinciarum, in quibus plures trucidati ſunt chriſtiani, exemplum ſequi et tyranno tropæum honoris cauſſa conſtituere potuerunt, quamquam non adeo multi, Chriſti ſacris initiati, ibi fuerunt?

Ad alterum momentum quod ſpectat, quæritur: vtrum vexatio Neroniana, extra vrbem, vbi initium eius fuit, egreſſa, ad prouincias quoque peruenerit? id quod caput rei in tota hac de marmoris noſtri fide diſceptatione eſſe, videtur. Quodſi enim verum eſt, malum hoc, quod ciuitatem chriſtianam afflixit, latius ſerpens, etiam alias inuaſiſſe regiones, quiuis, me haud monente, intelliget, nullam adeſſe cauſſam, quare id de Hiſpania negari poſſit. Ii enim, qui fidem huius lapidis infringere, ſibi ſumunt, hoc pro præcipuo poſuerunt argumenta, quod triſtia illa, quæ cœtus ſanctior expertus eſt, fata vrbis mœnibus incluſa; nec ad prouincias progreſſa fuiſſent *u*).

N Sed

t) *annal. ad ann. Chriſt. LXIX. num.* 45.

u) ſententiæ huius princeps patronus ac defenſor exſtitit HENR. DODWELLVS *diſſertationum Cyprianicar. num XI. de martyrum commemoratione eaque occaſione de martyrum paucitate in primæuis chriſtianorum perſequutionibus*, p. 65. Opinionem hanc Dodwelli alii defendendam; alii oppugnandam in ſe ſuſcepe-

Sed erroneam eſſe iſtam ſententiam, ex his potisſimum liquet argumentis: I. TACITVS *x*) diſertis adfirmat verbis, chriſtianos *haud perinde in crimine incendii; quam odio humani generis conuictos eſſe, repreſſamque in præſens exitiabilem ſuperſtitionem rurſus erupiſſe.* Quodſi odium generis humani chriſtianis crimini datum eſt; id vero hoſtes eorum, tamquam legitimam furoris ſui contra illos cauſſam, prætexuerunt, non video, quomodo ſanctior cœtus extra Romam a pœnis et vexationibus liber eſſe potuerit, quum crimen hoc non ſolum chriſtianis Romanis, in quos ſolum incendii culpa transferebatur; ſed omnibus generatim tributum ſit? Notisſimum autem eſt, in prouinciis facinoroſos iisdem, quibus Romæ, ſuppliciis adfectos eſſe. Petunt ciuitates exemplum ab aula et metropoli; præterea vero ſine dubio TACITVS de chriſtianis in vniuerſum non loquutus fuiſſet, vbi Nero ſolum contra eos ſæuiiſſet, qui Romæ ſunt commorati. Errat igitur DODWELLVS, quando, vt Romæ ſolum a chriſtianis ſupplicia ſumta eſſe, oſtendat, ſcribit, ipſis incendii culpam tributam eſſe; *in eos vero, qui Roma aberant, nullam vel ſpecietenus veriſimilem rationem fuiſſe, cur intentaretur vrbis incendium.* Tacitus enim diſerte non ſolum vrbis incendium; ſed odium quoque generis humani, tamquam duo nefanda ſcelera, quorum cauſſa ab innocentibus chriſtianis crudelisſima ſumta ſint ſupplicia, memorat. Sed eſto, II. ſanctiorem cœtum ſolummodo incendii nomine adcuſatum fuiſſe; quilibet tamen videt, criminationem hanc ita fuiſſe comparatam, vt iſta ipſis etiam extra Romam degentibus chriſtianis maximum odium contraxerit, omnesque in prouinciis gentem illorum exſecrati ſint atque exiſtimauerint, iſtam ob ſolum hoc ſceleſtum facinus veluti pernicioſam et noxiam eſſe exſtirpandam. Prouinciales enim, quum ſibi eadem pericula imminere arbitrarentur, orta Romæ

runt; non negandum tamen eſt, vtramque partem a vero aberraſſe, et alteram per id, quod nimium; alteram vero per id, quod parum eſt, peccaſſe. Dodwello inprimis ſeſe oppoſuit THEODORIC. RVINARTVS *præfat.* præmiſſa *actis martyrum ſinceris et ſelectis,* ne dicam de NICOL. NOVRRIO, LVD. ANTON. MVRATORIO, IGNATIO DE LAVBRVSSEL, CAST. INNOC. ANSALDO aliisque, a vener. patre *hiſt. eccleſiaſt ſec. I. cap. 4. ſect. 2.* §. X. p 545. memoratis.

x) *libr. XV. annal. cap. 44.*

mæ contra puriorem cœtum tempeſtate, ad eum miſere vexandum eo procliuiores fuerunt, quo magis deteſtandum videbatur ſcelus, cuius innocentisſima chriſtianorum gens inſimulata fuit. Magis id III. confirmari poteſt his TACITI *y*) verbis: *abolendo rumori Nero ſubdidit reos et quæſitisſimis pœnis adfecit, quos, per flagitia inuiſos, vulgus chriſtianos adpellabat*, ex quibus abunde colligitur, eos iam ante incendium in reorum numerum relatos: per conſequens ad iudicia vocatos et ſummis pœnis dignos habitos fuiſſe, ita vt non ſolum ob incendium; ſed ob alia quoque crimina, ipſis falſo tributa, et Romæ; et in prouinciis puniti eſſe videantur, quoniam TACITVS generatim de illorum gente dicit, quod per flagitia inuiſa fuerit. Idem et IV. ex SVETONIO *z*) conſtat, quando *adflicti*, inquit, *ſuppliciis chriſtiani, genus hominum ſuperſtitionis nouæ et maleficæ*. Loquitur hoc effato itidem de vniuerſo chriſtianorum cœtu, et ne verbo quidem vexationem hanc Romæ ſolum fuiſſe, memorat; ſed potius verbis: *genus hominum ſuperſtitionis nouæ et maleficæ* haud obſcure ſignificat, contra eos et extra Romam ſæuitum fuiſſe, quum eiusmodi crimina in prouinciis eadem ſeueritate, vti Romæ, punirentur. Inprimis obſeruandum eſt V. quod SVETONIVS perſequutionem hanc iis adnumerauerit, quæ a Nerone *animaduerſa ſeuere et coercita*; *nec minus inſtituta ſunt*. Quum autem eiusmodi res per edicta et leges publice proponi ſolerent, nullum eſt dubium, quin vexationis huius initium publicis edictis ac legibus factum ſit, ad quas ſeſe quoque præſides in prouinciis adcommodare debuerunt. Coniectura hæc præclare confirmatur, quod VI. ætate Traiani leges adfuerint, contra chriſtianos latæ, quarum auctorem doctisſimi viri non ſine ſumma probabilitatis ſpecie Neronem fuiſſe, exiſtimarunt. PLINIVS *a*) enim ad Traianum ſcribit, ſe cognitionibus de chriſtianis nunquam interfuiſſe; quum autem eiusmodi cognitiones edictis ac legibus nituntur, facile colligitur, iam ante Traianum exſtitiſſe eiusmodi leges, ad coercendam ac ſupprimendam religionem chriſtianam promulgatas. Decreta hæc ad Neronem refero hancque in rem VII. ad inſigne TERTVLLIANI *b*) effatum prouoco, vbi de legibus, contra

N 2 tra

y) *loco memorato.*
z) *vit. Neronis, cap. XVI.*
a) *libr. X. epiſt. 97.*
b) *apologet. cap. V. p.* 63. edit. HA.

Digitized by Google

tra chriſtianos ſancitis, loquitur, ac diſerte memorat, Neronem ſolum et Domitianum contra ſanctiorem cœtum ſæuiiſſe; reliquos vero imperatores, nominatim Adrianum, Veſpaſianum, Pium et Verum leges, contra illos latas, non obſeruaſſe, easque per id irritas reddidiſſe. Hæc quum ita ſint, et iam ante Veſpaſianum leges contra chriſtianos memorentur, ad quem quæſo alium; quam ad Neronem iſtæ referri poſſunt? Nonne vero hæc ita comparata ſint, vt VIII. maximam fidem SVLPITII SEVERI *c*) effato concilient, quo luce clarius adfirmat, in chriſtianos primo incendii cauſſa ſæuitum; tum vero aduerſus eos etiam leges ſancitas eſſe, *quibus religio hæc vetita fuerit, palamque edictis propoſitis, chriſtianum eſſe non licuerit.* At quis quæſo de narrationis huius fide dubitabit, quæ tam inſigniter Tertulliani ſtabilitur teſtimonio? et quis porro, vbi et leniter rationem nouit legum et edictorum Romanorum, negare ſibi porro ſumet, vexationem hanc Neronianam vrbis Romæ mœnibus incluſam fuiſſe? His præclaris vniuerſalis vexationis Neronianæ documentis addo IX. LACTANTII *d*) teſtimonium, qui tradit, Neronem, quum animaduertiſſet, non modo Romæ; ſed etiam *vbique* quotidie magnam multitudinem deficere a cultu idolorum, et ad religionem nouam, damnata vetuſtate, tranſire, *proſiluiſſe ad exſcindendum cæleſte templum.* Quæro autem: quomodo ſceleſtus ille tyrannus finem ſuum obtinere et patria ſacra ab interitu vindicare potuiſſet, vbi Romæ ſolum chriſtianos opprimendos; nec eos quoque in prouinciis exſtinguendos iusſiſſet: Romæ religionem defendere: extra vrbem interire voluiſſet? et cæleſte templum, id eſt, chriſtianos *e*) exſcindere ſine vi, ferro, flamma in prouinciis? quomodo quæſo X. ſecundum SVLPITIVM SEVERVM *f*) Nero *chriſtianorum nomen tollere*, ac ſimul permittere potuit, vt in prouinciis optata fruerentur tranquillitate? Ad hæc tuto XI. OROSII *g*) teſtimonium

VERCAMPI. Adde IOSEPH. AVGVSTIN. ORSI *della iſtoria eccleſiaſtica, tom. I.* p. 242. ſq. et inprimis NIC. NOVRRIVM *adparat. ad biblioth. maxim. patr. tom. II.* p. 1487. ſq.

c) *libr. II. hiſt. eccleſiaſt. cap.* 28.

d) de *mortib. perſequutor. cap. II. §.*6. Integrum hunc LACTANTII locum egregie illuſtrauit DES VIGNOLES *tom. VIII.* de *l'hiſtoire critique de la republ. des lettres, num.* 2. et *tom. IX. num. 6.*

e) vid. LACTANTIVM *libr. IV. inſtitut. diuinar. cap.* 14.

f) *libr. II. hiſt. eccleſ. cap.* 28. p. 238. adde NICEPHORVM *libr. II. hiſtor. eccleſiaſt. cap.* 36.

g) *libr. VII. cap.* 7. p. 473. ed. HAVERCAMPI.

nium adiungere poſſum, qui diſerte memorat, Neronem primum Romæ chriſtianos ſuppliciis et morte adfeciſſe et PER OMNES PROVINCIAS *pari perſequutione excruciari imperaſſe*, *ipſumque nomen exſtirpare conatum eſſe*. Scio equidem, teſtimonia hæc Seueri ac Oroſii eſſe recentiora; quam vt valeant ad rem quamdam, primis rei chriſtianæ temporibus factam, probandam. Concedo hoc libenter; ſed non video, qua ratione fides eorum ſuſpecta reddi poſſit, vbi ea non tam ad probandam; quam confirmandam aliorum, quos memoraui, vetuſtiorum ac probatorum ſcriptorum narrationem adducuntur. In medium quoque adferre poſſem XII. duo effata ex chronico LVCII FLAVII DEXTRI; ſiue veri illius auctoris, HIERONYMI DE HIGVERA, a PETRO HALLOIXIO *b*) excitata, atque ex illis chriſtianorum Hiſpanorum vexationem Neronianam probare; ſed nolo infirmis pugnare armis, quum ſententia de vniuerſali Neronis perſequutione iis inſtructa eſt præſidiis, quæ ſatis firmamenti et virium habent. Chronico enim huic nemo; niſi Hiſpani fidem tribuunt: alii omnem abiudicant. His addo, ne vnicum quidem teſtimonium ab iis, qui contrariam tuentur partem, adferri poſſe, in quo adfirmatum ſit, perſequutionem Neronianam ad prouincias haud perueniſſe. TACITI teſtimonium, paullo ante memoratum, ſententiam noſtram magis confirmat; quam refellit, vti iam monſtratum eſt. Quando BASNAGIVS *i*) aliique ad hæc TERTVLLIANI verba prouocant *k*): *conſulite commentarios veſtros: illic reperietis, primum Neronem in hanc ſectam, tum maxime Romæ orientem, Cæſariano gladio ferociſſe*, ſibique perſuadent, ex iſtis ſuam de hac vexatione ſententiam ſe probare poſſe, inſigniter ſeſe fallunt. Loquitur Tertullianus de religione chriſtiana, *Romæ tum oriente:* num ergo religio, in prouinciis *iam orta*, nullis periculis et vexationibus expoſita fuit? Hæc a me adducta argumenta ita comparata ſunt, vt eorum nonnulli ipſi, qui de fide marmoris noſtri dubitant, eorum vim haud negare potuerint; ſed aperte confeſſi ſint, calamitatem hanc chriſtianorum, vrbe latius diffuſam, ad prouincias quoque migraſſe, quemadmodum hoc viri celeberrimi THOM. ITTIGIVS, SAL. DEYLINGIVS *l*) aliique recte ſtatuerunt. Libens quidem, vt veri-

b) *illuſtr. eccleſ. orient. ſcriptor. tom. I* p. 398. Vide NICOL. ANTONII *bibliothec. Hiſpan. vet. part. II.* p. 274.

i) *annal. politico eccleſiaſt. tom.* I. p. 739.

k) *apologet. cap. V.*

l) *obſeruat. ſacrar. part.* II. p. 546.

Digitized by Google

ritatis amicus, concedo, ex his adductis teſtimoniis, ſi OROSIVM, ſcriptorem non admodum probatæ fidei, exceperis, haud confici poſſe, bellum hoc funeſtum contra chriſtianos in omnibus per imperium Romanum prouinciis exarſiſſe: concedo porro, non ſine probabilitate a Basnagio monſtratum eſſe, quod Corinthiorum eccleſia his procellis non agitata fuerit, num ergo colligi poteſt, Hiſpanorum eccleſiam eadem pace: eadem tranquillitate vſam fuiſſe? Quodſi nonnulli præſides mitiores ſe erga chriſtianos præbuerunt; nec ſumma ſeueritate in ea, quæ his crimini dabantur, inquiſiuerunt, ergo non alii exſtiterunt, qui profuſo eorum ſanguine nullo modo ſatiari et expleri potuerunt? Saltem ex argumentis adductis manifeſte patet, vexationem Neronianam et ad prouincias, quamuis non omnes, perueniſſe, marmorique noſtro eam ob cauſſam fidem denegari non poſſe, quod in illo perſequutionis chriſtianorum in Hiſpania mentio facta ſit. Eo vsque igitur lapidis noſtri fides conſtabit, donec, vti de Corinthiorum; ſic quoque de Hiſpanorum ciuitate ſacra probatum fuerit, eam omni perturbatione tempore Neronis caruiſſe eiusque ſtatum florentem ac pacatum exſtitiſſe.

Quando denique adfirmatur, Luſitaniam a chriſtianis purgatam ea ætate fuiſſe, minime exiſtimandum eſt, cladem hanc ciuitatis chriſtianæ tantam fuiſſe, vt plane nulli; aut certe pauci ſuperfuerint ex iis, qui in hac prouincia ad ſalutarem de Chriſto peruenerunt cognitionem. Dictum hoc eſt pro falſa ſuperſtitioſæ gentis perſuaſione, quæ, teſte AVGVSTINO *m*), *perſequendo tollere ſe poſſe Chriſti nomen*, falſo putabat. LACTANTIVS *n*) *inquiritur*, ait, *peragendæ rei dies aptus et felix ac potisſimum terminalia deliguntur, quæ ſunt ad ſeptimum kalendas martias, vt quaſi terminus imponeretur huic religioni*, et alio loco *o*): *Maximinus votum Ioui vouit, vt, ſi victoriam cepiſſet, chriſtianorum nomen exſtingueret funditusque deleret.* Ad ea commode quoque referuntur ſolemnes populi, profano numinum cultui dediti, adclamationes: *chriſtiani tollantur: chriſtiani non ſint: tolle atheos*, vt ex actis Sabini apud CAES. BARONIVM *p*) et ex EVSEBIO *q*) ſatis conſtat. Sola hoc fuit adulatio, tyranno facta, vt chriſtianam religionem exſtirpaſſe ac funditus ſuſtuliſſe, videretur. Ad eumdem cenſum ſpectant quoque illa marmora, in honorem Diocletiani, Maximiani et Galerii poſita *r*), in quorum altero hæc legimus verba: NOMINE CHRISTIANORVM DELETO, QVI REMPVBLICAM EVERTEBANT; in altero vero: SVPERSTITIONE CHRIST. VBIQ. DELETA ET CVLTV DEORVM PROPAGATO.

m) *enarrat. in pſalm. XC. ſerm. I. tom. IV. operum* p. 726 adde, quæ doctor chriſtianus differit *libr. XVIII. de ciuit. dei, cap* 53.

n) de *mort. perſequutor. cap.* XII. p. 101. ed. BAVLDRI.

o) *libr. laudat. cap. XLVI.*

p) *annal eccleſ. ad ann. Chr.* CCCI, *num*, 18.

q) *libr. IV. hiſtor. eccleſ. cap.* 15.

r) vide GRVTERVM p. CCLXXX. *inſcr.* 3. et 4. Plura veterum ſcriptorum hac de re teſtimonia ſuppeditat CHRISTIAN. KORTHOLTVS *de perſequutionibus eccleſ. primæu. ſub imperat. ethnicis, cap. I.* §. 25. p. 43. et *pagan. chriſtian. obtrectat. libr. I. cap*, 14. p. 238. ſq.

※ ※ ※

VA1 1509017

Digitized by Google